

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SERMAYE PİYASASI ARACI KURUMLARINDA
İÇ DENETİM**

**MELEK ALTAŞ
06713013**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. SEZAYİ DUMANOĞLU**

**İSTANBUL
2009**

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SERMAYE PİYASASI ARACI KURUMLARINDA
İÇ DENETİM**

**MELEK ALTAŞ
06713013**

**TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. SEZAYİ DUMANOĞLU**

**İSTANBUL
2009**

**TC
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANA BİLİM DALI
İŞLETME YÖNETİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**SERMAYE PİYASASI ARACI KURUMLARINDA
İÇ DENETİM**

**MELEK ALTAŞ
06713013**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 12/06/2009
Tezin Savunulduğu Tarih: 18/06/2009**

Tez Oy birliği / Oy Çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı:	Doç. Dr. Sezayi Dumanoglu	
Tez Jürileri:	Prof. Dr. Güler Aras	
	Prof. Dr. Salih Durer	

**İSTANBUL
HAZİRAN 2009**

ÖZ

SERMAYE PİYASASI ARACI KURUMLARINDA İÇ DENETİM

Melek Altaş
Haziran, 2009

Bu tezin kapsamı, sermaye piyasasında faaliyet gösteren aracı kurumların iç denetim sistemleridir. İç denetim, aracı kurumlarda vazgeçilmez, olmazsa olmaz bir faaliyet olarak görülmekte, kurum faaliyetlerini geliştirmekte, iyileştirmekte, değer katmakta ve güvence vermekte, muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğini, faaliyetlerin mevzuata uygunluğunu, kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasını sağlamaktadır. Amaç olarak iç denetimin faydaları, mevcut yapısının değerlendirilmesi ve iç denetimde etkinliğin sağlanması için yapılması gerekenler belirlenmiştir. İç denetimin yapısı mevcut düzenlemelere göre, mevcut düzenlemeler ise uluslararası standartlara göre değerlendirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak anket seçilerek Türkiye’de faaliyeti devam etmekte olan aracı kurumların iç denetim sistemleri incelenmiş ve etkinliğin sağlanması için gerekli konular hakkında sorular sorularak yöneticilerden bilgi alınmıştır. Sonuçlar mevcut düzenlemeler ile kıyaslanarak yapılan düzenlemelerin uygulamada ne ölçüde yerine getirildiği belirlenmiştir. Aracı kurumlarda iç denetim sistemi, iç denetim yönetmeliği, mali tablolar denetiminin yapılması, iç denetim birimi çalışanlarının tarafsızlığı ve başka görevler üstlenilmemesi konularında aracı kurumlardaki mevcut durumun uygun olduğu, faaliyet raporunun hazırlanması, raporlarda onay alınması, iç denetim planının oluşturulması, risk analizlerinin yapılması, uygunluk ve performans denetimlerinin yapılması ve eğitim verilmesi konularında ise etkinlik için aracı kurumlarda mevcut durumun geliştirilmesi gerektiği saptanmıştır. Ayrıca iç denetimin faaliyetlerde mevzuata ve yasalara uygunluk, muhasebe bilgilerinin doğruluğu, etkin bir yönetim ve kaynakların etkin ve verimli kullanılması konularında fayda sağladığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sermaye Piyasası, Aracı Kurumlar, Denetim, İç Denetim

ABSTRACT

INTERNAL AUDIT IN BROKERAGE FIRMS

Melek Altaş

June, 2009

Internal audit system to the area of brokerage firms is the scope of this thesis. Purpose is determined as the benefits of internal audit, evaluation of existing structures and needs to be done to ensure effectiveness. Internal audit is an essential activity. It develops and improves corporate activities and adds values to the company. Furthermore internal audit ensures accurate and reliable accounting information, compliance with the legislation provides for activities and makes effective, economic and efficient resources. The structure of the internal audit was assessed according to existing regulations and this regulations was assessed according to international standards. Data collection methods were selected as survey. Ongoing activities of brokerage firms internal audit systems were examined and information about efficiency in internal audit has been taken from the managers by asking questions. Results are compared with existing regulations. Current system is appropriate for internal audit system, internal audit regulations, financial statements audit, impartiality of the internal audit department employees and not undertaking other duties. And for preparation of annual report, approval in the reports, establishment of the internal audit plan, risk analysis, compliance and performance audit, training current situation should be developed. Furthermore, internal audit benefits in compliance with legislation and law in action, accuracy of accounting information, an effective management, and effective and efficient use of resources.

Keywords : Capital Market, Brokerage Firms, Audit, Internal Audit

ÖNSÖZ

“Sermaye Piyasası Aracı Kurumlarında İç Denetim” başlıklı bu tez aracı kurumlar için iç denetim biriminin faaliyetlerinin kurum bünyesinde yarattığı değerin ne kadar önemli olduğu ve yararları üzerine kurulmuştur.

Bu tezde yasal düzenlemeler açıklanmış, mevcut yapının yasal düzenlemelere uygunluğu incelenmiş ve bu düzenlemeler uluslararası düzenlemelerle kıyaslanmıştır.

Araştırmada iç kontrol ve iç denetim kavramlarına açıklık getirilmiş ve aracı kurumlar açısından bu kavramlar ele alınmıştır. Ayrıca aracı kurumların iç denetim yapıları incelenmiş, tespitler yapılmış ve bulgular değerlendirilmiştir.

Anket çalışması ile aracı kurum yöneticilerinin iç denetimde etkinliğin sağlanmasıyla ilgili fikirleri alınmış ve mevcut durumla karşılaştırılmıştır.

Tezin hazırlanmasının her aşamasında çok değerli katkılarıyla beni yönlendiren, her türlü desteği, emeği ve yardımı esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Sezayi DUMANOĞLU’na ve asistanı Derya SEMİZ’e en derin saygı ve teşekkürlerimi iletmek isterim.

İstanbul; Haziran, 2009

Melek ALTAŞ

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEZ ONAY SAYFASI

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar LİSTESİ.....	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv

1. GİRİŞ.....1

2. MALİ PİYASALAR..... 4

2.1. Piyasa Kavramı	4
2.1.1.Mali Piyasalar.....	4
2.1.2. Mali Piyasaların İşleyişi.....	6
2.2. Mali Piyasa Çeşitleri	7
2.2.1. Para Piyasası.....	7
2.2.2. Sermaye Piyasası.....	7
2.2.2.1. Sermaye Piyasasının Temel Sorunları.....	11
2.2.2.2. Sermaye Piyasası’nın Tarihsel Gelişimi.....	12
2.2.2.2.1. Osmanlı Dönemi.....	12
2.2.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi	13
2.2.2.3. Sermaye Piyasası Kurumları.....	15

3. SERMAYE PİYASASI ARACI KURUMLARI.....17

3.1. Aracı Kurumların Tanımı	17
3.1.1. Aracı Kurumların Organizasyon Yapıları.....	17
3.1.1.1. Aracı Kuruluşların Türüne Göre Dağılımı	17
3.1.1.2. Aracı Kuruluşların Ortaklık Yapısına Göre Dağılımı.....	18
3.1.1.3. Aracı Kurumların Hisse Senedi İşlem Hacmi Payları.....	19
3.1.1.4. Aracı Kurumların Şube Ağı.....	20
3.1.1.5. Aracı Kurumlarda Çalışanların Profili	21
3.1.1.6. Aracı Kurumlarda Departman Dağılımı.....	22
3.1.1.7. Aracı Kurumlarda Çalışanların Eğitim Durumu.....	25
3.1.1.8. Aracı Kurumların Finansal Tabloları	25
3.1.2. Aracı Kurumların Sermaye Piyasasında Faaliyette Bulunan Diğer Kurumlarla Karşılaştırılması.....	29
3.1.2.1. Aracı Kurumların Bankalarla Karşılaştırılması	29
3.1.2.2. Aracı Kurumların Yatırım Ortaklıklarıyla Karşılaştırılması	29
3.1.2.3. Aracı Kurumların Yatırım Fonlarıyla Karşılaştırılması.....	30
3.1.3. Aracı Kurumların Kuruluş Şartları.....	30
3.1.4. Aracı Kurumların Asgari Özsermayeleri.....	34

3.1.5. Aracı Kurumların Faaliyet Şartları.....	35
3.1.6. Aracı Kurumların Faaliyetleri	36
3.1.7. Aracı Kurumların Uyması Gereken İlkeler.....	38
3.1.8. Aracı Kurumların Yükümlülükleri.....	39
3.1.8.1. Blokaj Yükümlülüğü	39
3.1.8.2. Tescil ve İlan Yükümlülüğü	39
3.1.8.3. Kurula Bildirim Yükümlülüğü.....	39
3.1.8.4. İlan ve Reklamları Saklama Yükümlülüğü	39
3.1.9. Aracı Kurumların Yapamayacakları İşlemler	39
3.1.10. Aracı Kurumlarda Denetim.....	41
3.1.11. Aracı Kurumlarda İç Denetim.....	42
4. DENETİM.....	43
4.1. Denetim Kavramı	43
4.2. Kontrol Kavramı	45
4.3. Denetçi Kavramı	45
4.4. Denetim Türleri.....	47
4.4.1. Amacına Göre Denetim Türleri.....	48
4.4.1.1. Mali Tabloların Denetimi	48
4.4.1.2. Uygunluk Denetimi.....	49
4.4.1.3. Faaliyet Denetimi.....	50
4.4.1.4. Özel Amaçlı Denetimler.....	50
4.4.2. Yapılış Nedenine Göre Denetim Türleri.....	50
4.4.2.1. Yasal Denetim.....	50
4.4.2.2. İsteğe Bağlı Denetim.....	50
4.4.3. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri.....	51
4.4.3.1. Dış Denetim.....	51
4.4.3.2. İç Denetim	51
4.4.3.3. Kamusal Denetim.....	51
4.4.4. Yapılış Zamanına Göre Denetim Türleri.....	51
4.4.4.1. Yıl Sonu Denetimi	51
4.4.4.2. Ara Dönem Denetimi	51
4.5. Denetimin Amacı, Önemi, Yararları ve Özellikleri.....	52
4.5.1. Denetimin Amacı.....	52
4.5.2. Denetimin Önemi	52
4.5.3. Denetimin Yararları.....	52
4.5.4. Denetimin Özellikleri	53
4.6. Denetim Süreci.....	53
4.7. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları.....	55
4.7.1. Genel Standartlar	56
4.7.2. Çalışma Alanı Standartları	56
4.7.3. Raporlama Standartları	57
5. İÇ DENETİM.....	58
5.1. İç Denetimin Tanımı	58
5.2. İç Kontrolün Tanımı.....	59
5.2.1. İç Kontrolün Unsurları.....	61
5.2.1.1. Kontrol Ortamı.....	61
5.2.1.2. Muhasebe Sistemi	62
5.2.1.3. Kontrol Yordamları.....	62

5.3. İç Denetim – İç Kontrol İlişkisi	63
5.4. İç Denetim Türleri.....	64
5.4.1. Mali Denetim.....	64
5.4.2. Uygunluk Denetimi	64
5.4.3. Performans Denetimi.....	64
5.4.4. Sistem Denetimi	64
5.4.5. Bilgi Teknolojileri Denetimi	65
5.5. İç Denetimin Tarihsel Gelişimi.....	65
5.6. İç Denetimin Amacı	66
5.7. İç Denetimin Yararları.....	67
5.8. İç Denetimin Kapsamı.....	68
5.9. İç Denetimin Unsurları.....	70
5.9.1. Tarafsız ve Bağımsız Olması	70
5.9.2. Güvence ve Danışmanlık Sağlaması	70
5.9.3. Disiplinli ve Sistematik Olması.....	70
5.9.4. İşletmenin Bütün Olarak Değerlendirilmesi	70
5.10. İç Denetimin Faaliyetleri.....	70
5.11. İç Denetimin Aşamaları.....	71
5.11.1. Risk Odaklı Denetim.....	72
5.12. İç Denetimin Başlatılması.....	75
5.13. İç Denetimin Planlanması.....	76
5.13.1. İç Denetimin Planlanmasında Risk Yaklaşımı	77
5.14. İç Denetim Raporu	78
5.14.1. İç Denetim Raporu Çeşitleri.....	78
5.14.1.1. İletim Şekline Göre Raporlar	78
5.14.1.2. Hazırlanma Zamanına Göre Raporlar	78
5.15. Uluslararası İç Denetim Standartları	78
5.15.1. Nitelik Standartları.....	80
5.15.1.1. Amaç, Yetki ve Sorumluluklar	80
5.15.1.2. Bağımsızlık ve Objektiflik.....	80
5.15.1.2.1. Kurum İçi Bağımsızlık	80
5.15.1.2.2. Bireysel Objektiflik.....	80
5.15.1.2.3. Bağımsızlık ve Objektifliği Bozan Etkenler.....	80
5.15.1.3. Yeterlilik ve Azamî Meslekî Özen ve Dikkat.....	80
5.15.1.3.1. Yeterlilik.....	81
5.15.1.3.2. Azamî Meslekî Özen ve Dikkat.....	81
5.15.1.3.3. Sürekli Meslekî Gelişim.....	81
5.15.1.4. Kalite Güvence ve Geliştirme Programı.....	81
5.15.1.4.1. Kalite Programı Değerlendirmeleri.....	81
5.15.1.4.2. Kalite Programı Hakkında Raporlama	81
5.15.1.4.3. "Standartlara Uygun Yapılmıştır" İbaresinin Kullanılması.....	82
5.15.1.4.4. Aykırılıkların Açıklanması.....	82
5.15.2. Performans Standartları.....	82
5.15.2.1. İç Denetim Faaliyetinin Yönetimi.....	82
5.15.2.1.1. Planlama	82
5.15.2.1.2. Bildirim ve Onay.....	82
5.15.2.1.3. Kaynak Yönetimi.....	82
5.15.2.1.4. Politika ve Prosedürler	83
5.15.2.1.5. Eşgüdüm.....	83

5.15.2.1.6. Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve Üst Yönetime Raporlamalar	83
5.15.2.2. İşin Niteliği	83
5.15.2.2.1. Risk Yönetimi	83
5.15.2.2.2. Kontrol	83
5.15.2.2.3. Yönetişim	84
5.15.2.3. Görev Planlaması	84
5.15.2.3.1. Görev Amaçları	84
5.15.2.3.2. Görev Kapsamı	84
5.15.2.3.3. Görev Kaynaklarının Tahsisi	84
5.15.2.3.4. Görev İş Programı	84
5.15.2.4. Görevin Yapılması	85
5.15.2.4.1. Bilgilerin Tespiti ve Tanımlanması	85
5.15.2.4.2. Analiz ve Değerlendirme	85
5.15.2.4.3. Bilgilerin Kaydedilmesi	85
5.15.2.4.4. Görevin Gözetim ve Kontrolü	85
5.15.2.5. Sonuçların Raporlanması	85
5.15.2.5.1. Raporlama Kıstasları	85
5.15.2.5.2. Raporlamaların Kalitesi	85
5.15.2.5.3. Görevlendirmelerde Standartlara Aykırılıkların Açıklanması	86
5.15.2.5.4. Sonuçların Raporlanması	86
5.15.2.6. İlerlemenin Gözlenmesi	86
5.15.2.7. Yönetimin Artık Riskleri Üstlenmesi	86
6. SERMAYE PİYASASI ARACI KURUMLARINDA İÇ DENETİM	87
6.1. Aracı Kurumlarda İç Denetimle İlgili Mevcut Düzenlemeler	87
6.1.1. Aracı Kurumlarda İç Denetim Sistemine İlişkin Düzenlemeler	87
6.1.2. Aracı Kurumlarda Teftiş ve İç Kontrol Birimlerine İlişkin Düzenlemeler	88
6.1.2.1. Teftiş Birimi	88
6.1.2.1.1. Teftiş Biriminin Çalışma Usul ve Esaslarıyla İlgili Düzenlemeler	89
6.1.2.2. İç Kontrol Birimi	90
6.1.3. Görev Ayrımı ve Sorumluluklarla İlgili Düzenlemeler	91
6.1.4. İç Denetimin İş Akış Prosedürleriyle İlgili Düzenlemeler	91
6.1.5. Dış Denetim ile İç Denetim Arasındaki İlişkilerle İlgili Düzenleme	95
6.2. Aracı Kurumlarda İç Denetimle İlgili Mevcut Düzenlemelerin Değerlendirilmesi	96
6.3. Aracı Kurumlarda Risk Odaklı İç Denetim	98
6.4. Aracı Kurumlarda İç Denetimin Rolü	99
6.5. Aracı Kurumlarda İç Denetimin Önemi	101
6.6. Sermaye Piyasası Aracı Kurumlarında İç Denetimin Etkinliğine Yönelik Anket Çalışması	102
6.6.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi	102
6.6.2. Araştırmanın Amacı	102
6.6.3. Araştırmanın Kapsamı, Sınırları ve Kısıtları	103
6.6.4. Araştırma Türü	103
6.6.5. Araştırmanın Modeli ve Değişkenleri	103
6.6.6. Araştırma Yöntemi	103

6.6.6.1. Ana Kütlev ve Örnek Kütlenin Seçimi	104
6.6.6.2. Veri Toplama Yöntemleri.....	104
6.6.7. Anket Sorularının Hazırlanması, Araştırmada Kullanılan Ölçekler ve Test Edilmesi.....	104
6.6.8. Verilerin Analizi.....	104
6.6.9. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği.....	105
6.6.10. Demografik Bilgilere Ait İstatistiksel Veriler	106
6.6.11. İşletmelerin Mevcut Yapısı Ve Etkin Bir Yapı İçin Gereksinimlere Dair İstatistiksel Veriler	106
6.6.12. Örnek Kütlenin Yönetim Yapısına Dair İstatistiksel Bilgiler	113
6.6.13. Etkin Bir İç Denetimin Aracı Kurumlara Sağlayacağı Faydalara Dair İstatistiksel Bilgiler	115
6.6.14. İşletmelerin Mevcut İç Denetim Yapısı ile Etkin Bir İç Denetimin Gereksinimleri Arasındaki Farklılığın Analizi.....	116
6.6.15. Regresyon Analizi ve Sonuçları	124
6.6.16. Araştırma Bulguları ve Değerlendirilmesi.....	126
7. SONUÇ	128
KAYNAKÇA.....	130
EKLER.....	135
Ek 1: Anket Formu.....	135
ÖZGEÇMİŞ.....	137

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa No
Tablo 2.1 : Sermaye Piyasası ve Para Piyasası Arasındaki Farklar.....	11
Tablo 3.1 : Türüne Göre Aracı Kuruluşlar	18
Tablo 3.2 : Ortaklık Yapısına Göre Aracı	19
Tablo 3.3 : Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kurumların Hisse Senedi İşlem Hacmi Payları	20
Tablo 3.4 : Aracı Kurumların Şube Ağı	20
Tablo 3.5 : Çalışanların Sayılarına Göre Aracı Kuruluşlar	21
Tablo 3.6 : Departman Sayılarına Göre Aracı Kurumlar	23
Tablo 3.7 : Aracı Kurum Çalışanlarının Departman Dağılımı	24
Tablo 3.8 : Aracı Kurum Çalışanlarının Eğitim Durumları	25
Tablo 3.9 : Aracı Kurumların Bilançosu (Varlıklar)	26
Tablo 3.10 : Aracı Kurumların Bilançosu (Kaynaklar)	27
Tablo 3.11 : Aracı Kurumların Gelir Tablosu	28
Tablo 3.12 : Aracı Kurumların İlave Özsermaye Oranları	35
Tablo 4.1 : İç Denetçi – Dış Denetçi Arasındaki Farklar.....	47
Tablo 5.1 : Geleneksel ve Risk Odaklı İç Denetim Karşılaştırılması	74
Tablo 6.1 : Demografik Bilgiler	106
Tablo 6.2 : Mevcut-Etkin Yapıda İç Denetim Sistemi İle İlgili İstatistiki Veriler	107
Tablo 6.3 : Mevcut-Etkin Yapıda İç Denetim Yönetmeliği İle İlgili İstatistiki Veriler	107
Tablo 6.4 : Mevcut-Etkin Yapıda Tarafsızlık İle İlgili İstatistiki Veriler	108
Tablo 6.5 : Mevcut-Etkin Yapıda İç Denetim Raporu İle İlgili İstatistiki Veriler	108
Tablo 6.6 : Mevcut-Etkin Yapıda Raporlarda Onay İle İlgili İstatistiki Veriler.	109
Tablo 6.7 : Mevcut-Etkin Yapıda İç Denetim Planı İle İlgili İstatistiki Veriler.	109
Tablo 6.8 : Mevcut-Etkin Yapıda Risk Analizleri İle İlgili İstatistiki Veriler ...	110
Tablo 6.9 : Mevcut-Etkin Yapıda Görevler İle İlgili İstatistiki Veriler.....	110
Tablo 6.10 : Mevcut-Etkin Yapıda Mali Tablolar Denetimi İle İlgili İstatistiki Veriler	111
Tablo 6.11 : Mevcut-Etkin Yapıda Uygunluk Denetimi İle İlgili İstatistiki Veriler	111
Tablo 6.12 : Mevcut-Etkin Yapıda Performans Denetimi İle İlgili İstatistiki Veriler	112
Tablo 6.13 : Mevcut-Etkin Yapıda Eğitim İle İlgili İstatistiki Veriler	112
Tablo 6.14 : Mevcut ve Etkin Yapıda Raporlama Sıklığı İle İlgili İstatistiki Veriler.....	113
Tablo 6.15 : İç Denetim Biriminin Bağlı Olduğu Birim İle İlgili İstatistiki Veriler	113
Tablo 6.16 : İç Denetim Biriminde Çalışan Personel ve Müfettiş Sayıları İle İlgili İstatistiki Veriler	114

Tablo 6.17 :	İç Denetim Biriminde Çalışanların Eğitim Durumu İle İlgili İstatistiki Veriler	114
Tablo 6.18 :	İç Denetim Biriminde Çalışanların Denetim Süreleri İle İlgili İstatistiki Veriler	115
Tablo 6.19 :	Etkin İç Denetimin Faydaları İle İlgili İstatistiki Veriler	115
Tablo 6.20 :	Mevcut ve Etkin Yapıda İç Denetim Sistemi Analizi	118
Tablo 6.21 :	Mevcut ve Etkin Yapıda İç Denetim Yönetmeliği Analizi	118
Tablo 6.22 :	Mevcut ve Etkin Yapıda Tarafsızlık Analizi	119
Tablo 6.23 :	Mevcut ve Etkin Yapıda Faaliyet Raporu Analizi	119
Tablo 6.24 :	Mevcut ve Etkin Yapıda Onay Analizi	120
Tablo 6.25 :	Mevcut ve Etkin Yapıda İç Denetim Planı Analizi	120
Tablo 6.26 :	Mevcut ve Etkin Yapıda Risk Analizi	121
Tablo 6.27 :	Mevcut ve Etkin Yapıda Görev Analizi	121
Tablo 6.28 :	Mevcut ve Etkin Yapıda Mali Tablolar Denetimi Analizi	122
Tablo 6.29 :	Mevcut ve Etkin Yapıda Uygunluk Denetimi Analizi	122
Tablo 6.30 :	Mevcut ve Etkin Yapıda Performans Denetimi Analizi	123
Tablo 6.31 :	Mevcut ve Etkin Yapıda Eğitim Analizi	123
Tablo 6.32 :	Model Özeti	124
Tablo 6.33 :	ANOVA	124
Tablo 6.34 :	Regresyon Değerleri	125

ŞEKİLLER LİSTESİ

	Sayfa No
Şekil 2.1 : Mali Sistem Şeması	5
Şekil 2.2 : Mali Piyasaların İşleyişi	6
Şekil 4.1 : Denetim ve Muhasebe Arasındaki İlişki	49
Şekil 4.2 : Denetim Süreci	54
Şekil 4.3 : Denetim Standartları	55
Şekil 5.1 : Uluslararası İç Denetim Standartları	79
Şekil 6.1 : Araştırmanın Modeli	103

KISALTMALAR

İMKB :	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
TMSF :	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
COSO :	Committee of Sponsoring Organisations
İİA :	İç Denetçiler Enstitüsü
ECİİA :	European Confederation of Institutes of Internal Auditing
TİDE :	Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü
EFT :	Elektronik Fon Transferi

1. GİRİŞ

İç denetim mesleği savaş ekonomisinin yaşandığı 1940'lı yıllarda kurumların yasalara ve kurallara uygunlukla ilgili konulara önem vermeleriyle başlamıştır. Zamanla şirketlerin ve işlerin büyümesi yönetimin işletme faaliyetlerini takip etmesini zorlaştırmış ve iç denetimin gelişmesini sağlamıştır. İç denetim şirketler için vazgeçilmez bir fonksiyon haline gelmiştir. 1941 yılında İç Denetçiler Enstitüsü'nün (The Institute of Internal Auditors – IIA) kurulmasıyla modern iç denetim anlayışı gelişmeye başlamıştır. İç denetim 1950'li yıllarda işletme varlıklarının korunması, 1960'lı yıllarda işletme verilerinin güvenilirliğinin denetlenmesi, 1970'li yıllarda uygunluk denetiminin yapılması, 1980'li yıllarda işletme etkinliğinin denetlenmesi ve 1990'lı yıllarda ise işletme amaçlarına ulaşılması konularında önem kazanmıştır.

İç denetim mesleği kurum faaliyetlerini geliştiren, iyileştiren ve değer katan bir süreç olması açısından çok önemlidir. Günümüzün sürekli gelişen ve her geçen gün karmaşılaşan iş dünyasında etkin bir denetim olmaksızın; sürdürülebilir, istikrarlı bir büyüme mümkün değildir. İç denetim, işletme içi faaliyetlerin işletme yönetimi tarafından belirlenen politika ve prosedürlere uygunluğunu araştırarak daha etkin ve verimli bir yönetimin oluşmasına destek olmaktadır. Yetersiz iç denetim sistemi güvenilir olmayan mali tablolar, kanunlara aykırı olarak oluşacak işlemler, varlık kayıpları, kaynakların etkin ve verimli olarak kullanılmaması ve sonuç olarak şirket amaçlarına ulaşamama gibi sorunlar yaratmaktadır. Dolayısıyla iç denetim, kurumların varlığını sürdürebilmeleri için en gerekli unsurlardan biridir. İç denetim fonksiyonunun yeterli ve etkin bir biçimde yürütülmesi, yönetim hedeflerinin gerçekleştirilmesinin güvence altına alınmasını sağlamaktadır. Günümüzde iç denetim, kurumların yaşamsal değeri olarak şirketin en güçlü parçası haline gelmiştir. Etkin bir iç denetim sisteminin varlığı için aracı kurumların Türkiye'deki mevcut düzenlemelere ve uluslararası iç denetim standartlarına uygun olarak faaliyetlerini yürütmeleri gerekmektedir.

Araştırmanın Amacı

Etkin bir iç denetim, sermaye piyasası faaliyetlerinin tam ve güvenilir olarak sürdürülmesi, aracı kurumun amaçlarına ulaşması, aracı kurum ve müşteri varlıklarının korunması ve doğru mali raporlama yapılması için gerekli bir yapı olması nedeniyle, bu konu araştırma konusu olarak seçilmiştir. İç denetimin faydaları, aracı kurumlardaki mevcut yapının ulusal ve uluslararası düzenlemeler çerçevesinde değerlendirilmesi ve iç denetimde etkinliğin sağlanması için yapılması gerekenler belirlenmiştir. Bu tez çalışmasının amacı sermaye piyasası aracı kurumlarının mevcut iç denetim yapısı ile iç denetimde etkinliğin sağlanması için olması gereken ideal bir yapı arasındaki farklılıkları araştırmak ve iç denetimin gereksinimlerini karşılayacak yönde yeni öneriler ortaya koymaktır.

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada iç denetim sisteminin mevcut yapısı ile iç denetimde etkinliğin sağlanması için olması gereken yapı değerlendirilmeye alınmış ve iç denetimin gereksinimlerini etkileyecek faydaları değerlendirebilecek bir model oluşturulmuştur. Bu araştırmanın evreni Türkiye’de faaliyette bulunan sermaye piyasası aracı kurumlarıdır. Araştırmanın konusu ile ilgili verilerin toplanması için veri toplama yöntemi olarak anket yöntemi seçilmiş ve aracı kurumların tamamı çalışma kapsamına alınmıştır. Faaliyeti devam eden 89 aracı kurumdan 76’sı anketleri cevaplandırmış olup anket dönüşüm oranı %85 ($76/89=0,85$) dir. Anket yöntemi ile toplanan veriler çalışmanın amaçları doğrultusunda sınıflandırılmış ve organize edilmiştir. Daha sonra bu veriler t testi ve regresyon analizi yöntemleri kullanılarak istatistik testleri ile test edilmiştir.

Tez (Araştırmanın) Organizasyonu

Bu çalışmanın ikinci bölümünde mali piyasalar incelenmiş, piyasaların yapıları ve çeşitleri açıklanmış, para piyasasıyla sermaye piyasası arasındaki farklar belirtilmiştir. Aracı kurumlar sermaye piyasasında faaliyet gösterdiği için sermaye piyasasının tarihi gelişimi, sermaye piyasasının sorunları anlatılmıştır ve sermaye piyasası kurumları kısaca açıklanmıştır.

Üçüncü bölümde aracı kurumların tanımı yapılmış, organizasyon yapıları detaylı olarak incelenmiş, sermaye piyasasında faaliyette bulunan diğer kurumlarla karşılaştırılmıştır. Aracı kurumlarla ilgili mevcut düzenlemeler belirtilmiştir.

Dördüncü bölümde denetim ve kontrol ile ilgili olarak genel tanımlar verilmiş, denetim türleri incelenmiştir. Denetimin amacı, yararları, önemi, özellikleri ve denetim süreci anlatılmış, bölümün sonunda genel kabul görmüş denetim standartları açıklanmıştır.

Beşinci bölümde iç denetim ve iç kontrol tanımları verilerek bu kavramların birbiriyle ilişkisi açıklanmıştır. İç denetim türleri incelenmiş ve iç denetimin tarihi gelişimine yer verilmiştir. İç denetimin amacı, yararları, kapsamı, unsurları, faaliyetleri anlatılmış, risk odaklı denetim konusuna değinilerek geleneksel denetimle kıyaslaması yapılmıştır. İç denetim süreci, planı ve raporlamasının nasıl yapılacağı açıklanarak bölümün sonunda uluslararası iç denetim standartları açıklanmıştır.

Altıncı bölümde aracı kurumlarda iç denetimle ilgili mevcut düzenlemeler açıklanarak bu düzenlemeler değerlendirilmiştir. Aracı kurumlarda risk odaklı iç denetim, iç denetimin rolü ve önemi özetlenmiştir. Son olarak ise aracı kurumlarda iç denetimin etkinliğine yönelik anket çalışması yapılmış ve sonuçları değerlendirilmiştir.

2. MALİ PİYASALAR

2.1. Piyasa Kavramı

Piyasa, alıcı ve satıcı arasındaki alım satım konu olan şey'in arz ve talebini bir araya getirmek, karşılaşmasını sağlamak ve her iki taraf yönünden uygun koşullarda değişimlerine ortam hazırlamaktır.¹ Piyasa kavramı iktisadi açıdan incelendiğinde alıcı ve satıcıların iletişimde bulundukları ve mübadelenin olduğu yerdir.

2.1.1.Mali Piyasalar

Fon arz edenler ile fon talep edenlerin bir araya geldikleri, yatırım ve finansman araçları, yardımcı kuruluşlarla hukuki ve idari düzenden oluşan piyasalar mali piyasalardır. Finansal piyasalar üç ekonomik fonksiyonu geliştirir:

- “Birincisi, finansal piyasalardaki alıcı ve satıcıların ticari varlıkların fiyatını belirlemedeki ilişkilerini geliştirmek,
- İkincisi, finansal market yatırımcılarının finansal varlıklarını satması için mekanizma geliştirmek,
- Üçüncüsü, araştırma ve işlem maliyetlerini düşürmektir”².

Mali piyasayı oluşturan beş ana unsur bulunmaktadır³:

- Tasarruf sahipleri (fon arz edenler)
- Yatırımcılar (fon talep edenler)
- Yatırım ve finansman araçları
- Yardımcı kuruluşlar
- Hukuki ve idari düzen

¹ Gültekin Rodoplu, **Para ve Sermaye Piyasaları**, (Isparta: Tuğra ofset, 2002), 2.

² Frank J. Fabozzi, Franco Modigliani, **Capital Markets: Institutions and Instruments**, (Upper Saddle River, NJ : Prentice Hall, 2003), 9.

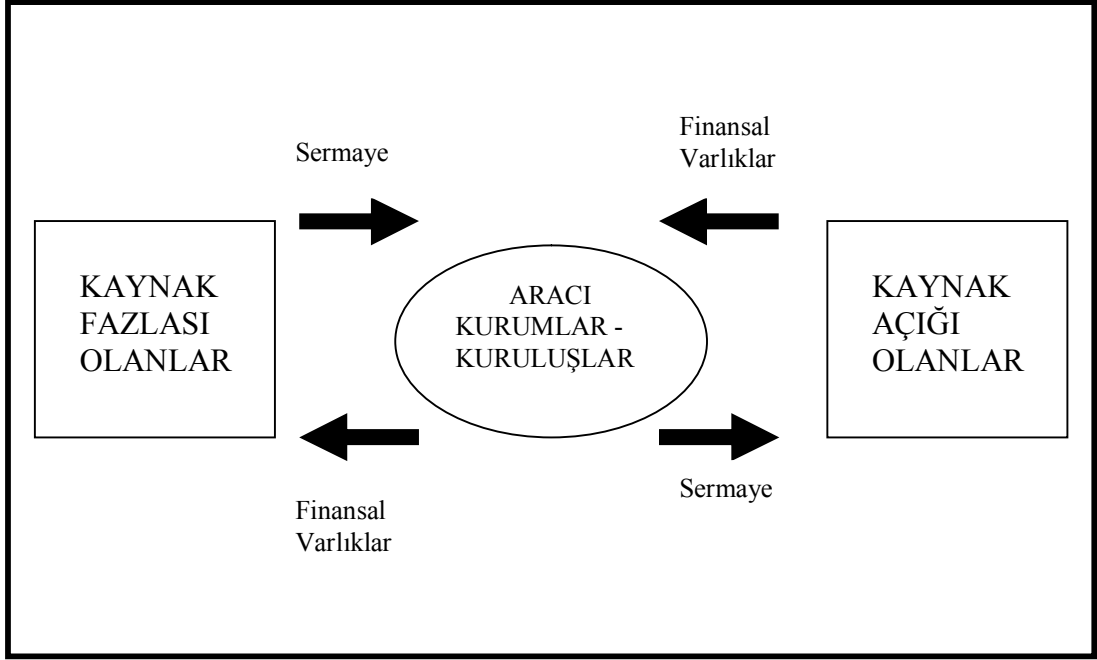
³ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**, (İstanbul, 2008), 1.

Şekil 2.1: Mali Sistem Şeması

İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu, (İstanbul, 2008), 2.

2.1.2. Mali Piyasaların İşleyişi

Şekil 2.2: Mali Piyasaların İşleyişi

Gültekin Rodoplu, **Para ve Sermaye Piyasaları**, (Isparta: Tuğra ofset, 2002), 15.

Gelir fazlası olan ekonomik birimlerin kaynaklarını, gereksinmesi olan birimlere sunması finansal piyasaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sermaye piyasası araçları, kaynakların sahiplik ve el değiştirme belgesidir. Fiyat oluşması için, arz ve talebin karşılaştığı piyasalarda aracılardan devreye girdiği görülmektedir⁴.

Aracı kurum ve kuruluşlar fon arz eden kurumlarla fon talep eden kişi ve kurumlar arasında danışmanlık yaparak yatırımcıları bilgilendirmekte ve yönlendirmektedirler. Türkiye ve birçok ülkede aracı kurumlar birincil piyasadan finansal varlık satın alabilmektedirler. Daha sonra aldıkları bu varlıkları müşterilerine satarak ikincil piyasayı oluşturmakta ve bu şekilde piyasaların likiditesini arttırmaktadırlar.

⁴ Rodoplu, **age**, 16.

2.2. Mali Piyasa Çeşitleri

2.2.1. Para Piyasası

Kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalara para piyasası denir. Para piyasasında vade bir yıldır⁵. Para piyasasından sağlanan fonları işletmeler dönen varlıklarının finansmanında kullanmaktadırlar.

Para piyasasında vadelerin kısa olması nedeniyle bu piyasada alınıp satılan borç araçlarının arz fiyatlarında fazlaca dalgalanma olmaz. Dolayısıyla para piyasası araçlarının riski azdır⁶.

Para piyasası araçları;

- Hazine bonosu
- Repo İşlemleri
- Finansman Bonosu
- Banka Bonosu
- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler'dir.

Para piyasalarının genel kabul görmüş temel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Bu piyasalar iyi örgütlenmiş bir kurumsal yapıya sahiptirler.
- İyi eğitilmiş, piyasa deneyimleri olan profesyoneller işlem yapmaktadırlar.
- Piyasada işlem yapan katılımcıların kredibilitesi çok yüksektir; bu nedenle normal koşullarda işlemler teminat istenmeden yapılmaktadır.
- Para piyasalarında işlem gören ürünler büyük ölçüde standardı aşmıştır. Ancak, katılımcılara uygun ürünler de piyasada bulmak mümkündür⁷.

2.2.2. Sermaye Piyasası

Orta ve uzun vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasalardır. Geniş anlamı ile sermaye piyasası, kısa vadeli fonların uzun süreli fonlara, uzun süreli fonların yatırıma dönüştüğü, birikimi elde edenlerin gelir sağlama istemi ile bankaların kullanımına sunmaları ve başkalarına gelir verme karşılığında birikimi kullanma

⁵ Fabozzi, **age**, 10.

⁶ İlker Parasız, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, 7. bs, (Bursa: Ezgi Yayınevi, 2000), 90.

⁷ Sadi Uzunoglu, **Para ve Döviz Piyasaları**, (İstanbul: Litaratür Yayıncılık, 2003), 28.

istemlerini karşılaştıran ve karşılıklı koşullarda anlaşılan kişi ve kurumların toplamıdır⁸.

Sermaye piyasasının temel rolü küçük tasarrufların ekonomiye katılmasını sağlamak, güven yaratmak, uzun vadeli fon arz ve talebini karşılaştırmak ve en verimli şekilde öz kaynakların kullanılmasını sağlamaktır.

Türkiye’de bankalar ve aracı kurumlar belli durumlarda ticaret, kısa süreli satış, borçlanma ve ödünç verme konularında hem bireysel hem de kurumsal müşteriler açısından özgürdürler⁹.

Sermaye piyasası araçları menkul kıymetler ve diğer sermaye piyasası araçlarıdır.

- **Menkul Kıymetler:** Ortaklık veya alacaklılık sağlayan, belli bir meblağı temsil eden, yatırım aracı olarak kullanılan, dönemsel gelir getiren, misli nitelikte, seri halinde çıkarılan, ibareleri aynı olan ve şartları Kurulca belirlenen kıymetli evraktır¹⁰.

Menkul kıymetler kategorisinde aşağıdaki kıymetleri sayabiliriz:

- Hisse Senetleri
- Hisse Senedi Türevleri
- Yeni Pay Alma Kuponları
- Tahviller
- Tahvil Türleri
- Tahvil Faiz Kuponları
- Hazine Bonoları
- Katılma İntifa Senetleri
- Kar / Zarar Ortaklığı Belgeleri
- Banka Bonoları
- Banka Garantili Bonolar
- Finansman Bonoları

⁸ Rodoplu, **age**, 118.

⁹ Pınar Evrim Mandacı, Halit Soydan, **Capital Markets**, (İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2002), 57.

¹⁰ “Sermaye Piyasası Kanunu (2499 S.K.)”, **Resmi Gazete**, 17416 (Temmuz 1981): Md. 3.

- Varlığa Dayalı Menkul Kıymetler
- Gelir Ortaklığı Senetleri
- Gayrimenkul Sertifikaları
- Tertip halinde çıkarılan ve iki yıl veya daha uzun süreli ipotekli borç ve irat senetleri,
- Borsa yatırım fonu katılma belgeleri
- İç tüzüğünde kurucu dışındaki aracı kuruluşlarca serbestçe alım satımı öngörülen A tipi yatırım fonu katılma belgeleri¹¹.
- **Diğer Sermaye Piyasası Araçları:** Menkul kıymetler dışında kalan ve şartları Kurulca belirlenen evraktır. Nukut ile çek, poliçe, bono ile mevduat sertifikaları bundan müstesnadır¹².

Sermaye piyasası araçlarının satımı birincil piyasada ve ikincil piyasada gerçekleşir.

Birincil Piyasa: Alıcılar ile hisse senedi ve tahvil gibi menkul değerleri ilk kez ihraç eden şirketlerin doğrudan karşılaştıkları piyasalardır.

Birincil piyasalarda finansman ihtiyacını tahvil ve hisse senedi gibi menkul değerler ihraç etmek yolu ile karşılamak isteyen kuruluşlar için fon kaynağı oluşturulur. Türk sermaye piyasasında bu kaynaktan yararlanabilme diğer bir deyişle menkul kıymetleri ihraç yolu ile fon talep edebilme durumunda olan üç ana grup söz konusudur. Bunlar; devlet, anonim şirketler ve kalkınma ve yatırım bankalarıdır. Söz konusu üç ana grup içerisinde devlet, sermaye piyasasında büyük bir paya sahiptir¹³.

İkincil Piyasa: Menkul kıymetleri ihraçtan alanlar, bunları tekrar paraya çevirmek istediklerinde, hisse senetlerinde hiçbir zaman, tahvillerde ise vadeden önce bunları ihraç eden kuruluşa müracaat edemezler. İkincil piyasa bu durumdaki menkul kıymetlerin paraya çevrilmesini sağlayan piyasadır ve menkul kıymet borsaları bu piyasayı tanımlamada en iyi örnektir. Sermaye piyasasında en büyük faaliyet ikinci el piyasalarda meydana gelmektedir¹⁴.

¹¹ İMKB, **age**, 180-181.

¹² Sermaye Piyasası Kanunu, **age**, Md. 3.

¹³ Doğan Argun, **Sermaye Piyasası Aracı Kurumlar Muhasebesi**, (İstanbul: M.Ü. Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, 2005), 12.

¹⁴ Ufuk Başoğlu, İlker Parasız, Ali Ceylan, **Teori, Kurum ve Araçlar**, (Bursa: Ekin Kitabevi, 2001), 7.

Sermaye piyasasından sağlanan fonlar sabit sermaye ihtiyaının karşılanmasında kullanılır. Sermaye piyasasında vade uzun ve risk yüksek olduğundan dolayı, faizler para piyasasına oranla daha yüksek olmaktadır.

Bir ÷lkede sermaye piyasasının işlevi tasarruf sahiplerinin biriktirdikleri orta ve uzun vadeli fonları, bunları talep eden kişi ve kuruluşlara aktarmak, yani fon akımını sağlamak ve sonra da bu fon akımını hızlandırmaktır¹⁵.

İkincil piyasalar birçok ÷lkede ve bu arada ÷lkemizde borsa ve borsa dışı piyasalar olman üzere iki şekilde örgütlenmiştir. Borsalar düzenlenmiş, belli bir yönetmeliğe sahip, kuralları olan, sürekli denetlenen ve genellikle hisse senedi işlemlerinin yapıldığı piyasalardır. Borsa dışı piyasalar ise denetimin sıkı olmadığı ve daha genel düzenlenmiş ve daha çok borçlanma araçlarının işlem gördüğü piyasalardır¹⁶.

Sermaye piyasasının ekonomiye sağladığı çeşitli yararların belli başlıları şöyle sıralanabilir:

- Ekonomiye kaynak yaratma,
- Likidite sağlama,
- Sermayenin tabana yayılması,
- Özelleştirme çabalarının hayata geçirilebilmesi¹⁷.

Sermaye piyasası ile para piyasası arasındaki farkları şu şekilde özetlenebilir:

¹⁵ Selahattin Tuncer, **Türkiye’de Sermaye Piyasası**, (İstanbul: Okan Yayıncılık,1985), 11.

¹⁶ Abdullah Akyüz, **Türk Sermaye Piyasasında Birincil El ve İkincil El Piyasalar**, (Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, 1990), 10.

¹⁷ Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kurumlar Birliği, **Fırsatlar Ülkesi Türkiye Kitapçığı**, (İstanbul,2002), 2.

Tablo 2.1: Sermaye Piyasası ve Para Piyasası Arasındaki Farklar

Farklar	Para Piyasası	Sermaye Piyasası
Süre	Kısa süreli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır.	Uzun süreli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasadır.
İşlev	Geçici nitelikteki likit sıkıntısının giderilmesi için başvurulur.	Sabit yatırım ve net işletme sermayesi gereksinimi için başvurulur.
Kaynak	Fon kaynakları devamlılık göstermeyen resmi, ticari ve vadesiz mevduattır.	Fon kaynakları devamlılık gösteren gerçek tasarruflardır.
Araç	Fon alışverişinde kullanılan araçlar ticari senetlerdir.	Fon alışverişinde kullanılan araçlar hisse senedi, tahvil gibi menkul değerlerdir.
Faiz	Kısa süreli fon alışverişi söz konusu olduğundan faiz oranı düşüktür.	Uzun süreli fon alışverişi söz konusu olduğundan risk, dolayısıyla faiz oranı yüksektir.

Serpil Canbaş, Hatice Doğukanlı, **Finansal Pazarlar**, (İstanbul: Beta Yayınları, 1997), 8.

2.2.2.1. Sermaye Piyasasının Temel Sorunları

Sermaye piyasasının temel sorunları;

- Ekonomide kredi ve fon aktarma maliyetlerinin yüksek olması ve sermaye piyasalarının güçlü bir seçenek olmaması,
- Sermaye piyasalarında kamu sektörünün hakimiyeti ve özel sektörün piyasalardan yeterince yararlanamaması,
- Sermaye piyasalarında rekabetin ve finansal derinleşmenin yetersizliği,
- Sermaye piyasalarının yatırım, üretim ve ihracat sürecine yeterince katkıda bulunamaması,
- Finansal kararların oluşturulmasında bilgi üretim ve aktarım sürecinin yetersizliği şeklinde ortaya çıkmaktadır¹⁸.

¹⁸ Targan Ünal, **Finans Kesiminin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi**, (İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1996), 29.

2.2.2.2. Sermaye Piyasası'nın Tarihsel Gelişimi

2.2.2.2.1. Osmanlı Dönemi

Sermaye Piyasası'nın kökeni Osmanlı Devleti'ne kadar dayanmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde Galata bankerlerinin devletin fon ihtiyacının sağlanmasındaki rolü büyüktür. Batı ülkelerinden sermaye temin edebilmek için Osmanlı Devleti aracı olarak bankerlere ihtiyaç duymuştur. Osmanlı Devleti dışarıya kapalı bir ülke olduğu için Batı ile ilişkiler bankerlerle kurulmuştur. Galata bankerlerinin hem mali piyasada hem de siyasette önemli etkinlikleri bulunmuştur. Osmanlı Devleti, Batı ülkeleri için sürekli bir pazar olarak görülmüştür.

Avrupa'da yaşanan sanayi devrimi ve sömürgecilik hareketleri büyük anonim şirketlerin ortaya çıkmasına ve bunların halka açılmasına yol açtığından, Türkiye'de yaşayan yabancı tacirler ve azınlıklar bu şirketlerin tahvil ve hisse senetleriyle ilgilenmeye başlamışlardır. O dönemde, tedavülde altın para olması, kambiyo kontrolünün bulunmaması ve kapitülasyonların sağladığı serbesti sayesinde bu kişiler dışarıya para çıkararak alım-satım yapmıştır. Daha sonra Tanzimat hareketinin de etkisiyle Türkler de bu konuya ilgi göstermişlerdir.¹⁹

Osmanlı Devleti'nde ilk olarak 1854 yılında Kırım Harbi dolayısıyla devletin finansman ihtiyacını karşılamak için tahvil çıkartılmıştır. 1860'lı yılların başında bankerler, Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde faaliyet göstermeye başlamışlar ve yasal bir borsanın olmamasına rağmen tahvil, hisse senedi, para alışverişi, tefecilik, komisyonculuk gibi faaliyetlerde bulunmuşlardır. Galata bankerleri önceleri yabancı şirketlerin, meşrutiyetten sonra da yerli şirketlerin tahvil ve hisse senetlerini alıp satmaya başlamışlardır. 1864 yılında Galata bankerleri mesleki bir dayanışma ve faaliyetlerinde ciddiyet sağlamak amacıyla bir dernek kurmuşlardır. 1866 yılında Osmanlıların ilk menkul kıymetler borsası resmen kurulmuştur. Resmi kurum niteliğini ise 1873-1874 yıllarında çıkarılan “Der Saadet Tahvilat Borsası Tüzüğü” ile kazanmış ve Osmanlı Hükümeti'nce atanan bir komiserin gözetim ve denetimi altına girmiştir. Bankerlerin en iyi dönemleri 1871-1875 yılları arasında olmuştur. 1875 yılında alınan Osmanlı tahvilatının faiz ve anapara taksitlerinin yarıya indirilmesi kararı, borsayı kötü etkilemiş, mali yapıdaki çöküş nedeniyle bankerler

¹⁹ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**, (İstanbul, 2008), 4.

siyasi otoriteye karşı cephe almışlar ve siyasi iktidarın değişiminde rol oynamışlardır²⁰.

1881 yılında Muharrem Kararnamesi ile Duyun-u Umumiye'nin kurulması Osmanlı Devleti'nin gelirlerinin toplanması işinin yabancılara bırakılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla bankerler iflasın eşiğine gelmişlerdir. 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla borsa kapanmıştır.

2.2.2.2.2. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet ilan edildikten sonra Osmanlı bankerlerinin yerini Rum azınlıklar almıştır. Ancak 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik kriziyle Rum azınlıklar da etkinliklerini yitirmişlerdir. Yaşanan kriz sonucunda ekonomide tedbirlerin alınması gerektiği ortaya çıkmış ve 1929 yılında “1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambiyo Borsaları Kanunu” ile 1930 yılında “Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu” çıkarılmıştır.

1930-1960 dönemi 2. Dünya Savaşı'nın etkileri ile beraber bütün dünya borsalarının durgunlaştığı bir dönemdir. 01.04.1938 yılında çıkarılan bir kararname ile İstanbul Borsası üç yıl süreyle kapatılmış ve Ankara'da “Kambiyo ve Esham ve Tahvilat Borsası” açılmıştır. Bir anlamda borsa Ankara'ya nakledilmiştir²¹.

1960'lı yıllarda Türkiye planlı döneme geçmiştir. Maliye Bakanlığı'na Hürriyet Tahvili, Tasarruf Bonusu gibi finansman araçları satışa çıkarılmıştır. Sermaye piyasası kanunu, borsa kanunu ve kanun tasarıları için çalışmalar yapılmıştır.

1970'li yılların başında Türk ekonomisinde görülen canlanmanın etkisiyle işletmelerin yapılarını güçlendirmeleri, yüksek kar payı dağıtmaları, sermaye piyasasının oluşumu için olumlu bir tablo yaratmıştır. Ancak daha sonraları ülkenin girdiği ağır ekonomik ve siyasal krizin etkisiyle artan enflasyon, halka açılma eğilimi içindeki ortaklıkları olumsuz yönde etkilemiştir.

1980 yılında hükümetin açıklamış olduğu ve 24 Ocak Kararları olarak bilinen ekonomik önlemler paketi ile faizler serbest bırakılmış ve bankalara mevduat sertifikası çıkarabilme yetkisi verilmiştir. Ancak bankaların faiz oranlarını

²⁰ Çağlar Manavgat, **Sermaye Piyasası'nda Aracı Kurumlar**, (Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1991), 4.

²¹ Azmi Fertekligil, **Türkiye'de Borsa'nın Tarihçesi**, (İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, 1993), 173.

yükseltmemede ısrarlı davranmaları, piyasa bankerlerinin yüksek oranda faizle mevduat toplamalarına neden olmuştur.

24 Ocak 1980 kararlarını izleyen dönemde, önce mal ve para piyasasına serbestlik kazandırılmış, bir süre sonra da Türk Parasının Kıymetinin Korunması Hakkındaki 25 Şubat 1930 tarihli kanun yürürlükten kaldırılarak, kısa vadeyi içeren bir döviz piyasası kurulmuştur. Bu uygulamalarla ülkemizde finansal liberalleşme hızlanmıştır²².

1981 yılında “Batık Bankerler Krizi”, 1982 yılında “Banker Kastelli Olayı” yaşanmıştır. 28 Temmuz 1981 yılında Sermaye Piyasası Kanunu yürürlüğe girmiştir. Batık bankerler krizi aslında bir gelişme basamağı değil, suni bir olaydır. Bu kriz halkın ilgisini bankacılık sektörü dışına ve faize dönük menkul kıymetlere çekmiş, fakat sonuçları itibariyle sermaye piyasasına önemli zararlar vermiştir. Bu bakımdan ileride daima ibretle hatırlanması gereken bir olaydır. Bankerler olayının başlıca sebebi o yıllarda görülen hiper enflasyondur. Yüksek enflasyon, mevduat ve tahvil faizlerini negatif gelir haline getirmiştir. Zamanın mevzuatı, mevduat ve tahvil faizlerinin enflasyon düzeyine çıkarılmasına engel olduğu ve birincil satışları daima gelir yönünden enflasyonun gerisinde bıraktığı için tahvil ve mevduat sertifikası satışları ikincil piyasaya intikal etmiş ve ikincil piyasada mantar gibi bankerlerin bitmesine sebep olmuştur. O dönemde tahvil ihracına yalnız bankalar aracılık etmekteydi. Bankaların tahvil ihracına ilişkin esasları Merkez Bankası belirlemekteydi. Bankalar Merkez Bankası’nın sıkı denetimi altında bulunduğundan, belirli faiz oranlarının üstüne çıkılamamaktaydı. Bankaların tahvil ve mevduat sertifikalarına uygulayabilecekleri faiz oranlarının, hükümetçe belirlenmesi, fakat bankerlere bu tip kısıtlamalar uygulanmaması bankalarla bankerler arasında ikinciler lehine haksız rekabet yaratmıştır. Kendi gişelerinden hiçbir zaman o kadar büyük mevduat toplamayacak olan bazı küçük bankaların bankerler eliyle sertifika satışı suretiyle bünyelerinin kaldırabileceğinden çok fazla mevduat yükü altına girmelerine yol açmıştır. Böylece, bir hamlede toplanan milyarlar akıllıca plase edilememiş ve büyük kısmı batacak hale gelmiştir. Bu da, bankaların yaptığı işlerin uzman kadrolara sahip olmayan kuruluşlarca yapılamayacağını göstermiştir²³.

²² İlker Parasız, **Kriz Ekonomisi Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 kararları**, (Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 1996), 218.

²³ İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, **age**, 5.

1985 yılında Borsa'nın açılmasından sonra bankaların haricinde sermaye piyasasında işlem yapan aracı kurumlar kurulmuştur. Hem bankalara hem de aracı kurumlara sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunma yetkisi verilmiştir.

2.2.2.3. Sermaye Piyasası Kurumları

- **Aracı kuruluşlar:** Sermaye piyasasında faaliyette bulunmak için yetki belgesi almış olan banka ve aracı kurumlardır. Aracı kurumlar ilerleyen bölümde detaylı olarak incelenecektir.
- **Yatırım ortaklıkları:** Yatırım ortaklıkları sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföylerini işletmek amacıyla kurulan anonim ortaklıklardır²⁴.

Bu ortaklıkların kuruluş izni alabilmeleri için 30. maddenin 1. fıkrasının f bendinde belirtilen portföy işletmeciliği faaliyetinde bulunmak üzere Sermaye Piyasası Kurulu'na başvuruları zorunludur. Kurul tarafından, Yatırım ortaklıklarının portföy işletmek dışında yapabilecekleri faaliyetler düzenlenmektedir.

- **Yatırım fonları:** Sermaye Piyasası Kanunu hükümleri uyarınca halktan katılma belgeleri karşılığında toplanan paralarla, belge sahipleri hesabına, riskin dağıtılması ilkesi ve inançlı mülkiyet esaslarına göre sermaye piyasası araçları, gayrimenkul, altın ve diğer kıymetli madenler portföyü işletmek amacıyla kurulan mal varlığına Yatırım Fonu adı verilir²⁵.

Yatırım fonu, aynı finansal hedefleri paylaşan kişiler ve kurumlar yararına yatırım yapan bir ortaklık olarak da tanımlanabilir²⁶.

- **Sermaye piyasasında faaliyet göstermesine izin verilen diğer kurumlar:** Diğer sermaye piyasası kurumları; kuruluş ve faaliyet esasları Kurulca belirlenen, sermaye piyasası araçlarının takas ve saklanması, derecelendirilmesi, ihraççıların ve sermaye piyasası kurumlarının denetlenmesi ile uğraşan kuruluşlar, yatırım danışmanlığı, portföy yönetimi gibi sermaye piyasası faaliyetlerini yerine getiren şirketler, varlık yönetim

²⁴ Sermaye Piyasası Kanunu, **age**, Md. 35.

²⁵ **age**, Md. 37.

²⁶ Cemal İbiş, **Yatırım Fonlarında Muhasebe Sistemi**, (İstanbul: M.Ü. Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, 2000), 2.

şirketleri, ipotek finansmanı kuruluşları, konut finansmanı fonları, varlık finansmanı fonları, risk sermayesi yatırım fonları, risk sermayesi yatırım ortaklıkları, vadeli işlemler aracılık şirketleri, sermaye piyasasında faaliyette bulunacak gayrimenkul değerkeme kurumları ve portföy saklama řirketleridir²⁷.

²⁷ Sermaye Piyasası Kanunu, **age**, Md. 39.

3. SERMAYE PİYASASI ARACI KURUMLARI

3.1. Aracı Kurumların Tanımı

Aracılık faaliyeti, sermaye piyasası araçlarının yetkili kuruluşlar tarafından kendi nam ve hesabına, başkası nam ve hesabında, kendi namına başkası hesabına ticari amaçla alım satımıdır²⁸.

Aracı kuruluşlar, sermaye piyasasında faaliyette bulunmak için yetki belgesi almış olan banka ve aracı kurumlardır.

Sermaye piyasası kanunu aracı kurumların tanımını yapmamıştır. Genel bir tanım yapmak gerekirse; aracı kurumlar, menkul kıymetlerin, menkul kıymet dışında kalan kıymetli evrakın, mali değerleri temsil eden veya ihraç edenin mali yükümlülüklerini içeren her türlü evrakın, başkası nam ve hesabına veya başkası namına, kendi namına veya nam ve hesabına, aracılık amacıyla alım satım ile uğraşan, yatırımlar konusunda müşterilerine danışmanlık hizmeti sunan, piyasa araştırmaları ve aracılıkla bağdaşabilen işleri yapan, sermaye piyasasının anonim ortaklık tipinde kurulmuş yardımcı kuruluşlardır²⁹.

3.1.1. Aracı Kurumların Organizasyon Yapıları

3.1.1.1. Aracı Kuruluşların Türüne Göre Dağılımı

2008 yılında 98 aracı kurum ve 40 banka sermaye piyasası faaliyetinde bulunmuştur. 2008 yılı içerisinde 2 aracı kurumun faaliyeti geçici olarak durdurulmuş ve 96 aracı kurum faaliyete devam etmiştir.

²⁸ **age**, Md. 30

²⁹ Manavgat, **age**, 24.

Tablo 3.1: Türüne Göre Aracı Kuruluşlar

Türüne Göre Aracı Kuruluşlar		
Banka	2007	2008
Ticari Banka	29	29
Kalkınma ve Yatırım Bankası	11	11
Toplam	40	40
Aracı Kurum		
Banka Kökenli	31	31
Banka Kökenli Olmayan	68	67
Toplam	99	98

Ekin Fıkırkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 83.

3.1.1.2. Aracı Kuruluşların Ortaklık Yapısına Göre Dağılımı

2008 yılında Türkiye’de faaliyet gösteren banka sayısı ve bankaların ortaklık yapılarında önceki yıla göre bir değişikliğe rastlanmamıştır. 2008 yılında faaliyette olan aracı kurum sayısı 1 adet gerileyerek 98’e inmiştir. 2008 yılında 2 özel yerli aracı kurumun yabancı kurumlara satılması, bir yabancı kurumun ise özel yerli kurum sınıflandırmasına girmesiyle toplam yabancı aracı kurum sayısı bir adet artarak 27’ye yükselmiştir. Aynı zamanda, 1 özel yerli kurumun faaliyetlerini kendi istekleriyle durdurmasının ardından, 2008 sonunda faaliyette olan özel yerli kurum sayısı 67’ye gerilemiştir.³⁰

2001 yılındaki krizde iflas eden bankalar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesine alınmıştır. TMSF bankaları kapatmamış ama aktivitelerini yavaşlatmıştır. Bazılarını satmış, bazılarını ise diğerleriyle birleştirmiştir. Krizden sonra TMSF 19 aracı kurumun sahibi konumuna gelmiştir. 2007 yılının sonu itibariyle ise TMSF bünyesinde hiç aracı kurum kalmamıştır³¹.

³⁰ Ekin Fıkırkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009),83.

³¹ Efsun Ayça Değertekin, Gökben Altaş, Özcan Çikot; **Turkish Capital Markets & The Brokerage Industry 2007**, (İstanbul: TSPAKB, 2008), 46.

Tablo 3.2: Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kuruluşlar

Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kuruluşlar				
	2007		2008	
	Banka	Aracı Kurum	Banka	Aracı Kurum
Yabancı	19	25	19	27
Özel Yerli	15	70	15	67
Özel Toplam	34	95	34	94
TMSF	1	0	1	0
Kamu	5	4	5	4
Kamu Toplam	6	4	6	4
Genel Toplam	40	99	40	98

Ekin Fıkırkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 83.

3.1.1.3. Aracı Kurumların Hisse Senedi İşlem Hacmi Payları

2008 yılında TMSF bünyesinde aracı kurum bulunmazken, kamuya ait aracı kurumların işlem hacmi payında bir artış yaşanmıştır.

2008 sonunda hisse senedi piyasasında faaliyet gösteren 97 aracı kurum arasındaki işlem hacmi yoğunlaşması incelendiğinde, ilk 5 kurumun toplam işlem hacminin beşte birini oluşturduğu görülmektedir. İlk 5'teki aracı kurumların tamamı banka kökenli olup 1 tanesi yabancı tanımlamasına girmektedir.³²

³² Ekin Fıkırkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 85.

Tablo 3.3: Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kurumların Hisse Senedi İşlem Hacmi Payları

Ortaklık Yapısına Göre Aracı Kurumların Hisse Senedi İşlem Hacmi Payları		
	2007	2008
Kamu	1.7%	1.9%
TMSF	0.0%	0.0%
Kamu Toplamı	1.7%	1.9%
Özel Yerli	63.7%	65.2%
Yabancı	34.6%	33.0%
Özel Toplamı	98.3%	98.2%
Genel Toplam	100.0%	100.0%

Ekin Fıkrıkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 85.

3.1.1.4. Aracı Kurumların Şube Ağı

Aracı kurumların 2008 yılı sonunda 37 aracı kurumun şubesi, 23 aracı kurumun acentesi, 21 aracı kurumunda irtibat bürosu vardır. Toplamda 54 aracı kurumun merkez dışı örgütü bulunmaktadır.

Tablo 3.4: Aracı Kurumların Şube Ağı

Aracı Kurum Sayısı		
	2007	2008
Şubesi Olan	40	37
İrtibat Bürosu Olan	26	21
Acentesi Olan	25	23

Ekin Fıkrıkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 99.

3.1.1.5. Aracı Kurumlarda Çalışanların Profili

Aracı kurumlarda çalışanların profili incelendiğinde son üç yılda yaklaşık 5.900 kişinin çalıştığı görülmektedir. Buna rağmen 2008 yılının ilk yarısında global piyasaların çalkantısından dolayı aracı kurumlardaki personel sayısı %4 azaltılarak 5.641 olmuştur³³. 2008 yılının ikinci yarısının sonunda ise toplam çalışan sayısı 5.102'ye gerilemiştir.

Aşağıdaki tabloda 2008 yılında çalışanların sayılarına göre aracı kurumlar belirtilmiştir.

Tablo 3.5: Çalışanların Sayılarına Göre Aracı Kuruluşlar

Çalışan Sayılarına Göre Aracı Kuruluşlar (2008)			
Çalışan Sayısı	Aracı Kurum Sayısı	Çalışan Sayısı	İstihdam Sayısı
1-9	8	27	0.5%
10-24	31	520	10.2%
25-49	29	1036	20.3%
50-99	14	1040	20.4%
100-149	5	598	11.7%
150-199	6	1073	21.0%
200+	7	808	15.8%
Toplam	96	5102	100.0%

Ekin Fıkrıkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 103.

14 kurum sektörün yarısını istihdam etmektedir. 200 kişiden fazla çalışanı olan 7 kurum vardır ve çalışanların % 15,8'ine sahiptir.

³³ Efsun Ayça Değertekin, **Turkish Brokerage Industry 2008 Semiannual Review**, (İstanbul: TSPAKB, 2008), 8.

3.1.1.6. Aracı Kurumlarda Departman Dağılımı

2008 yılında 96 aracı kurumun 95'inde mali işler departmanı yer almaktadır. İç denetim departmanı ise 89 aracı kurumla ikinci sırada bulunmaktadır. 7 aracı kurumda iç denetim departmanı yoktur.

Aracı kurum departmanlarının görevleri aşağıdaki şekildedir:

Mali ve İdari İşler: Muhasebe, satın alma, raporlama, takas gibi mali ve idari işlerin yürütüldüğü departmandır.

İç Denetim-Teftiş: İç kontrol elemanları ve müfettişlerden oluşan, aracı kurumların tüm işlevlerinin güvenli bir biçimde gerçekleştirilmesini sağlamak için izleme, inceleme ve kontrol yapan departmandır. İç kontrol elemanları başka görev ve sorumluluklar yüklenemezler.

Sermaye Piyasası Kanununa göre her aracı kurumun en az bir iç denetçi çalıştırması gerekmektedir.³⁴

Broker – Dealer: Brokerlar borsada işlem yaparlar, dealerlar ise brokerlar aracılığı ile menkul kıymet alım satımını gerçekleştirirler.

Yurtiçi – Yurtdışı Satış: Yurtiçi satış, merkezdeki yurtiçi müşterilerle, yurtdışı satış yurtdışı müşterilerle ilgilenip alım satım ve operasyonel takip işlemleri yapan departmanlardır.

³⁴ Alpaslan Budak, **Turkish Capital Markets & The Brokerage Industry 2007**, (İstanbul: TSPAKB,2008), 64.

Tablo 3.6: Departman Sayılarına Göre Aracı Kurumlar

Departman Sayıları		
	2007	2008
Mali ve İdari İşler	99	95
İç denetim - Teftiş	96	89
Broker	91	87
Diğer	91	84
Dealer	88	77
Bilgi işlem	65	62
Araştırma	58	56
Yurtiçi Satış	57	54
Hazine	54	46
İnsan Kaynakları	41	41
Kurumsal Finansman	39	34
Yurtdışı Satış	32	34
Portföy Yönetimi	29	28
Kurum Sayısı	99	96

Ekin Fıkırkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 104.

Çalışanların departmanlara göre dağılımı incelenirse en kalabalık departmanın % 16,4 ile mali işler olduğu görülmektedir. İç denetim departmanının payı ise % 3,2 ile sınırlı kalmıştır. Bu oran 2007-2008 yılları arasında % 0,2 artmıştır. Aracı kurumlarda çalışanların % 28,6'sı merkez dışı örgütlerdedir.

Tablo 3.7: Aracı Kurum Çalışanlarının Departman Dağılımı

Çalışanların Departman Dağılımı		
	2007	2008
Merkez Dışı Örgütler	30.2%	28.6%
Şube	19.4%	18.2%
Acente	7.7%	7.5%
İrtibat Bürosu	3.1%	2.8%
Mali ve İdari İşler	15.9%	16.4%
Broker	9.4%	8.0%
Dealer	8.9%	9.2%
Yurtiçi Satış	5.7%	5.8%
Araştırma	4.3%	4.4%
Bilgi işlem	3.1%	3.6%
İç denetim – Teftiş	3.0%	3.2%
Kurumsal Finansman	2.6%	3.0%
Hazine	2.6%	2.4%
Yurtdışı Satış	2.4%	2.9%
İnsan Kaynakları	1.2%	1.3%
Portföy Yönetimi	1.0%	1.3%
Diğer	9.7%	10.0%
Toplam	100.0%	100.0%

Ekin Fıkırkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 105.

3.1.1.7. Aracı Kurumlarda Çalışanların Eğitim Durumu

Aracı kurumlarda çalışanların eğitim seviyeleri ise her geçen yıl artmaktadır. Sektöre lisanslama zorunluluğunun getirilmesinin eğitim seviyesi artışında önemli rolü olmuştur.

Tablo 3.8: Aracı Kurum Çalışanlarının Eğitim Durumları

Çalışanların Eğitim Durumu		
	2007	2008
Yüksek Lisans	10.4%	11.8%
Lisans	57.5%	57.8%
Yüksekokul	6.4%	6.2%
Lise	20.3%	18.9%
Ortaokul	2.2%	2.1%
İlkokul	3.2%	3.2%
Toplam	100.0%	100.0%

Ekin Fıkırkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 107.

3.1.1.8. Aracı Kurumların Finansal Tabloları

2007 sonunda 3,8 milyar TL olan aracı kurumların toplam aktifleri, 2008 sonunda %9 artarak 4,2 milyar TL'ye ulaşmıştır. Küresel krize rağmen, aracı kurumlar sağlam yapılarını ve likit pozisyonlarını korumaktadır. 2008 sonunda, toplam aktiflerin %89'unu cari varlıklar, %11'ini duran varlıklar oluşturmaktadır. Sektör, portföyünü genel itibariyle repo ve mevduatta tutmaktadır. 2008 yılında piyasalardaki düşüşe paralel olarak kurumların hisse senedi yatırımları düşmüştür. Diğer taraftan, bir aracı kurumun borsa para piyasasına borçlanması sebebiyle bilançoda kısa vadeli yükümlülüklerin payı artarken özsermayenin payı azalmıştır. Yine de %52 pay ile özsermayenin ağırlığının devam ettiği görülmektedir.³⁵

³⁵ Ekin Fıkırkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 115.

Tablo 3.9: Aracı Kurumların Bilançosu (Varlıklar)

Aracı Kurum Sektörü Bilançosu (Milyon TL)					
Varlıklar	31.12.2007	31.12.2008	Değişim	2007 % Dağılımı	2008 % Dağılımı
I. DÖNEN VARLIKLAR	3,331.9	3,688.6	10.7%	87.5%	88.6%
A. Nakit ve Nakit Benzerleri	1,371.2	2,019.2	47.3%	36.0%	48.5%
B. Finansal Yatırımlar (KV)	897.9	800.3	-10.9%	23.6%	19.2%
C. Ticari Alacaklar (KV)	988.5	769.1	-22.2%	26.0%	18.5%
D. Finans Sektörü Faal. Alacaklar (KV)	17.5	37.3	112.9%	0.5%	0.9%
E. Diğer Alacaklar (KV)	29.1	19.5	-32.8%	0.8%	0.5%
F. Diğer Dönen Varlıklar	27.8	41.3	48.6%	0.7%	1.0%
G. Satış Amacıyla Elde Tutulan Duran Var.	0.0	2.0	A.D.	0.0%	0.0%
II. DURAN VARLIKLAR	476.6	474.1	-0.5%	12.5%	11.4%
A. Ticari Alacaklar (UV)	0.1	0.2	164.1%	0.0%	0.0%
B. Finans Sektörü Faal. Alacaklar (UV)	0.0	0.1	A.D.	0.0%	0.0%
C. Diğer Alacaklar (UV)	7.0	17.6	151.0%	0.2%	0.4%
D. Finansal Yatırımlar (UV)	240.7	197.0	-18.2%	6.3%	4.7%
E. Özkaynak Yöntemiyle Değerlenen Yat.	70.0	85.7	22.6%	1.8%	2.1%
F. Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	5.2	6.6	25.7%	0.1%	0.2%
G. Maddi Duran Varlıklar	123.1	128.1	4.0%	3.2%	3.1%
H. Maddi Olmayan Duran Varlıklar	10.2	13.8	35.1%	0.3%	0.3%
I. Şerefiye	3.7	3.9	5.1%	0.1%	0.1%
J. Ertelenmiş Vergi Varlığı	15.2	20.0	31.6%	0.4%	0.5%
K. Diğer Duran Varlıklar	1.4	1.1	-18.4%	0.0%	0.0%
TOPLAM VARLIKLAR	3,808.6	4,162.8	9.3%	100.0%	100.0%

Ekin Fıkırkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 117.

Aracı kurumların müşterilerine kullandırdıkları kredi hacminde bir önceki yıla göre düşüş yaşanmıştır. Nitekim, 2007 sonunda toplam ticari alacakların yarısını oluşturan kredili müşterilerden alacaklar, 2008’de yarı yarıya azalarak 245 milyon TL’ye düşmüş, toplam ticari alacaklardaki payı da %47’den %32’ye gerilemiştir. Bu durum global krizin yaşandığı 2008 yılında aracı kurumların kredi kanallarını kısıtığını göstermektedir.

Toplam bilançonun %11’ini oluşturan duran varlıklar bir önceki yıla göre değişmeyerek, 474 milyon TL’de kalmıştır. Alt kalemlerin bilanço içindeki dağılımı 2007 sonu ile benzer durumdadır.³⁶

³⁶ age, 117-118.

Tablo 3.10: Aracı Kurumların Bilançosu (Kaynaklar)

Aracı Kurum Sektörü Bilançosu (Milyon TL)					
Kaynaklar	31.12.2007	31.12.2008	Değişim	2007 % Dağılımı	2008 % Dağılımı
I. KISA VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	1,609.5	1,979.7	23.0%	42.3%	47.6%
A. Finansal Borçlar (KV)	786.8	1,182.6	50.3%	20.7%	28.4%
B. Diğer Finansal Yükümlülükler (KV)	32.3	4.4	-86.5%	0.8%	0.1%
C. Ticari Borçlar (KV)	606.3	626.3	3.3%	15.9%	15.0%
D. Diğer Borçlar (KV)	57.0	45.5	-20.2%	1.5%	1.1%
E. Finans Sektörü Faaliyetlerinden Borçlar (KV)	4.8	11.5	140.0%	0.1%	0.3%
F. Devlet Teşvik ve Yardımları (KV)	0.0	0.0		0.0%	0.0%
G. Dönem Karı Vergi Yükümlülüğü	21.0	15.1	-28.0%	0.6%	0.4%
H. Borç Karşılıkları (KV)	54.8	50.3	-8.1%	1.4%	1.2%
I. Diğer Yükümlülükler (KV)	46.6	39.1	-16.1%	1.2%	0.9%
J. Satış Amacıyla Elde Tut. Duran Var. İlişkin Yük.	0.0	4.9	A.D.	0.0%	0.1%
II. UZUN VADELİ YÜKÜMLÜLÜKLER	46.4	33.3	-28.3%	1.2%	0.8%
A. Finansal Borçlar (UV)	6.2	5.1	-17.0%	0.2%	0.1%
B. Diğer Finansal Yükümlülükler (UV)	0.0	0.0	A.D.	0.0%	0.0%
C. Ticari Borçlar (UV)	2.8	0.1	-97.7%	0.1%	0.0%
D. Diğer Borçlar (UV)	0.0	0.3	615.9%	0.0%	0.0%
E. Finans Sektörü Faaliyetlerinden Borçlar (UV)	0.0	0.0	A.D.	0.0%	0.0%
F. Devlet Teşvik ve Yardımları (UV)	0.0	0.0	A.D.	0.0%	0.0%
G. Borç Karşılıkları (UV)	7.2	0.8	-88.2%	0.2%	0.0%
H. Çalışanlara Sağlanan Faydalara İlişkin Karşılıklar	18.9	19.9	4.8%	0.5%	0.5%
I. Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü	11.2	7.0	-37.4%	0.3%	0.2%
J. Diğer Yükümlülükler (UV)	0.0	0.0	-3.5%	0.0%	0.0%
III. ÖZKAYNAKLAR	2,152.6	2,149.7	-0.1%	56.5%	51.6%
A. Ana Ortaklığa İlişkin Özkaynaklar	1,940.4	1,969.9	1.5%	50.9%	47.3%
1. Ödenmiş Sermaye	907.4	1,019.7	12.4%	23.8%	24.5%
2. Sermaye Düzeltmesi Farkları	368.2	349.7	-5.0%	9.7%	8.4%
3. Karşılıklı İştirak Sermaye Düzeltmesi (-)	0.0	0.0	A.D.	0.0%	0.0%
4. Hisse Senetleri İhraç Primleri	40.7	40.7	0.0%	1.1%	1.0%
5. Değer Artış Fonları	102.0	31.3	-69.3%	2.7%	0.8%
6. Yabancı Para Çevrim Farkları	-0.4	-0.3	-40.1%	0.0%	0.0%
7. Kardan Ayrılan Kısıtlanmış Yedekler	100.8	148.7	47.4%	2.6%	3.6%
8. Geçmiş Yıllar Kar/Zararları	106.7	199.4	86.9%	2.8%	4.8%
9. Net Dönem Karı/Zararı	315.2	180.7	-42.7%	8.3%	4.3%
B. Azınlık Payları	212.1	179.8	-15.2%	5.6%	4.3%
TOPLAM KAYNAKLAR	3,808.6	4,162.8	9.3%	100.0%	100.0%

Ekin Fıkrıkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 120.

“Kısa vadeli yükümlülükler, 2007 yıl sonuna göre %23 artarak 2 milyar TL’ye yaklaşmış, toplamdaki payı da %48’e çıkmıştır. Kısa vadeli yükümlülüklerin en önemli hesabı olan finansal borçlar 1,5 kat artarak 1,2 milyar TL’ye yükselmiştir.

Finansal borçlar başlığı altında takip edilen, aracı kurumların kısa vadeli banka kredileri 68 milyon TL’den 32 milyon TL’ye gerilemiş, bazı aracı kurumlar yıl içerisinde banka kredilerini ödemiştir.

Uzun vadeli yükümlülükler 13 milyon TL azalarak 33 milyon TL’ye gerilemiş, toplam yükümlülükler içindeki payı %1 seviyesinde kalmaya devam etmiştir. Uzun vadeli yükümlülüklerde dikkati çeken, 2007 yılında 7 milyon TL olan borç karşılıklarının 2008’de 800.000 TL’ye gerilemesidir.

Aracı kurumların özsermayesi, 2007 sonuna göre değişmeyerek 2,1 milyar TL’de kalmıştır. Buna rağmen, kısa vadeli yükümlülüklerde yaşanan artışla toplam kaynaklar içindeki payı 5 puan düşerek %52’ye gerilemiştir. Toplam kaynakların yarısını özsermayenin oluşturması, sektörün sağlam sermaye yapısını koruduğuna işaret etmektedir.”³⁷

Tablo 3.11: Aracı Kurumların Gelir Tablosu

Aracı Kurum Sektörünün Gelir Tablosu (Milyon TL)					
	31.12.2007	31.12.2008	Değişim	2007 % Dağılımı	2008 % Dağılımı
SÜRDÜRÜLEN FAALİYETLER					
A. Satış Gelirleri (net)	152,539.9	123,277.5	-19.2%	13993.9%	14311.5%
B. Satışların Maliyeti (-)	-151,719.7	-122,646.1	-19.2%	-13918.6%	-14238.2%
R1. Ticari Faaliyetlerden Brüt Kâr/Zarar	820.2	631.3	-23.0%	75.2%	73.3%
C. Faiz, Ücret, Prim, Kom. ve Diğer Gelirler	278.3	243.1	-12.6%	25.5%	28.2%
D. Faiz, Ücret, Prim, Kom. ve Diğer Giderler (-)	-8.4	-13.0	55.3%	-0.8%	-1.5%
R2. Finans Sektörü Faal. Brüt Kâr/Zarar	269.9	230.1	-14.7%	24.8%	26.7%
P1. BRÜT KÂR/ZARAR	1,090.0	861.4	-21.0%	100.0%	100.0%
E. Pazarlama, Satış ve Dağıtım Giderleri (-)	-72.5	-86.0	18.7%	-6.6%	-10.0%
F. Genel Yönetim Giderleri (-)	-705.4	-737.9	4.6%	-64.7%	-85.7%
G. Araştırma ve Geliştirme Giderleri (-)	-0.8	-0.4	-45.5%	-0.1%	0.0%
H. Diğer Faaliyet Gelirleri	45.5	72.7	59.6%	4.2%	8.4%
I. Diğer Faaliyet Giderleri (-)	-23.4	-37.0	58.0%	-2.1%	-4.3%
P2. FAALİYET KÂRI/ZARARI	333.6	72.7	-78.2%	30.6%	8.4%
J. İştirak Kâr/Zararlarından Paylar	9.7	-0.2	-102.5%	0.9%	0.0%
K. Esas Faaliyet Dışı Finansal Gelirler	183.0	260.3	42.2%	16.8%	30.2%
L. Esas Faaliyet Dışı Finansal Giderler (-)	-83.8	-90.4	7.8%	-7.7%	-10.5%
P3. SÜR. FAAL. VERGİ ÖNCESİ K/Z	442.4	242.3	-45.2%	40.6%	28.1%
M. Sürdürülen Faal. Vergi Gelir/Gideri	-85.5	-64.5	-24.6%	-7.8%	-7.5%
N. Dönem Vergi Gelir/Gideri	-89.1	-68.3	-23.4%	-8.2%	-7.9%
O. Ertelenmiş Vergi Gelir/Gideri	3.6	3.8	6.1%	0.3%	0.4%
P4. SÜR. FAAL. DÖNEM K/Z	356.9	177.8	-50.2%	32.7%	20.6%
DURDURULAN FAALİYETLER					
P. Dur. Faal. Vergi Sonrası Dönem K/Z	-0.6	-0.8	32.8%	-0.1%	-0.1%
P5. DÖNEM KÂRI/ZARARI	356.3	177.0	-50.3%	32.7%	20.5%
Azınlık Payları	41.1	-3.6	-108.9%	3.8%	-0.4%
Ana Ortaklık Payları	315.2	180.7	-42.7%	28.9%	21.0%

Kaynak: TSPAKB

Ekin Fıkrıkoca ve diğ., **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**, (İstanbul: TSPAKB,2009), 124.

Net satış gelirlerinden satışların maliyetinin düşülmesi ile ulaşılan ticari faaliyetlerden brüt kâr/zarar bir önceki yıl sonuna göre %23 gerileyerek 820 milyon TL’den 631 milyon TL’ye inmiştir. Hizmet gelirlerindeki azalmanın yanı sıra aracı kurumların kendi portföyleri için yaptıkları menkul kıymet alım satımından ettikleri zarar da bu gerilemede önemli olmuştur.³⁸

³⁷ age, 120-122.

³⁸ age, 123.

3.1.2. Aracı Kurumların Sermaye Piyasasında Faaliyette Bulunan Diğer Kurumlarla Karşılaştırılması

3.1.2.1. Aracı Kurumların Bankalarla Karşılaştırılması

Aracı kurumlar ve bankalar aracı kuruluşları oluşturmaktadırlar. Aracılık faaliyetleri Sermaye Piyasası Kanunu'nun 30. maddesinde düzenlenmiştir.

Türkiye'deki aracı kurumlar sermaye piyasası aktivitelerini ticari bankalardan daha geniş bir alanda gerçekleştirmektedirler³⁹.

Bankalar genel olarak mali piyasada faaliyette bulunurken aracı kurumlar sermaye piyasasında faaliyette bulunabilirler.

Bankalar, Bankalar Kanunu hükümlerine tabi iken aracı kurumlar Sermaye Piyasası Kanunu'na tabidirler.

Bankalar mevduat toplayıp kredi verirken aracı kurumlar bazı koşullar haricinde kredi veremezler.

Bankaların karşılaştıkları en büyük risk kredi riskidir. Bunun nedeni bankaların fonlarını müşterilerine uzun vadeli olarak kredi vermeleridir. Diğer bir risk ise piyasa riskidir. Aracı kurumların karşılaştıkları en büyük risk ise menkul kıymetlere ilişkin risklerdir. Bunun yanında faiz oranı, döviz kuru, karşı taraf riski gibi risklere maruz kalırlar.

3.1.2.2. Aracı Kurumların Yatırım Ortaklıklarıyla Karşılaştırılması

Aracı kurumlar ve yatırım ortaklıkları yardımcı kuruluşlardır. Her ikisi de anonim ortaklık şeklinde kurulmalıdır. Yatırım ortaklıkları aracı kurumlardan farklı olarak kayıtlı sermaye esasına göre kurulmuşlardır. Bu koşulun gereği olarak da halka açık anonim ortaklık statüsündedirler⁴⁰.

Aracı kurumların faaliyette bulunabilmeleri için Borsa Üyelik Belgesi almaları gerekirken yatırım ortaklıklarının bu belgeyi almalarına gerek yoktur.

Aracı kurumlar menkul kıymetleri aracılık amacıyla alım satım yaparlar. Yatırım ortaklıkları ise menkul kıymetleri portföy oluşturarak işletmek için alırlar.

³⁹ Mandacı, **age**, 55.

⁴⁰ Manavgat, **age**, 32.

Aracı kurumlar üçüncü kişiler adına menkul kıymet alım satımı için aracılık faaliyetinde bulunabilirken yatırım ortaklıkları bu faaliyette bulunamazlar.

Yatırım ortaklığının hisse senetleri borsada alınıp satılabilir. Dolayısıyla aracı kuruluşlar bu hisse senetleri için de aracılık yapabilmektedirler.

3.1.2.3. Aracı Kurumların Yatırım Fonlarıyla Karşılaştırılması

Aracı kurumlar anonim şirket olarak kurulan ve tüzel kişiliğe sahip olan kurumlar iken yatırım fonlarının tüzel kişilikleri yoktur. Aracı kurumlar ortaklarına hisse senedi, yatırım fonları ise katılma belgesi verirler. Aracı kurumlarda ortaklık malvarlığı tüzel kişiliğe aittir. Yatırım fonları ise tüzel kişiliğe ait olmayıp, özel bir malvarlığıdır.

Aracı kurumlar menkul kıymetler alım satımına aracılık yaparken, yatırım fonları portföy işletmeciliği yapabilirler.

Aracı kurumlarda belli özelliklere sahip kişiler aracı kurumlarda kurucu olabilirken, yatırım fonları kurucusu yatırım fonlarında Tebliğ’de belirlenmiş esaslara uyan ve belli nitelikleri taşıyan bankalar, sigorta şirketleri, aracı kurumlar ve emekli-yardım sandıkları olabilmektedirler.

3.1.3. Aracı Kurumların Kuruluş Şartları

Aracı kurumların kuruluşlarına Kurulca izin verilebilmesi için,

- “Anonim ortaklık şeklinde kurulmaları
- Hisse senetlerinin tamamının nama yazılı olması,
- Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması,
- Sermayelerinin Kurulca belirlenen miktardan az olmaması,
- Esas sözleşmelerinin bu Kanun hükümlerine uygun olması,
- Kurucularının müflis olmaması ve Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı beş yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye

kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, bilişim sistemini engelleme, bozma, verileri yok etme veya değiştirme, banka veya kredi kartlarının kötüye kullanılması, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama, kaçakçılık, vergi kaçakçılığı veya haksız mal edinme suçlarından mahkûm olmaması gerekir⁴¹.”

Aracı kuruluşların Kurul’dan izin alabilmeleri için;

- “Kuruluş şartlarını kaybetmemiş olmaları,
 - Kuruluş sermayelerinin asgari kısmının nakden ve tamamen ödenmiş olması,
 - Aracı kurumların faaliyet konularına göre Seri: V, No: 34 sayılı Tebliğ ile öngörülen özsermaye ve sermaye yeterliliği tabanı yükümlülükleri yerine getirmiş olmaları,
 - Ortak, yönetici, ihtisas personeli ile müfettiş ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu uyarınca atanan denetçilerinin
- 1) Sermaye piyasası mevzuatı, 4389 sayılı Bankalar Kanunu, 4208 sayılı Karaparanın Aklanmasının Önlenmesine Dair Kanun ile ödünç para verme işleri hakkında mevzuata aykırılıktan ve/veya taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar dahi ağır hapis veya 5 yıldan fazla hapis yahut zimmet, nitelikli zimmet, irtikap, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal ve istihlak kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları; resmi ihale ve alım satımlara fesat karıştırma veya Devlet sırlarını açığa vurma, vergi kaçakçılığı veya vergi kaçakçılığına teşebbüs suçlarından dolayı hüküm giymemiş olması,
 - 2) Kanun’un 33 üncü maddesinin (f) bendinde kurucular için aranan şartı taşıması
 - 3) Faaliyet yetki belgelerinden biri veya birden fazlası Kurul’ca iptal edilmiş yahut borsa üyeliğinden sürekli olarak çıkarılmış kuruluşlarda, bu müeyyideyi gerektiren olayda sorumluluğu bulunan kişilerden olmaması,

⁴¹ Sermaye Piyasası Kanunu, **age**, Md. 33

- 4) Ödeme Güçlüğü İçinde Bulunan Bankerlerin İşlemleri Hakkında 35 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ve eklerine göre kendileri veya ortağı olduğu kuruluşlar hakkında tasfiye kararı verilmemiş olması
- 5) (Ek:Seri:V,No:49 sayılı tebliğ ile) Kanun'un 46 ncı maddesinin (i) bendi uyarınca işlem yasaklı olmaması (Bu şart ortaklar için kuruluş ve pay devirlerinde aranır),gerekir.

Aracı kurumların sermayesinin %10'una veya daha fazlasına sahip tüzel kişilerin %10'dan fazla paya sahip ortaklarının da bu bentte belirtilen nitelikleri haiz olmaları gerekir.

- Tercih edilen faaliyet konularına uygun hizmet birimlerinin kurulmuş, bu birimler için yeterli personel kadrosunun oluşturulmuş, faaliyet konularına uygun sağlıklı bir yönetim, Kurul'ca yapılan düzenlemelere uygun muhasebe kayıt, bilgi ve belge sistemi ile düzenli iş akışı ve haberleşmeyi sağlayacak yeterli bir organizasyonun kurulmuş, teknik donanımın sağlanmış, bu Tebliğ'in 32 nci maddesindeki esaslara uygun bir iç kontrol ve denetim sisteminin kurulmuş, personelin buna uygun görev tanımları ile yetki ve sorumluluklarının belirlenmiş ve kurum uhdesinde bulunacak nakit ve kıymetli evrak ile diğer bütün varlıkların asgari yangın ve hırsızlık rizikolarına karşı sigorta ettirilerek bu konuda gerekli diğer güvenlik önlemlerinin alınmış olması gerekir. Taşınma imkansızlıkları ya da genişleyememe gibi sorunların ortaya çıkması halinde, aracı kurumlar müşterilerine doğrudan hizmet verilen birimler dışındaki birimlerini, işletme bütünlüğünü bozmayacak şekilde merkez binası ile aynı mahalde olmak ve bir taneden fazla olmamak kaydıyla ve Kurul'a bilgi vermek suretiyle ek hizmet binasına taşıyabilirler.

Ayrıca bankaların merkez birimleri dışında, yetkili oldukları faaliyet konuları kapsamında olmak kaydıyla diğer şubeleri nezdinde veya şubelerinden ayrı olarak bünyelerinde oluşturacakları alt birimler ile merkez birimleri arasında sürekli iletişimi, bilgi ve belge akışı ile işletme bütünlüğünü sağlayacak bir organizasyonu, kayıt ve belge düzenini kurmaları, söz konusu alt birimler için yeterli mekan ve teknik donanım ile yeterli sayıda ve nitelikte personeli

sağlamaları ve yöneticiler ile ihtisas personelinin bu maddenin (d) bendinde sayılan şartları haiz olması zorunludur.

- Aracı kurum yöneticiler; yönetim kurulu üyeleri, genel müdür, genel müdür yardımcıları ve aracı kurum bünyesinde bulunan birimlerin yönetiminden sorumlu olan kişileri, ihtisas personeli ise aracı kurum bünyesinde bulunan birimlerin yönetiminden sorumlu kişilere bağlı olarak çalışan müşteri temsilcisi, borsa üye temsilcisi, kurumsal finansman uzmanı, portföy yöneticisi, yatırım danışmanı ile yaptıkları iş itibarıyla benzer sorumluluğu taşıyan diğer kişileri ifade eder.

Yürütecekleri faaliyetlere göre mevzuatta farklı eğitim ve mesleki tecrübe şartları öngörülmediği takdirde yönetim kurulu üyeleri hariç olmak üzere aracı kurum yöneticilerinin 4 yıllık lisans eğitimi veren kurumlardan, ihtisas personelinin ise en az liseden mezun olmaları gerekir.

Genel müdürün münhasıran bu görev için istihdam edilmiş olması, genel müdür ve genel müdür yardımcılarının mali piyasalar veya işletmecilik alanlarında en az 7 yıllık mesleki tecrübeye veya Kurulun lisanslamaya ilişkin düzenlemeleri uyarınca Sermaye Piyasası Faaliyetleri İleri Düzey Lisans Belgesine sahip olması gerekir. Genel müdürlük görevine 6 aydan fazla vekalet edilemez. Genel müdürler, aracı kurumun yönetim, denetim veya sermaye ilişkisinde bulunduğu kuruluşlar, bu kuruluşların doğrudan ya da dolaylı olarak yönetim, sermaye veya denetim kontrolüne sahip olduğu kuruluşlar ile borsalar ve teşkilatlanmış piyasalar, takas ve saklama kuruluşları ve Kurulca uygun görülecek diğer finansal kuruluşlarda, icrai nitelikte olmamak ve aracı kurumdaki görevin ifasında zaafiyete düşülmemesi kaydıyla, yönetim veya denetim kurulu üyeliği gibi görevler alabilirler.

Kurul'un lisanslamaya ilişkin düzenlemeleri uyarınca aracı kuruluşlarda çalışan yönetici ve ihtisas personelinin mesleki yeterliliklerini gösterir lisans belgesine sahip olmaları zorunludur.

- Aracı kurumların yönetim kurullarında yönetim yetkisinin murahhas üyelere bırakılmak istenmesi halinde, en az iki üyenin murahhas olarak tayini ve her birinin yetki ve sorumluluk alanlarının, tereddüte yer bırakmayacak biçimde

belirlenmesi zorunludur. Murahhas üye tayinine ve bunların yetki ve sorumluluklarının belirlenmesine ilişkin yönetim kurulu kararları ile bunda yapılan değişiklikler, ilgili yönetim kurulu kararının alınmasını izleyen 3 işgünü içinde Kurul'a bildirilir.

- Aracı kurum yönetim kurulu üyeleri, yönetim kurulunun alacağı kararlarda taraf olan kimselerle son iki yılda istihdam, sermaye veya ticari anlamda bir ilişki kurmuş olması ya da eş dahil üçüncü dereceye kadar kan ve sıhri hısımlık bulunması durumunda, bu hususu gerekçeleri ile birlikte yönetim kuruluna bildirmek ve toplantı tutanağına işlenmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu hususta 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 332 nci maddesi hükmü saklıdır.

Türk Ticaret Kanununun yönetim kurulu üyelerine ilişkin şirketle muamele yapma yasağına ve rekabet yasağına ilişkin hükümleri saklıdır.

- Mevzuatta öngörülen teminat ve blokajların tesis edilmiş olması zorunludur.
- Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kuruluşları Birliği'ne üye olmak üzere başvurmuş olmaları ve Yatırımcıları Koruma Fonu'na katılmış olmaları zorunludur⁴².

3.1.4. Aracı Kurumların Asgari Özsermayeleri

Aracı kurumlar, herhangi bir risk karşılığı olmasa bile asgari bir tutarda özsermaye bulundurmak zorundadır. Aracı kurumların alım satım aracılığı faaliyeti için sahip olmaları gereken özsermaye tutarı 90.000.000.000 (doksan milyar) eski TL'dir. Ayrıca, aracı kurumlar yapılan her bir sermaye piyasası faaliyeti için özsermayelerini aşağıda belirtilen oranlarda artırmak zorundadırlar⁴³.

⁴² "Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri:V, No:46)", **Resmi Gazete**, 24163 (Eylül 2000): Md. 9.

⁴³ "Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliği (Seri:V, No:34)", **Resmi Gazete**, 23384 (Haziran 1998): Md. 7.

Tablo 3.12: Aracı Kurumların İlave Özsermaye Oranları

<u>İlave Faaliyet</u>	<u>İlave Özsermaye Oranı (%)</u>
Halka Arza Aracılık	50
Repo-Ters Repo	50
Portföy Yöneticiliği	40
Yatırım Danışmanlığı	10
Toplam	150

Özsermaye, Seri:V, No:34 Sayılı Tebliğ'e göre değerlendirilmiş mali tablolar dikkate alınarak hesaplanmalıdır. Özsermaye mali tablolarda özsermaye kalemi altında gösterilen tüm kalemleri kapsamaktadır. Ancak dönem karı için vergi karşılığı ayrılması ve bunun özsermayeden düşülmesi gerekmektedir. Özsermaye için Tebliğ'in 7'nci maddesinde belirtilen asgari tutarların sağlanması, özsermayenin yeterli düzeyde olduğu anlamına gelmemelidir. Sermaye yeterliliği tabanı hesaplamalarında daha ayrıntılı olarak görüleceği üzere, sermaye yeterliliği tabanı yükümlülüğünün sağlanabilmesi için bu tutarın en az aktifte bulundurulmuş duran varlıklar kadar artırılması zorunludur. Diğer bir deyişle asgari özsermaye yükümlülüğü, asgari sermaye yeterliliği tabanı yükümlülüğünün sağlanması amacıyla söz konusu maddede belirtilen tutarlardan çoğu zaman fazla olmak zorundadır⁴⁴.

3.1.5. Aracı Kurumların Faaliyet Şartları

Aracılık faaliyetleri Kurul tarafından düzenlenmektedir.

- “Aracı kuruluşlar, Kurulca belirlenecek esaslar dahilinde, izin almak şartıyla, diğer sermaye piyasası faaliyetlerinde de bulunabilirler.
- Borsada işlem yapacak aracı kuruluşların, ilgili borsadan borsa üyelik belgesi almaları zorunludur.
- Aracı kurumların faaliyet ve merkez dışı örgütleri ile ilgili ilkeler Kurulca belirlenir. Aracı kurumların merkez dışı örgütlerine Kurulca izin verilir.

⁴⁴ age, Ek.4 V.Bölüm A bendi

- Aracı kurumların, işlemlerinin sermaye piyasası ilkelerine ve mevzuatına uygunluğunu denetlemek üzere yeteri kadar müfettiş çalıştırmaları zorunludur.
- Aracı kuruluşların, sermaye piyasası faaliyetleri nedeniyle yatıracakları teminatların türü, miktarı, kullanım alanı ve şekli Kurulca belirlenir. Teminatlar rehnedilemez, haczedilemez, kullanılma amaçları dışında tasarruf edilemez, üçüncü kişilere devredilemez.
- Sermaye piyasası kurumlarının pay devirlerinde Kuruldan izin alınması zorunludur. Bu fıkra göre izin alınmadan yapılan devirler pay defterine kaydolunmaz. Bu hükme aykırı olarak pay defterine yapılan kayıtlar hükümsüzdür. Bu fıkranın uygulanmasına ilişkin esaslar Kurulca belirlenir.
- Sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunacak yabancı kuruluşlara ilişkin esaslar Kurulca belirlenir⁴⁵.

3.1.6. Aracı Kurumların Faaliyetleri

Sermaye piyasası faaliyetlerinde bulunacak kurumların, öncelikle kuruldan izin almaları zorunludur. İzin alan kurumların yapabilecekleri faaliyetler ise;

- “Kurul kaydına alınacak sermaye piyasası araçlarının ihraç veya halka arz yoluyla satışına aracılık,
- Daha önce ihraç edilmiş olan sermaye piyasası araçlarının aracılık amacıyla alım satımı,
- Ekonomik ve finansal göstergelere, sermaye piyasası araçlarına, mala, kıymetli madenlere ve dövizde dayalı vadeli işlem ve opsiyon sözleşmeleri dahil her türlü türev araçların alım satımının yapılmasına aracılık,
- Sermaye piyasası araçlarının geri alım veya satım taahhüdü ile alım satımı,
- Yatırım danışmanlığı,
- Portföy işletmeciliği veya yöneticiliği,
- Diğer sermaye piyasası kurumlarının faaliyetleridir⁴⁶.

⁴⁵ Sermaye Piyasası Kanunu, **age**, Md. 34

⁴⁶ **age**, Md. 30.

Halka arza aracılık faaliyeti: Halka arza aracılık, Kurul'dan yetki belgesi almış aracı kurum ve bankalar tarafından “en iyi gayret aracılığı” veya “aracılık yüklenimi” şeklinde yapılabilir. En iyi gayret aracılığı, Kurul kaydına alınacak sermaye piyasası araçlarının, izahnamede gösterilen satış süresi içinde satılmasını, satılmayan kısmın ise satışı yapana iadesini veya bunları daha önce almayı taahhüt etmiş üçüncü kişilere satılmasını ifade eder. Aracılık yüklenimi ise halka arz yoluyla satılmasının ve satılmayan kısmın tamamının bedeli satış süresinin sonunda tam ve nakden ödenerek satın alınmasının, bedeli satışın başlamasından önce tam veya nakden ödenmek suretiyle tamamının satın alınarak halka satılmasının, halka arz yoluyla satılmasının ve satılmayan kısmının bir kısmının bedeli satış süresi sonunda tam ve nakden ödenerek satın alınmasının veya bedeli satış başlamadan önce tam ve nakden ödenmek suretiyle bir kısmının satın alınarak halka satılmasının satış yapana taahhüt edilmesidir⁴⁷.

Alım Satım Aracılık Faaliyeti: Aracılık sıfatıyla sermaye piyasası araçlarından daha önce ihraç edilmiş olanlarının ticari amaçla alım satımının yapılmasıdır.

Repo-Ters Repo Faaliyeti: Sabit getirili menkul kıymetlerin geri alma taahhüdü ile satımına repo, geri satma taahhüdü ile alımına ise ters repo denilmektedir.

Yatırım Danışmanlığı: Sermaye piyasası ve sermaye piyasası araçlarıyla ilgili müşterilere yön verdirici yorumlar ve tavsiyelerdir.

Portföy Yöneticiliği: Sermaye piyasası araçlarından oluşturulan portföylerin vekil sıfatıyla yönetilmesidir.

Aracı kurumlar ayrıca finansal ürün ve hizmetleri de sunabilirler. Söz konusu finansal hizmet ve ürünün sunumunun kendi özel mevzuatında özel bir izne veya yetkiye bağlanmış olması durumunda, bu fıkra kapsamında hizmet veya ürünün sunumuna başlamadan önce aracı kurumlar tarafından gerekli izinlerin alınması zorunludur. Kurul her aşamada, bu tür hizmet ve ürünlerin sunumunu, tüm aracı kurumlar veya münferit aracı kurum bazında geçici veya sürekli olarak durdurmaya yetkilidir⁴⁸.

Aracı kurumlar finansman kaynaklarını doğrudan yatırımcıdan sağlarlar. Aracı kurumlar fazla tanınmayan ortaklıkların senetlerinin satılmasına yardımcı olurlar.

⁴⁷ Argun, **age**, 25-26.

⁴⁸ Seri:V, No:46, **age**, Md. 4/a

Senet sahipleri tanınıyor olsa bile satışın yaygınlaştırılması ve kısa sürede olması için aracı kurumlar gereklidir. Aracı kurumların danışmanlık hizmetinden hem yatırımcılar hem de ortaklıklar faydalanabilir. Yatırım yapılması gereken menkul kıymet seçimi uzmanlık işi olduğundan dolayı yapılan danışmanlıklar çok faydalı olmaktadır.

3.1.7. Aracı Kurumların Uyması Gereken İlkeler

Aracı kurumların faaliyetleri sırasında uymaları zorunlu olan belli ilkeler vardır. Bu ilkeler şu şekildedir:

- “Faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında işin gerektirdiği mesleki dikkat ve özeni göstermeleri, bu doğrultuda gerekli önlemleri almaları,
- İşlemlerini gerçekleştirirken müşterilerinin çıkarını ve piyasanın bütünlüğünü gözeterek dürüst davranmaları, bu amaç doğrultusunda müşterileriyle olan ilişkilerinde çıkar çatışmalarını önlemeye çalışmaları ve buna uygun bir organizasyon oluşturmaları, doğrudan veya dolaylı olarak kendileri ile müşterileri arasında bir çıkar çatışması olduğunda, öncelikle müşterilerinin menfaatini gözetmeleri, müşterileri arasındaki çıkar çatışmalarının önlenememesi halinde müşterilerine adil davranmaları,
- Faaliyetlerini sürdürmeleri için sahip oldukları kaynakları etkin bir biçimde kullanmaları,
- Müşterileriyle olan ilişkilerinde müşteri ismine saklama uygulaması ve yatırımcıyı korumaya ilişkin diğer düzenlemeler ile müşteriye ilgilendiren tüm konularda yeterli bilgilendirme ve şeffaflığı sağlamaları, gerekir.”⁴⁹

Aracı kurumlar hesap açmadan önce müşterilerinin kimlik bilgilerini tespit ederler. Ayrıca müşterileriyle alım satım aracılık, portföy yöneticiliği, yatırım danışmanlığı, repo-ters repo, türev araçların alım satımına aracılık, kredili menkul kıymet, açığa satış ve menkul kıymetlerin ödünç işlemi yapmaya başlamadan önce, yazılı bir sözleşme yapmak zorundadırlar.

⁴⁹ age, Md. 11

3.1.8. Aracı Kurumların Yükümlülükleri

Sermaye Piyasası Kurulu'nun aracı kurumlara getirdiği başlıca yükümlülükler şunlardır:

3.1.8.1. Blokaj Yükümlülüğü

Kurul aracı kurumlar hakkında genel ve özel olarak ve/veya işlem bazında teminat istemeye ve bu teminatların kullanım esaslarını belirlemeye yetkilidir⁵⁰.

3.1.8.2. Tescil ve İlan Yükümlülüğü

Her türlü yetki ve izin belgesi, şube, irtibat bürosu veya acente izni ile işletme adı kullanım izni, konuya ilişkin Kurul izninin tebliğini izleyen 15 gün içinde ilgili ticaret siciline tescil ettirilir.

Yetki belgelerinin tescil hususu ayrıca ülke çapında günlük olarak yayımlanan en az iki gazetede ilan ettirilir⁵¹.

3.1.8.3. Kurula Bildirim Yükümlülüğü

Aracı kurumlar, ortak, yönetici, ihtisas personeli ve denetçi ile ilgili bir değişiklik olması halinde, Kurul'a yazılı olarak bildirirler⁵².

3.1.8.4. İlan ve Reklamları Saklama Yükümlülüğü

Sermaye piyasası faaliyetinde bulunan kuruluşlar sermaye piyasası faaliyetlerine ilişkin olarak yazılı veya basılı araçlarla yapılacak tüm ilan ve reklamlar ile diğer dokümanların bir örneğini 3 yıl süreyle saklamak zorundadırlar⁵³.

3.1.9. Aracı Kurumların Yapamayacakları İşlemler

- “Mevzuatın imkan verdiği haller hariç olmak üzere, aracılık amacıyla alıp sattıkları sermaye piyasası araçlarına ilişkin veya bunlardan bağımsız olarak borçlanmayı temsil eden sermaye piyasası araçları dışında, kendi mali taahhütlerini içeren evrak çıkaramazlar. Kendi hisse senetlerini temsil eden depo edilen menkul kıymet sertifikaları ihraç edemezler. Ticari amaçlı

⁵⁰ age, Md. 14

⁵¹ age, Md. 17

⁵² age, Md. 18

⁵³ age, Md. 19

gayrimenkul alım satımında bulunamazlar. Kredili menkul kıymet işlemlerine ilişkin mevzuatın imkan verdiği haller hariç olmak üzere, ödünç para verme işlemleri yapamazlar.

- Kuruldan icrası için izin alınan faaliyetler ve bunlara ilişkin iş ve işlemler dışında hiçbir sınai ve zirai faaliyette bulunamazlar. Sermaye piyasası faaliyetlerini yürütebilmek için gerekli olanın üstünde taşınmaz mal edinemezler. Tebliğin 4/A maddesinde yer alan hükümler saklıdır.
- Bankalar Kanunu'nda tanımlandığı üzere mevduat toplayamazlar, mevduat toplama sonucunu verebilecek iş ve işlemler yapamazlar.
- Mevzuatın imkan verdiği haller hariç olmak üzere sermaye piyasası araçlarının, belli bir getiri sağlayacağı yönünde herhangi bir yazılı veya sözlü taahhütte bulunamazlar.
- Abartılmış, gerçeğe uymayan, müşterilerini veya kamuoyunu yanıltıcı bilgileri içeren herhangi bir ilan ve reklam ile diğer yazılı ve sözlü açıklamalarda bulunamazlar.
- Aracı kurumlar sadece, müşterileri tarafından verilen satış emrinin yerine getirilmesi için teslim edilen menkul kıymetlerle, müşterinin alım emri gereği satın alınan menkul kıymetleri, borsa mevzuatında belirlenen satış emrinin geçerlilik süresi ve gerçekleşen alım emrinin tasfiyesi için öngörülen azami süre içinde emanetinde tutabilir. Bu halin dışında, aracı kurum, gerek kendisine gerekse müşterilerine ait menkul kıymetleri yetkili Takas ve Saklama Kuruluşu dışında hiçbir yerde tutamaz.
- Müşteriye ait sermaye piyasası araçları ve nakit üzerinde hak ve yetkileri olmaksızın kendileri veya üçüncü şahıslar lehine herhangi bir tasarrufta bulunamazlar.
- Herhangi bir şekilde yanlarında çalıştırdıkları kişilerin, mutad müşteri aracı kurum ilişkisi dışında imkanlarından yararlanmak suretiyle kendi nam ve hesaplarına işlem yapmalarına olanak sağlayamazlar.
- 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu'nun 329 uncu maddesinde müsaade edilen haller hariç olmak üzere, ihraç ettikleri hisse senetlerini, kendi nam ve hesaplarına alıp satamazlar.

- Fiktif hesap açamazlar, işlemlerini kayıt dışı bırakamazlar ve gerçek mahiyetine uygun düşmeyen kayıtlar tesis edemezler.
- Aracı kurum yöneticileri ve merkez dışı örgütleri dahil tüm çalışanları müşterilerden hisse senedi alım satım emri verme, ordino ve diğer belgeleri imzalama, nakit ve menkul kıymet yatırma ve çekme, virman işlemi yapma gibi geniş yetkiler içeren vekaletname alarak müşteri adına işlem yapamazlar. Portföy yöneticiliği faaliyeti bu kapsamın dışındadır.
- Yatırımcıların hak ve yararlarını zedeleyici, iyi niyet kurallarına aykırı hareket edemez ve işlemlerde bulunamazlar, müşterilerin piyasa hakkında bilgisizlik ya da tecrübesizliklerinden yararlanıp bunların alım-satım kararlarını etkileyerek kendi lehlerine kazanç sağlayamazlar ve herhangi bir şekilde gelirlerini artırmak amacıyla müşterilerin gereksiz alım-satım yapmalarına ortam hazırlayamazlar.
- Ortak, yönetici, ihtisas personeli ile müfettiş ve 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu uyarınca atanan denetçileri işleri dolayısıyla aracı kurum ve müşterileri hakkında öğrendikleri sırları açıklayamazlar ve bu sırları kendilerinin veya üçüncü kişilerin menfaatine kullanamazlar⁵⁴.”

3.1.10. Aracı Kurumlarda Denetim

Sermaye Piyasası Kanunu ve diğer kanunların sermaye piyasası ile ilgili hükümlerinin uygulanmasının ve her türlü sermaye piyasası faaliyet ve işlemlerinin denetimi Kurul uzman ve uzman yardımcıları tarafından yapılır.

Kurulca görevlendirilen Kurul uzman ve uzman yardımcıları; ihraççılar, sermaye piyasası kurumları, bunların iştirak ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerden Sermaye Piyasası Kanunu ve diğer kanunların sermaye piyasasına ilişkin hükümleriyle ilgili görececekleri bilgileri istemeye, bunların tüm defter, kayıt ve belgelerini ve sair bilgi ihtiva eden vasıtalarını incelemeye ve bunların örneklerini almaya, işlem ve hesaplarını denetlemeye, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almaya, gerekli tutanakları düzenlemeye yetkili olup, ilgililer de istenilen bilgi, belge, defter

⁵⁴ age, Md. 58

ve sair vasıtaların örneklerini vermek, yazılı ve sözlü bilgi vermek ve tutanakları imzalamakla yükümlüdürler⁵⁵.

Aracı kurumlar 6762 sayılı Türk Ticaret Kanunu, 213 sayılı Vergi Usul Kanunu ve menkul kıymetler borsalarına ilişkin mevzuat hükümleri çerçevesinde, işletmenin ihtiyacına uygun birinci sınıf tacirlerin tutmak zorunda oldukları defter ve kayıtları tutmak, belgeleri düzenlemek ve aracılık faaliyetlerine ilişkin muhasebe kayıt, belge ve işlemlerinde Kurul'ca yapılacak düzenlemelere uymak zorundadırlar⁵⁶.

3.1.11. Aracı Kurumlarda İç Denetim

Genel olarak iç denetim sistemi; iç kontrol sistemi ile teftiş sisteminden oluşan bütünleştirilmiş süreçtir.

Aracı kurumlarda iç denetim 6. bölümde detaylı olarak incelenecektir.

⁵⁵ Sermaye Piyasası Kanunu, **age**, Md. 45

⁵⁶ Seri:V, No:46, **age**, Md. 62

4. DENETİM

4.1. Denetim Kavramı

Genel olarak denetim, bir faaliyetin sonuçlarının mümkün olduğu kadar planlara uygun olmasını sağlamak amacıyla standartlar konması, elde edilen sonuçların bu standartlarla karşılaştırılması ve uygulamaların plandan ayrıldığı noktalarda düzeltme önlemlerinin belirlenmesi olarak tanımlanabilir⁵⁷.

Denetim için geniş kapsamlı bir tanım söz konusu olduğunda; denetim,

- denetimin konusunu oluşturan muhasebe verilerini – gerçekleşmiş ekonomik faaliyet ve olayların o anki sonuçlarını – diğer bir deyişle olanı belirlemek,
- olması gereken ile tamamlılık, gerçeklik, doğruluk, kanunilik, açıklık ve tarafsızlık olarak adlandırılan denetim ilkelerine göre Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları çerçevesinde delillere dayanarak karşılaştırmak,
- gelecekteki hataların önlenmesine yardımcı olmak maksadıyla yapılmakta olan denetime özgü ölçütler ve standartlar geliştirerek, kişi ve kuruluşların gelişmesine, mali yönetim – müteşebbislerin işletmeye yaptıkları yatırımın geleceği konusunda bilgilendirilmeleri – ve mali kontrol sistemlerinin diğer bir deyişle muhasebe denetiminin geçerli, güvenilir ve tutarlı hale gelmesine rehberlik edecek şekilde denetim tekniklerini kullanarak olan ile olması gereken arasındaki sapmaları belirlemek,
- elde edilen sonuçları ve bulguları kullanarak tarafsız bir yargı veya sonuca ulaşmak ve sonuçta, denetçinin ilişkide bulunduğu gruplara iletmek için kullanılan sistematik bir süreç olarak ifade edilebilir⁵⁸.

Denetim bir uygunluk araştırması ve bunun ilgililere raporlanmasıdır. Denetimin temel unsurları; denetimin bir süreç olması, firmanın faaliyetlerinin bütünü

⁵⁷ Seda Gazez; “ Türkiye’de Yediden Yapılanma Çalışmaları İçerisinde Denetim Fonksiyonunun Yeri ve Önemi “ (Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007) , 5.

⁵⁸ Murat Erdoğan, “Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, s.5 (2002):55-56

içermesi, belirli ölçütlerle kıyasın söz konusu olması, tarafsız olması ve son aşamada da ilgililere raporlanmasıdır. Denetimde standardizasyonun sağlanmasının temel yolu olarak da uluslararası denetim standartlarının uygulanması öngörülmektedir. Ancak burada önemli olan denetçinin denetim standart ve ilkelerini uyguluyor olması ve tarafsızlığıdır⁵⁹.

Finansal tablolarda açıklanan bilgilerin yeterince güvenilir olmaması bu bilgilerden yararlanacak olan üçüncü kişileri veya karar alıcıları bu konuda bir takım önlemler almaya zorlamaktadır. Finansal tablolardaki bilgilerden hareketle önemli kararlar alabilecek karar alıcılar kullanacağı bilginin yeterince güvenilir olup olmadığını araştırma ihtiyacı duyar.⁶⁰ Ancak bu araştırmanın yapılabilmesi için bu bilgilerden yararlanacak olan herkesin özel bilgi ve tecrübeye sahip olması gerekir.⁶¹ Bu nitelikler ise uzun yıllar süren eğitim ve tecrübe ile elde edilebilir ve sözü edilen karar vericilerin hepsinin de bu niteliklere sahip olması mümkün olmayabilir. Bu bilgilerin doğruluğunun ve tarafsızlığının saptanması konusunda en yaygın ve genel yöntem ise bu bilgilerin bağımsız ve güvenilir bir kişi tarafından denetlenmesidir. Çünkü denetçiler tarafından, denetim standartlarına uygun bir şekilde hazırlanarak doğruluğu ve güvenilirliği ortaya konan bilgilerin güvenilirlik dereceleri de o ölçüde yüksek olacaktır.

Denetim faaliyeti, muhasebe denetiminin kurulduğu temeller üzerine kurulmuştur. Denetim, birbirini zincirleme olarak takip eden aşamalardan oluşan bir süreçtir. Bu süreç içerisinde işletmelerin mali tablolarının denetim ilkelerine uygunluğu ve gerçeği yansıtıp yansıtmadıkları tespit edilmekte, ulaşılan sonuçlar bir rapor haline getirilmekte ve ilan edilmektedir. Bu tespit sırasında işletmelerin mali tablolarının var olan durumuyla olması gereken durumu yani genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluğu karşılaştırılmaktadır.

Bağımsız denetimin ilk ortaya çıktığı ülke İngiltere'dir⁶². Diğer ülkeler de denetimle ilgili düzenlemeleri uzun yıllardır yapmaktadırlar.

⁵⁹ Güler Aras, "İşletmelerde Sürdürülebilir Değer Yaratma ve İç Denetim", **İç Denetim Dergisi**, Sayı:16, (2006): 21.

⁶⁰ Ersin Güredin, **Denetim**, (İstanbul: Beta Basım Dağıtım, 1998), 4.

⁶¹ Hasan Gürbüz, **Muhasebe Denetimi**, (İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1995), 28.

⁶² Peyami Çarıkçıoğlu, "Türkiye'de Muhasebe Denetiminin Gelişimi", <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/01SEMPOZYUM/3GUN1OTURUM/02-PEYAMICARIKCIOGLU.doc>, [11.03.2009]

Bağımsız denetimin ortaya çıkma sebepleri şu şekildedir:

- İşletme muhasebelerinin büyümesi
- Bilgi kullanıcıları arasındaki menfaat çatışmaları
- Milletlerarası iş ilişkilerinin gelişmesi
- Muhasebe bilgilerinin anlaşılmasının belirli bir uzmanlık ve tecrübe gerektirdiğinin anlaşılmasıdır.

4.2. Kontrol Kavramı

Kontrol planlanan bir amaca ulaşıp ulaşılmadığının araştırılmasıdır. Denetim ve kontrol aynı kökten gelmekle birlikte anlam olarak birbirinden farklıdır. Denetim, iş sürecinden bağımsız ve uzman kişiler tarafından yapılır; kontrol ise bir sistem içerisinde yer alan otomatik olarak veya iş sürecine dahil personel tarafından yürütülen faaliyetleri kapsar. Kontrol ile denetim kavramı arasındaki başlıca farklılıklar ise şöyle sıralanabilmektedir.

- Kontrol devamlı bir faaliyettir; denetim bir defada yapılır.
- Kontrol eş anlı olarak yürütülür; denetim geçmişe dönüktür.
- Kontrolde mekanik araçlar kullanılırken; denetim insanlar tarafından gerçekleştirilir.
- Kontrolde işletmeden bağımsız olmak gerekmez; denetimde bağımsızlık şarttır⁶³.

4.3. Denetçi Kavramı

“Denetçi, denetim faaliyetini sürdüren, bu konuda yeterli mesleki bilgi ve tecrübeye sahip kimselere denir. Denetçiler üç başlık altında sınıflandırılabilir:

1. **Dış Denetçi:** Bir denetim şirketine bağlı olarak veya kendi başına denetim hizmeti veren kişidir. Dış denetçi olarak tanımlanmalarının nedeni, denetledikleri işletmenin bir çalışanı olmamalarından ileri gelmektedir.

⁶³ Şaban Uzay, **İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**, (Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 1999), 5-6.

2. **İç Denetçi:** İşletmenin bir çalışanı veya memuru olarak görev alan denetçilerdir. İç denetçi, yönetim adına denetim yaparak, konulmuş ölçütlere ve bu ölçütleri temel alan yordamlara işletme tarafından uyulup uyulmadığını düzenli olarak gözden geçirir.
3. **Devlet Denetçileri:** İstihdam edildikleri devlet kuruluşlarının denetimini yapan, vergi yasalarına uygunluğu tespit eden ve beyanların doğruluğunu inceleyen denetçilerdir⁶⁴.”

Denetçiler iki şekilde katkıda bulunabilirler. Birincisi yönetim politikalarının ve uygulamalarının etkin ve kurumun ihtiyaçlarına göre yapıldığına dair güvence faaliyeti, ikincisi ise mevcut yönetim işleyişlerinin uygulanması ve geliştirilmesine dair danışmanlık faaliyetidir⁶⁵.

Denetçiler,

- Muhasebe ve iç kontrol sistemlerini anlamalı, denetim planı oluşturmalı ve etkin denetim yaklaşımını geliştirmeli
- Riskleri profesyonelce değerlendirip, denetim prosedürleri çerçevesinde riskleri kabul edilebilir seviyeye indirmelidirler⁶⁶.

İç denetçi ve dış denetçi arasındaki farklar aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

⁶⁴ Melih Erdoğan, **Denetim: Kavramsal ve Teknolojik Yapı**, (Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2005), s.6

⁶⁵ Norman Marks, “Internal Audits of Governance”, **Internal Auditor**, c:64, s: 6 (Aralık 2007): 31

⁶⁶ Iain gray, Stuart Manson, **The Audit Process: principles, practise and cases**, 3. bs, (London: International Thomson Business, 2005), 157

Tablo 4.1: İç Denetçi – Dış Denetçi Arasındaki Farklar

İç Denetçi	Dış Denetçi
Şirket çalışanı olabileceği gibi dışardan bağımsız bir kişi de olabilir	Bağımsız sözleşmeli kişidir.
Şirketin ihtiyaçlarına hizmet eder	Güvenilir finansal bilgiye ihtiyacı olan kişilere hizmet eder.
Gelecekteki olayların ölçümüne odaklanır.	Geçmişteki olayların finansal tablolarla doğruluğuna odaklanır.
Direkt olarak incelenen aktivitelerdeki olabilecek hilelerin önlenmesiyle ilişkilidir.	Direkt olarak finansal tabloların gerçeğe uygun olup olmadığıyla ilişkilidir
Bağımsız olarak denetim yapar; ama yönetime karşı sorumludur.	Yönetimden bağımsız olarak çalışır.
İncelemeleri sürekli dir.	Finansal tabloları destekleyici incelemeler yapar ve genellikle yılda bir kez denetim yapar.

Lawrence B. Sawyer, **Sawyer's Internal Auditing**, 5. bs, (Florida: The Institute of Internal Auditors, 2003), 8.

4.4. Denetim Türleri

Denetim türleri aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir:

1. Amacına Göre Denetim Türleri
 - Mali Tablolar Denetimi
 - Uygunluk denetimi
 - Faaliyet Denetimi
 - Özel Amaçlı Denetimler
2. Yapılış Nedenine Göre Denetim
 - Yasal Denetim
 - İsteğe Bağlı Denetim
3. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri
 - Dış Denetim

- İç Denetim
- Kamusal Denetim
- 4. Yapılış Zamanına Göre Denetim Türleri
 - Yıl sonu denetimi
 - Ara dönem denetimi
 - Özel Denetim

4.4.1. Amacına Göre Denetim Türleri

4.4.1.1. Mali Tabloların Denetimi

Bir şirkete ait mali tabloların genel kabul görmüş muhasebe standartları çerçevesinde doğruyu yansıtip yansıtmaması ve güvenilirliğiyle ilgili olarak yapılan denetimdir. Gelir tablosu, bilanço, dağıtılmamış karlar tablosu ve fon akım tabloları dikkate alınır.

Mali tablolar denetiminin genel özellikleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Bu denetim türünde amaç, önemli hataların olup olmadığını tespit ederek incelenen mali tablolara güvenilirlik kazandırmaktır.
- Denetim tamamen bağımsız kişi veya kişiler tarafından yapılır.
- Denetim sonunda; mali tablolar hakkında tek bir görüş oluşturulur, tek tek hataların neler olduğu ile uğraşılmaz,
- Oluşturulan görüş mantıklı bir güvenilirlik temeline oturtulur; hiçbir zaman mali tablolar hakkında “% 100 güvenilirdir” sonucuna varılmaz⁶⁷.

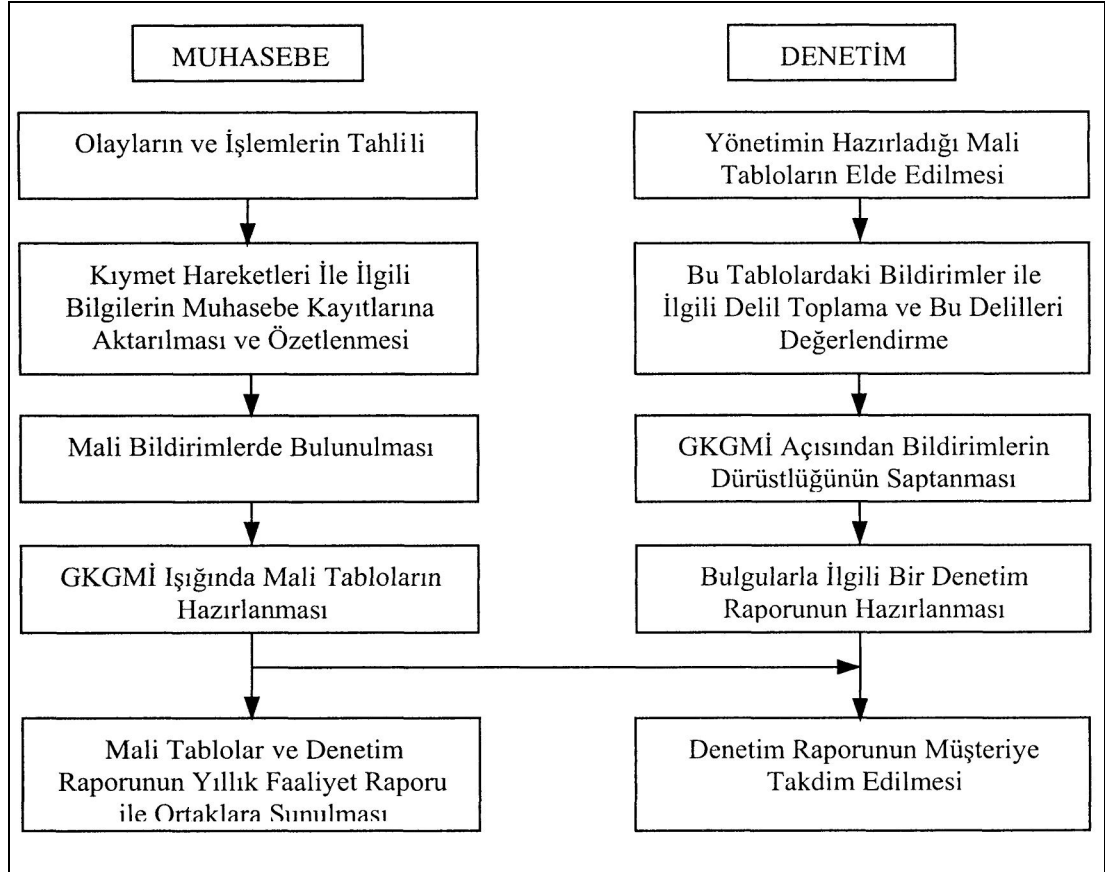
Muhasebe, denetlemenin temel dayanağı; denetleme ise muhasebenin yasalara, kurallara, ilkelere ve yöntemlere uygunluğunun sağlanması faaliyetidir. Muhasebe denetimi, muhasebenin eksiklerini ve aksayan yönlerini ortaya çıkaran bir fonksiyon üstlenmektedir. Sonuç olarak, muhasebesiz denetleme dayanaksız, denetimsiz muhasebe de sağlamasızdır⁶⁸.

⁶⁷ Ömer Duman, **Muhasebe Denetimi ve Raporlama**, (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2008), 13.

⁶⁸ Erdoğan, **age**, 54.

Denetim, muhasebe tarafından oluşturulan mali tabloları inceleyerek yapılanların doğruluğu ile ilgili görüş oluşturmaktır. Denetçilerin en önemli dayanakları ise genel kabul görmüş muhasebe standartlarıdır.⁶⁹

Aşağıdaki şekilde denetim ve muhasebe arasındaki ilişki gösterilmiştir.

Şekil 4.1: Denetim ve Muhasebe Arasındaki İlişki

Murat Erdoğan, “Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği”, **Doğu Üniversitesi Dergisi**, s.5 (2002):55.

4.4.1.2. Uygunluk Denetimi

İşletme tarafından koyulan ve uygulanması gerekli kurallara personellerin yaptıkları işlemlerde uyulup uyulmadığını denetlemek için yapılan denetim türüdür.

Uygunluk denetiminin amacı, belli bir otorite tarafından konulmuş olan kurallara, uygulayıcıların uyma derecelerinin belirlenmesine yöneliktir⁷⁰.

⁶⁹ Arens Alvin, Elder J.Randal, Beasley Mark, **Auditing And Assurance Services**, 11. bs. (New Jersey :Pearson Education, 2006), 6.

⁷⁰ Nejat Bozkurt, **Muhasebe Denetimi**, (İstanbul: Alfa Basım Yayım Ltd. Şti, 2000), 28.

4.4.1.3. Faaliyet Denetimi

Faaliyet denetiminde şirketin hedefleri, karlılıkları, performansı gibi konularda değerlendirme yapılmaktadır. Başarım denetimi olarak da adlandırılmaktadır.

Şirketin faaliyetlerinin sonuçlarının yeterli olup olmadığı, daha iyi sonuçlar alınabilme olanakları araştırılır. Bu amaçla önerilerde bulunulur.⁷¹

Faaliyet denetiminin amacı, bir başarım (performans) denetimi yaparak, geliştirilecek veya düzeltilecek alanları tanımlamak ve öneriler geliştirmektir. Genellikle finansal tabloların denetiminden ve uygunluk denetiminden daha zor bir denetimdir. Etkinliğin ve verimliliğin ölçülebilir ölçütlerini belirleyerek değerlendirmek ve bunların tanımlanmış amaçlarla uygunluğunu ortaya koymak gerekir ki bu da anlaşılacağı gibi oldukça zordur.⁷²

4.4.1.4. Özel Amaçlı Denetimler

Özel olarak belli konularda bazı departmanlara bilgi sağlamak amacıyla yapılan denetim türüdür.

4.4.2. Yapılış Nedenine Göre Denetim Türleri

4.4.2.1. Yasal Denetim

Yasal hükümler gereğince yapılan ve yapılması kanunen zorunlu kılınan denetim çalışmalarına yasal denetim denir. Denetim çalışmalarının nasıl, ne zaman ve kim tarafından yapılacağı kanun, yönetmelik ve genelgelerle belirlenmektedir. Yasal denetimler, şirketin kuruluş biçimi veya konusu nedeniyle yapılabilir⁷³.

4.4.2.2. İsteğe Bağlı Denetim

Kanunen bir zorunluluk olmamasına rağmen şirketin çıkarları için istenilen zamanda yapılan denetim türüdür.

⁷¹ Ahmet Başpınar, “Türkiye’de ve Dünya’da Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”, **Maliye Dergisi**, s.148 (2005): 38.

⁷² Melih Erdoğan, **Denetim**, (Ankara: Özkan Matbaacılık, 2005), 4.

⁷³ Tamer Aksoy, **Tüm Yönleriyle Denetim: AB müzakere ve uyum sürecinde denetimde yeni bir paradigma**, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2006), 69.

4.4.3. Denetçinin Statüsüne Göre Denetim Türleri

4.4.3.1. Dış Denetim

Denetim şirketinde çalışan bağımsız denetçiler tarafından yapılan denetim türüdür. Denetçilerin denetlenen şirketle hiçbir bağımlılığı yoktur. Mali tabloların genel kabul görmüş denetim standartlarına uygunluğu ve tabloların doğruluğu denetlenir.

4.4.3.2. İç Denetim

Bir şirketin görevli iç denetçileri tarafından yürütülen çok yönlü, çok detaylı ve çok boyutlu denetim çalışmalarıdır. İç denetim her birimdeki, faaliyet, iş akışı ve çalışan sistemlerin her aşamasındaki tüm kontrollerin yerindeliğini, gerekliliğini, etkinliğini ve performansını ölçmeyi ve bu kontrollerin daha iyi nasıl olabileceğine ve geliştirilmesine yönelik değerlendirmeyi ve zihin jimnastiklerini hedef alır. Bu açıdan çok önemli bir yönetim kontrol aracıdır⁷⁴.

4.4.3.3. Kamusal Denetim

Görev ve yetkilerini yasalardan alan ve kamu adına, kamunun ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile denetim elemanlarına yaptırmış oldukları, finansal tablo, uygunluk ve performans denetimleridir.⁷⁵

4.4.4. Yapılış Zamanına Göre Denetim Türleri

4.4.4.1. Yıl Sonu Denetimi

Her yıl yapılan denetim türüdür. Amaç, mali tabloların uygunluğunun ve doğruluğunun saptanmasıdır.

4.4.4.2. Ara Dönem Denetimi

Yılın ortasında bağımsız denetim şirketleri tarafından yapılan denetimlerdir.

⁷⁴ age, 70.

⁷⁵ H.Serdar Özdemir, “Türleri ve Fonksiyonları Bakımından Denetim Kavramı”, **Vergi Raporu Dergisi**, (Şubat-Mart 2000), 54.

4.5. Denetimin Amacı, Önemi, Yararları ve Özellikleri

4.5.1. Denetimin Amacı

Denetimin temel amacı işletmenin amaçlarına ulaşmasında yardımcı olmaktır. Ayrıca kurumlarda faaliyetlerin doğru ve güvenilir bir şekilde işleyişini sağlamak, faaliyet sonuçlarını ilgili mevzuat ve düzenlemeler doğrultusunda denetleyerek, durumu yöneticilerin kullanımına tarafsız bir şekilde sunmakta denetimin görevleridir. Kurumun yöneticileri iç ve dış denetçilerin raporları doğrultusunda karar almaktadırlar. Denetim faaliyetlerinin bir takım esaslar çerçevesinde yürütülmesi gerekir. Bu nedenle, mali tablolar objektif olarak incelenmeli ve bu tablolara ilişkin tarafsız bir görüş belirtilmelidir.

4.5.2. Denetimin Önemi

Denetimin önemi şu şekilde açıklanabilmektedir⁷⁶.

- İşletmede iç ve dış tehlikelerin tespit edilmesi ve muhtemel zararın ortadan kaldırılması denetim ile sağlanmaktadır.
- Denetleme yapmakla denetlenen birim içinde mevcut duruma oranla daha iyi ve yararlıya ulaşılmaktadır.
- Denetlenen birimler arasında uygulama farklılıklarını gidermek için denetim yapmak yararlıdır.
- Denetim neticesinde etkin işletme kararları alınmaktadır.
- Uygulamada gerçekleşen birtakım olumsuzluklar denetimle ortaya çıkarılır.

4.5.3. Denetimin Yararları

Denetimin en önemli yararı, işletmelerin muhasebe verilerinin muhasebe ilke ve standartları doğrultusunda hazırlanmış, doğru, tarafsız ve tutarlı bilgilere sahip olmasını sağlamasıdır. Etkin denetim çalışmalarının yapıldığı şirketlerde riskler önceden belirlenir ve şirketin daha doğru yönetim kararları alması sağlanır.

Bağımsız denetimin yararı ise işletmeler üzerindeki devlet denetimini kolaylaştırmasıdır. Bağımsız denetimle, işletmelerin mali tablo ve raporları önceden denetlenerek devlet denetiminin daha etkin yapılması sağlanmaktadır.

⁷⁶ Mehmet Ali Aktuğlu, **Denetim ve Revizyon**, (İzmir: Bilgehan Basımevi, 1986) , 7.

4.5.4. Denetimin Özellikleri

Denetimin özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:⁷⁷

- Denetim bir süreçtir: Bu denetimin dinamik bir faaliyet olduğunu gösterir. Bilgi üretme ve karar verme aşamalarını içeren anlamlı, akılcı, planlı ve bilimsel çabalardan oluşur.
- Denetim iktisadi faaliyetler ve olaylarla ilgilidir: Muhasebenin iktisadi bilgileri teşhis etme, ölçme ve raporlama işlevleri vardır.
- Denetim, önceden belirlenmiş ortak esaslara dayanır: Denetçi sonuç ve bulgularını ilgili taraflara bildirmek için ortak bir haberleşme dili kullanır. Bu dil önceden belirlenmiş hedefler, standartlar ve ölçütleri esas alır.
- Denetim tarafsızdır: Denetçi önyargıya dayanmadan, bağımsız olarak inceleme yapmakta ve elde ettiği sonuçları titizlikle ve tarafsız olarak delillere dayandırarak ilgililere sunmaktadır.
- Sonuçları bildirme (rapor) denetimin son aşamasıdır: Denetçi inceleme ile ilgili bulgularını, görüş ve yargısını yazılı bir rapor ile açıklamaktadır.
- Denetim ileriye dönüktür: Denetim, geçmişteki olay, işlem ve faaliyetleri ele alarak bir sonuca ulaşmakta ise de, asıl amaç, geçmişe ait zararı gidermekten ziyade gelecekte olabilecek zararları önleyici tarzda ortama özgü tedbirleri belirlemektir. Diğer deyişle denetim bir gelecek sigortası niteliğindedir.

4.6. Denetim Süreci

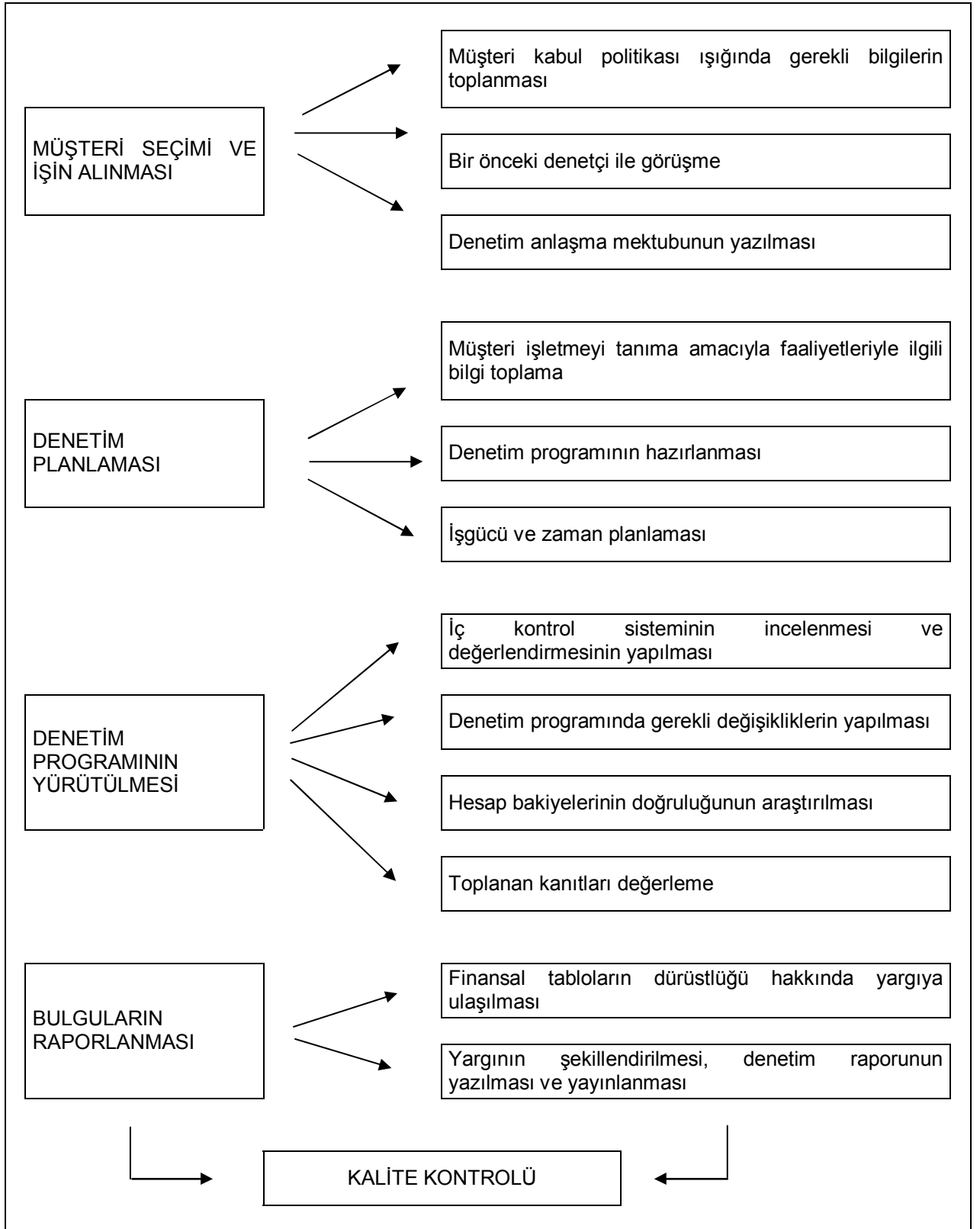
Denetim süreci dört ana safhadan oluşur⁷⁸.

- Müşteri Seçimi ve İşin Alınması
- Denetim Planlaması
- Denetim Programının Yürütülmesi
- Bulguların Raporlanması

⁷⁷ Erdoğan, **age**, 56.

⁷⁸ Güredin, **age**, 67.

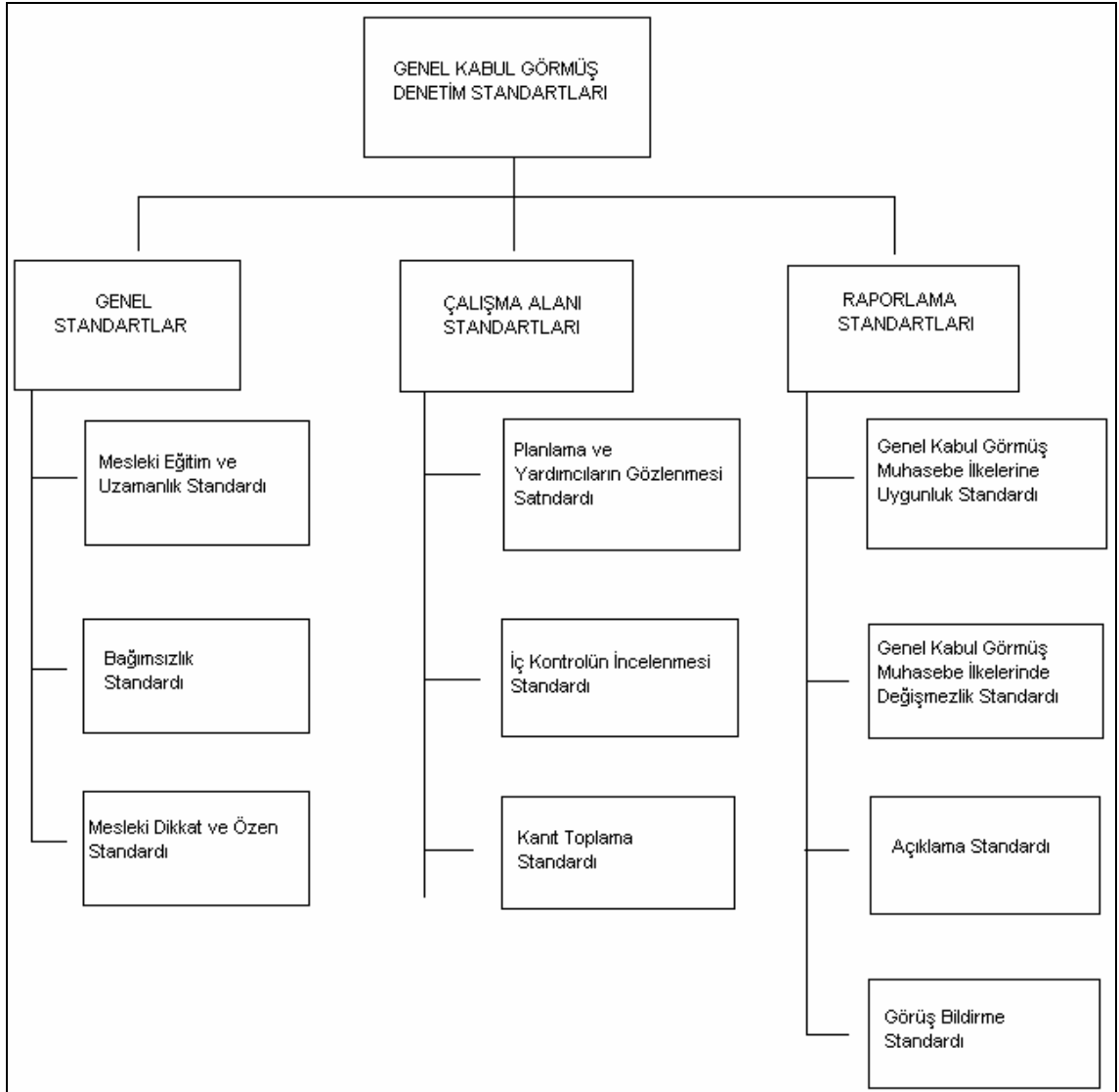
Denetim sürecinin detayları aşağıdaki şekilde yer almaktadır.

Şekil 4.2: Denetim Süreci

4.7. Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları

Genel kabul görmüş denetim standartları, nitelikli bir denetimin temel koşullarını ortaya koyan ve üç kategorideki on standarttan oluşur.

Şekil 4.3: Denetim Standartları

Celal Kepekçi, **Bağımsız Denetim**, 4. bs. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000), 15-16, Melih Erdoğan, **Denetim**, (Ankara: Özkan Matbaacılık, 2005), 12-13' den uyarlandı.

4.7.1. Genel Standartlar

“Denetçinin niteliğini belirleyen standartlardır. Denetçinin kişiliğini, mesleki sorumluluğunu ve mesleki niteliklerini ele alan bu standartlar, denetim sürecinde denetçinin önemini de ortaya koyan standartlardır. Bu kategoride yer alan üç standart vardır:

- **Mesleki Eğitim ve Deneyim Standardı:** Denetçinin belirli bir mesleki eğitime, deneyime ve yeteneğe sahip olması ve faaliyetini tam bir bağımsızlık ile yürütmesi zorunludur.
- **Bağımsızlık Standardı:** İşletme yöneticileri ile bilgi kullanıcıları arasındaki çıkar çatışması, denetim fonksiyonunun denetlenen işletme yöneticilerine ve bilgi kullanıcılarına bağımlı olmaksızın yerine getirilmesini zorunlu kılar. Bu yüzden denetçiler bağımsızlıklarını etkileyecek ilişkilerde ve davranışlarda bulunmamalıdır.
- **Mesleki Özen ve Titizlik Standardı:** denetçi uzmanlığını özen ve titizlikle ortaya koyması gerekmektedir.⁷⁹.”

4.7.2. Çalışma Alanı Standartları

“Bu standartlar, denetim sürecinde, denetçinin izleyeceği temel yolu gösterir. Denetçi, denetimini planlamalı, iç kontrolü ele almalı ve kanıt toplamalıdır. Bu kategoride yer alan üç standart vardır:

- **Planlama ve Yardımcıların Gözlenmesi Standardı:** Denetçi, denetlediği işletmenin finansal tablolarına ilişkin bir karara varmak istemektedir. Bu amaçla, bir dizi denetim adımından oluşan bir süreci tamamlamak zorundadır. Denetimin planlanması, daha etkin ve zamanında bir denetim yapılmasının koşuludur.
- **İç Kontrolün İncelenmesi Standardı:** Denetçi için denetimin en önemli alanlarından biri işletmenin iç kontrol yapısıdır. İç kontrol, yönetim tarafından oluşturulan ve finansal raporlamanın güvenilirliğini, yasalara ve kurallara uygunluğu ve faaliyetlerin etkinliğini ve verimliliğini sağlayan bir süreçtir.

⁷⁹ Celal Kepekçi, **Bağımsız Denetim**, 4. bs. (Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000), 15-16.

- **Kanıt Toplama Standardı:** Denetçiler, yönetimce finansal tablolarda ileri sürülen savların destekleyen kanıtları araştırmak, elde etmek ve bunları değerlemek zorundadırlar. Denetçi, yeterli sayıda, güvenilir, geçerli, nesnel ve ilgilenilen döneme ait kanıtlar elde etmelidir⁸⁰.”

4.7.3. Raporlama Standartları

“Denetçinin raporunu hazırlarken göz önünde tutması gereken dört standart bulunmaktadır.

- **Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine Uygunluk Standardı:** İşletme finansal tablolarını düzenlerken mutlaka bu ilkelere uygun davranmalıdır. Finansal tabloların içerdiği temel sav budur. Denetçi de bu sava uygunluğu araştırmak ve görüşünü de bu ölçüte göre oluşturmak durumundadır.
- **Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinde Değişmezlik Standardı:** Denetçi, değişmezlik kavramı gereği, muhasebe bilgisinin dönemler arası karşılaştırılabilirliğini vurgulamak amacıyla denetlenen dönemde uygulanan bu ilkelerin süreklilik göstermesini ve önceki dönem uygulamalarıyla tutarlı ve uyumlu olmasını beklemelidir.
- **Açıklama Standardı:** Denetçi, raporunda aksi belirtilmedikçe, finansal tablolarda ve eklerinde gerekli her bilginin yer aldığı yani tam açıklama veya yeterli açıklama ilkesine uyulduğu anlamı çıkarılmalıdır.
- **Görüş Bildirme Standardı:** Denetçi son olarak finansal tablolara ilişkin görüşünü denetim raporunda ortaya koyması ve görüş ortaya koyamıyorsa da bunu nedenleriyle açıklaması gerekmektedir.”⁸¹

⁸⁰ Erdoğan, age, 12.

⁸¹ age, 13.

5. İÇ DENETİM

5.1. İç Denetimin Tanımı

İç denetim bir işletmede üst yönetim ve yönetim kurulu tarafından belirlenen politikalar ve prosedürler çerçevesinde işletme örgütünün ve fonksiyonlarının tamamlayıcı bir parçası olarak işletmedeki kontrollerin eksikliğini ölçmek ve değerlendirmek amacıyla yürütülen bir denetim faaliyetidir⁸².

İç denetim, organizasyonların operasyonlarına değer katıp geliştirecek şekilde dizayn edilmiş, bağımsız, güven amaçlı ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim sistematik ve disiplinli yaklaşımı ile risklerin etkisini ve yönetimin yöntemlerini ölçüp geliştirerek organizasyonun amaçlarını gerçekleştirmesine yardımcı olur. İç denetim, bilgilerin güvenilirliğini ve doğruluğunu, politika ve kanunlara uygunluğunu, kaynakların ekonomik ve etkin kullanılıp kullanılmadığını ve operasyon amaçlarına uygunluğunu denetler⁸³.

İç denetim, 1941 yılında kurulan İç Denetçiler Enstitüsü ile bağımsız bir meslek olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü tarafından kabul edilen tanımına göre iç denetim; bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur⁸⁴.

Bu tanımdaki kelimelerin detaylı anlamları aşağıda açıklanmıştır.

“Bağımsızlık: İç denetçi objektif olmazsa işini yürütemeyecektir. Bundan dolayı bağımsızlık kavramı önemlidir.

⁸² Nuran Cömert Doyrangöl, **Sermaye Piyasası Aracı Kurumlarında Etkili Bir İç Kontrol Sistemi ve Denetim Fonksiyonu**, (İstanbul: Lebib Yalkın Matbaası, 2002), 57.

⁸³ Irvin N. Gleim, **CIA Review**, (Gainesville, Fla: Gleim Publications, 2004), 2

⁸⁴ Lawrence B.Sawyer, **Sawyer’s Internal Auditing**, 5. bs, (Florida: The Institute of Internal Auditors, 2003), 9.

Güvence ve danışmanlık: Bu tanım, iç denetimin rolünün değiştiğini göstermektedir. İç denetim, yönetime tavsiyelerde bulunmakta ve asistanlık yapmaktadır.

Faaliyet: İç denetim fonksiyonu önemli bir faaliyettir.

Değer katmak: İç denetim hizmeti, denetim amaçlarından öte şirketin avantajlarını belirlemektir. Şirketin ihtiyaçlarını anlamak gerekmektedir.

Kurumun faaliyetlerini geliştirmek: İç denetçiler işleri daha iyiye götürmek için çalışmaktadırlar.

Kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olmak: Organizasyonları başarılı hale getirmek için iç denetim, yönetim tarafından anahtar olarak görülmektedir.

Sistemati ve disiplinli yaklaşım: Günümüzde iç denetim profesyonel standartları olan ve bunları uygulamada kullanabilen bir meslek olmuştur.

Değerlendirmek ve geliştirmek: İç denetim organizasyonun gelişimine odaklanmalıdır. Gelişim sürecinde değerlendirmeler yapmalıdır.

Etkinlik: Yönetimin amaçlarına ulaşmasında ve kaynaklarının kontrolünde etkinlik esastır. Etkinlik neticesinde kontrol ve amaçlar daha netleşmeye başlar ve denetim, yönetimin ihtiyaçlarını anlayabilmelidir.

Risk yönetim, kontrol ve yönetişim süreçleri: İç denetçiler için bu süreçler yaşamak, nefes almak kadar önemli bir yere sahiptir. Birbiriyle ilişkili olan bu üç terim, iç denetimin parametreleridir⁸⁵.”

5.2. İç Kontrolün Tanımı

İç kontrol, COSO (Committee of Sponsoring Organisations) tarafından yapılan tanıma göre, genelde işletmenin yönetim kurulu, üst yönetimi ve diğer personeli tarafından yürütülen faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği, finansal raporlamanın güvenilirliği ve ilgili yasalara ve düzenlemelere uygunluk hususlarında amaçlara ulaşılıp ulaşılmadığı konusunda makul güvence sağlamak amacıyla tasarlanmış süreçtir⁸⁶.

⁸⁵K.H.Spencer Pickett, **The Essential Handbook of Internal Auditing**, (Hoboken, NJ : Wiley, c2005),110-111.

⁸⁶ Micheal P. Cangemi, Tommie Singleton, **Managing The Audit Function: A Corporate Audit Department Procedures Guide**, 3. bs, (New York : John Wiley, 1996), 65.

“İç kontrol sistemi, aşağıdakiler için dizayn edilen politikalar, pratikler, prosedürler ve araçlardır:

- Şirket aktiflerinin korunması
- Edinilen dataların ve bilgilerin doğruluğunun ve güvenilirliğinin temin edilmesi.
- Etkinliğin arttırılması
- Politikalara uygunluğun ölçülmesi
- Yönetmeliğe uygunluğun ölçülmesi
- Hile veya suçtan kaynaklı olumsuz olayların ve etkilerin yönetimi⁸⁷.”

Kontrol fonksiyonunun önemli bir unsuru diğer fonksiyonların ne düzeyde başarılı faaliyet gösterip göstermediğini ortaya koymasındır. Diğer bir ifade ile kontrol bir işletmenin amaçlarına sağlıklı bir şekilde ulaşmasını sağlayacak önlemlerdir⁸⁸.

İç kontrol ile ilgili bazı temel gerçekler aşağıda sıralanmıştır:

- İç kontrolün başlangıç noktası kuvvetli şekilde yapılanmış kontrol ortamıdır.
- İç kontroller işletmelerin ve işletmelerde gerçekleştirilen her işin ayrılmaz bir parçasıdır.
- İç kontrolün gerçek amacı, çalışanları kontrol etmek değil, iş sürecini kontrol etmektir.
- İç kontroller işlerin ilk seferinde ve her seferinde doğru olmasına yardımcı olur.
- Şirketin büyümesi veya küçülmesi gibi durumlarda farklı kontrollere ihtiyaç duyulur.
- İç kontroller işletmelerin amaçlarına ulaşmasında makul ölçüde bir teminat sağlar, tam olarak güvence vermez.
- İç kontrol ile işletme verimliliği arasında doğrudan ve dolaylı yakın bir ilişki vardır.
- İç kontroller iş akışlarının üstüne değil, içine yerleştirilmelidir.
- Etkili olmak için kontroller denetime değil, önemli noktalara yerleştirilmelidir⁸⁹.

⁸⁷ age, 66.

⁸⁸ Cemal Elitaş, “Kontrol Önlem ve Yordamlarının İç Denetçi Açısından Rolü ve Önemi”, **İç Denetim Dergisi**, s.8 (2004): 34.

5.2.1. İç Kontrolün Unsurları

İç kontrol sisteminin unsurlarını üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar;

- Kontrol Ortamı
- Muhasebe Sistemi
- Kontrol Yordamları

5.2.1.1. Kontrol Ortamı

Yönetim kurulu ve yönetimin işletmede kontrole ilişkin tutumlarını yansıtır. Kontrol ortamının unsurları,

- *Yönetim felsefesi*: Yönetimin risk alma konusundaki yaklaşımı, iç kontrole verdiği önem ve finansal raporlamaya karşı tutumu işletmenin iç kontrol sisteminde önemli etki yapar.
- *Örgütsel yapı*: İşletme birimleri arasında görevler, sorumluluklar ve yetki dağılımı uygun şekilde yapılmalıdır. İşletmenin örgüt yapısı işletmenin sorumluluklarını, yetkilendirme, kaydetme, koruma ve mümkünse yürütme olarak ayırmalı, yetki aktarımı yukarıdan aşağı iken, sorumluluk aşağıdan yukarıya doğru olmalıdır.
- *Yetki ve sorumluluk dağılımı ile bilgilendirme yöntemleri*: İşletme içindeki haberleşme sisteminin yeterli olması aksaklıklar konusunda gerekli mercilerin zamanında bilgi sahibi olması ve personelin görev, yetki ve sorumluluklarını belirleyen esasların açıkça belirlendiği bir yazılı prosedüre bağlanması örgütteki kontrol bilincini artıracaktır.
- *Yönetim kontrol yöntemleri*: Yönetim kontrol yöntemleri, yönetimin işletme faaliyetlerini izlemesiyle ilgili bir kavramdır. Yönetim, kontrol faaliyetlerini sürdürürken üç temel araçtan yararlanır. Bunlar bütçeleme, işletme içi raporlama ve iç denetimdir.
- *Personel politikaları ve uygulamaları*: Personelin bilgi ve tecrübesi, dürüstlüğü etkin bir kontrol ortamının temelini oluşturur.
- *Dış etkenler*: Yasama organı ve düzenleyici otorite tarafından getirilen düzenlemeler iç kontrol sisteminde önemli etkiye sahip olabilir. Örneğin

⁸⁹ Ali Altuğ Biçer, “ İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü ve Bir Uygulama, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 42.

Seri:V,No:46 sayılı Tebliğ uyarınca aracı kurumlar etkin iç kontrol ve denetim sistemini kurmadan faaliyete geçememektedirler⁹⁰.

5.2.1.2. Muhasebe Sistemi

“Muhasebe sistemi, bir işletmenin işlemlerini tanımlama, toplama, analiz etme, sınıflandırma, kaydetme ve raporlama için oluşturulmuş kayıtlar ve yöntemlerin tümüdür. Etkin bir muhasebe sistemi,

- Bütün geçerli işlemlerin kaydedilmesi ve belirlenmesi,
- İşlemlerin finansal raporlara uygun sınıflandırmaya yardımcı olacak ayrıntıda ve zaman esasına göre tanımlanması,
- İşlemlerin finansal raporlarda uygun parasal değerleri ile kaydolmasını sağlayacak şekilde değerlerinin ölçülmesi,
- İşlemlerin uygun muhasebe döneminde kaydolmasını sağlamak için meydana geldiği dönemde kaydedilmesi,
- İşlemlerin ve ilgili açıklamaların finansal raporlara gerektiği şekilde yansıtılması, unsurlarını içermektedir⁹¹.”

5.2.1.3. Kontrol Yordamları

Kontrol yordamları bir işletmenin özel amaçlarının sağlanması için yönetimin oluşturduğu ek politika ve yordamlardır. Kontrol yordamları başlıca beş grup altında toplanabilmektedir.

- *Yetkilendirme*: Yönetimin belirlediği yetki alanları yazılı prosedürlerde yer almalı ve tüm personele bildirilerek personelin yönetimin belirlediği yetki alanı içerisinde faaliyet göstermesi sağlanmalıdır.
- *Görevlerin Ayrılması*: Tespiti zor olan hatalarla veya kötüye kullanmaların önlenmesi amacıyla işletmede gerçekleştirilen işlemlerin her aşaması farklı kişilerce yapılmalı ve sorumluluk aynı kişiye yüklenmemelidir.

⁹⁰ M. Kubilay Dağlı; “Aracı Kurumlarda İç Kontrol Sisteminin Önemi ve İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi”, SPK Yeterlik Etüdü, 2000, 5.

⁹¹ *age*, 6.

- *Önemli Bilgi ve Belgelere Erişimin Sınırlandırılması*: Özellikle elektronik ortamdaki bilgiler ve fiziken saklanan belgelere erişim sınırlandırılmalı ve bu belgelerin muhafazası için deneyimli ve bilgili personel istihdam edilmelidir.
- *Yeterli Belge ve Kayıtlar*: Belgelerin birer kanıt niteliğinde olduğu dikkate alınarak mevzuatta öngörülen ve işletmenin iş akışında belirlenen belgeler, söz konusu düzenlemelere uygun olarak hazırlanmalıdır.
- *Bağımsız Mutabakat*: Bu yöntem işletmedeki kayıtların doğru ve tam olduklarının bağımsız olarak araştırılmasıdır⁹².

5.3. İç Denetim – İç Kontrol İlişkisi

“İç kontrol, süreç ve iş akışları içine yerleştirilen, kişilerden etkilenen, işletmenin amaçlarına ulaşmasında kullanılan bir araçtır. Makul ölçüde güvenilirlik sağlar. Bu özellikleri ile iç kontrol işletme yönetiminin sorumluluğundadır. Etkinliğinin ve yerindeliğinin değerlendirilmesi için iç denetim faaliyetine ihtiyaç gösterir. Bu nedenle iç kontrol ve iç denetim birbirinden farklı, ancak birbirini tamamlayan iki kavram olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, şirketin kurumsallaşmasının temellerinden birini iç kontrol sisteminin varlığı oluşturmaktadır. İşletme içi kontrollerin yerindeliğinin kalitesi iç denetim faaliyeti ile ifade bulur. İç denetim faaliyeti, işlem ve hata odaklı yaklaşımdan süreç odaklı, işin doğru yapılmasının yanı sıra doğru işin yapılmasını öneren bir yaklaşımla işletme için stratejik bir rol üstlenmektedir.

İş süreçlerindeki risklerin ve bu riskleri karşılamak için tasarlanan kontrollerin değerlendirilmesine yönelik iç kontrol değerlendirme çalışması gerçekleştirilmesi ve belirlenen kontrollerin işlerliğinin test edilmesi gereklidir. Söz konusu değerlendirme çalışması için ise iç denetim faaliyeti gerekmektedir⁹³.”

İç kontrol birimi her ne kadar iyi olsa da iç denetim birimi olmadan tüm hataları ortaya çıkaramaz. İç kontrol biriminin etkinliği iç denetim birimi tarafından izlenilir. Ayrıca iç kontrolün iyileştirilmesi için yardımcı olurlar.

⁹² age, 6-7.

⁹³ Ali Kamil Uzun, “İşletmelerde İç Kontrol Sistemi”,http://www.denetimnet.com/UserFiles/Documents/Makaleler/Alı%20Kamil%20Uzun/İŞLETMELERDE%20İÇ%20KONTROL%20SİSTİMİ_AKU.pdf [11.01.2009]

İç denetçi iç kontrol sisteminin yeterliliğini gözden geçirerek, örgütün amaçlarına ve hedeflerine ekonomik ve verimli bir şekilde ulaşp ulaşmayacağı konusunda iç kontrol sisteminin yeterli güveni verip veremediğini belirler⁹⁴.

5.4. İç Denetim Türleri

İç denetim türleri aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

- Mali Denetim
- Uygunluk Denetimi
- Performans Denetimi
- Sistem Denetimi
- Bilgi Teknolojileri Denetimi

5.4.1. Mali Denetim

Şirkete ait mali tabloların gerçekleri yansıtır yansıtmadıklarının, verilerin doğruluğunun, mevzuata uygunluğunun araştırıldığı iç denetim türüdür.

5.4.2. Uygunluk Denetimi

Şirket faaliyetlerinin şirket tarafından belirlenen kural ve esaslara ayrıca mevzuata ne kadar uygun olarak yürütüldüğünün incelendiği iç denetim türüdür.

5.4.3. Performans Denetimi

Kaynakların ne kadar etkin ve verimli olarak kullanıldığının saptandığı denetim türüdür.

5.4.4. Sistem Denetimi

Denetlenen birimin mali yönetim usullerinin eksikliklerini tespit etme ve giderme konusunda etkili olup olmadığının değerlendirilmesidir. Sistem denetimi ayrıca mali işlemlerin ekonomiklik, etkinlik ve verimliliklerinin yanı sıra genel bağlayıcı hukuki düzenlemeler ve iç yönergelerle uyumunu inceler⁹⁵.

⁹⁴ Kepekçi, age, 5.

⁹⁵ Nezaket Çakmak, “ İşletmelerde İç ve Dış (Bağımsız) Denetim Faaliyetleri ve Bankalarda Uygulanışı, (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 25.

5.4.5. Bilgi Teknolojileri Denetimi

Kurum tarafından kullanılan bilgi teknolojilerinin yeterliliği ve depolanan bilgilerin doğruluğunun araştırıldığı bir sistemdir.

5.5. İç Denetimin Tarihsel Gelişimi

“Günümüzde iç denetimin babası olarak kabul edilen Lawrance Sawyer’a göre; denetimin uzun ve soylu bir tarihi bulunmaktadır. Antik Roma’da bir resmi görevlinin, kayıtları diğerleriyle karşılaştırmak amacıyla, “hesapları işitme” şeklindeki sözlü doğrulamanın ifadesi olan Latince auditus sözcüğü, audit olarak günümüzde anlamını bulmuş olup tüm batı dillerinde aynı anlam ve içerikte kullanılmaktadır. İç denetimin 1941 yılına kadar olan tarihini denetimin tarihiyle iç içe düşünmek daha doğru bir yaklaşım olmaktadır. 1941 yılı ise farklı bir başlangıç noktası kabul edilmektedir. Zira bu yılda Amerikan İç Denetçiler Enstitüsü (önce New York City, sonra Chicago) kurulmuştur. Bu enstitü daha sonra dünyanın her tarafından üyeler kabul ederek uluslararası bir kurum haline gelmiştir.

Bugün artık iç denetim, uluslararası platformda İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) tarafından temsil edilen, farklı, özerk, küresel bir meslektir. IIA, iç denetçiler ve iç denetim mesleği için ilkelere dayanan bir uluslararası standartlar seti hazırlamış ve yayınlamıştır. IIA’nın büyük Avrupa bölgesinde kurulu bulunan ve ECIIA’yı (European Confederation of Institutes of Internal Auditing) oluşturan otuz şubesi ve enstitünün üyeleri bu standartları uygulamakla ve savunmakla yükümlüdürler. TİDE’de (Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü) ECIIA üyesidir. TİDE 1995 yılında kurulmuştur ve 200’ü aşkın üyesi bulunmaktadır⁹⁶.”

İç Denetçiler Enstitüsü;

- İç denetimin uygulamadaki standartlarını uluslar arası alanda geliştirmek ve sertifika vermek. İç denetimi profesyonel anlamda geliştirmek.
- İç denetimi içeren bilgileri bütün dünyadaki üyeleri ve diğer kişiler için araştırmak, yayılmasını sağlamak ve destekte bulunmak.
- Üyeleri ve diğerleri için eğitim vermek, iç denetimle ilgili uygulama yapmak için dünya çapında toplantılar düzenlemek.

⁹⁶ Nuran Cömert, Ali Kamil Uzun, **İşletmelerde İç Kontrol ve İç Denetim**, Deloitte Academy, 2007, 124.

- İç denetimle ilgili bilgi ve deneyimleri paylaşmak için bütün iç denetçileri bir araya getirmek gibi görevleri başarıyla yürütmektedir⁹⁷.

5.6. İç Denetimin Amacı

İç denetimin temel amacı kurum faaliyetlerini geliştirmek, iyileştirmek ve onlara değer katmaktır. İç denetim, geçmişteki işlemlerin uygunluğu yanında kurumun geleceğinin şekillendirilmesine de odaklanmıştır. İç denetim, denetlenen faaliyetler konusunda bir yandan üst yönetime güvence verilirken diğer yandan da talep edildiği takdirde yönetime danışmanlık fonksiyonu üstlenebilmektedir. İç denetim çalışması, denetçilerin kişisel inisiyatiflerinden mümkün olduğu kadar arındırılmış, sistemli ve standart bir hale getirilmiş olan prensip ve yaklaşımlara göre ve risk odaklı bir anlayış içerisinde gerçekleştirilmektedir. İç denetim, kurumun amaç ve hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Bu amaçla kurum bünyesinde oluşturulan risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim sistem ve süreçlerinin etkinliği ve verimliliği değerlendirilmekte ve geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmaktadır⁹⁸.

Denetim sonucunda kurum yönetimi, kurumun amaç ve hedeflerine uygun kaynakların etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığını, faaliyetlerin mevzuata uygunluğu, kurum varlıklarının korunması ve kurum içinde var olan iç kontrollerin yeterli olup olmadığı ve kurumun ürettiği bilgilerin güvenilirliği konusunda güvence ve danışmanlık elde eder. Bu güvence ve danışmanlık faaliyeti aynı zamanda devlete, topluma ve kurumla ilgili kişilere ve araştırmacılara karşı da sağlanır⁹⁹.

Şirket ve kurumlarda iç denetim; risk ve kontrol değerlendirme faaliyetlerine destek sağlar, işletme faaliyetlerini izler, faaliyetlere ilişkin risk ve kontrol faaliyetleri ile ilgili önerilerde bulunur, kontrollerin uygunluğunu ve etkinliğini test eder. İç denetim faaliyetinin çok yönlü kapsamı; mali denetim, uygunluk denetimi, faaliyet denetimi ve bilgi sistemleri denetimi gibi çeşitli denetim faaliyetlerini içerir. Bu işlev ve kapsam özellikleri ile iç denetim; şirket ve kurumlarda mali raporlama sisteminin güvenilirliği, yasa ve düzenlemelere uygunluk, faaliyetlerin ekonomikliği, etkinliği

⁹⁷ Gleim, age, 3

⁹⁸ Eren Gegin, "Türkçe İç denetim Terminolojisinin Geliştirilmesi İhtiyacı: İç Denetimde Etkinlik, Verimlilik, Etkililik ve Ekonomiklik Kavramlarının Netleştirilmesi", <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Ic%20Denetim%20Terminoloji%20Gelistirme%20Ihtiyaci.pdf> [10.12.2008]

⁹⁹ H. Abdullah Kaya, "İç Denetim", <http://www.irc.com.tr/docpdf/5icdenetim.pdf> [21.11.2008]

ve verimliliği, bilgi sistemlerinin güvenliği ve güvenilirliği için vazgeçilmez, olmazsa olmaz faaliyetlerden biri olarak kabul edilir. İç denetim, şirket ve kurumlarda yönetsel hesap verebilirliğin yerleşmesine çok büyük katkı sağlamaktadır. Risk yönetiminin bir parçası olarak önleyici niteliği bulunmaktadır. Kurumsal yönetim kalitesini geliştirir, kurumsal değeri yükseltir. Pay ve menfaat sahipleri için güvence sağlar. Kurumsal itibarın sigortasıdır¹⁰⁰.

5.7. İç Denetimin Yararları

İç denetim faaliyetinin kurum kültürüne kattığı faydalar şu şekilde sıralanabilir:

- “Kurum genelinde denetim kültürünün oluşmasının sağlanması,
- Şirket varlıklarının zarara uğramasının önlenmesi,
- Verimliliğin arttırılması,
- İlgili yasal düzenlemelere uygunluğun sağlanması
- Operasyonların, şirket prosedürlerine, standartlarına, talimatlarına ve politikalarına uygun olarak etkin ve faydalı bir şekilde yürütülüp yürütülmediğinin takibi,
- Kontrollerin sağlıklı işleminin sağlanması, onların izlenmesi,
- Üretilen bilgilerin güvenilirliğinin arttırılması ve böylelikle daha sağlıklı yönetsel kararların alınmasına yardımcı olunması,
- Temel iş projelerinin, planlarının belirlenen hedeflere ulaşılmasına yardımcı olunması
- Şirketin sermaye ve fonlarının bütünlük ve verimini teminat altına tutması,
- Bunların iç ve dış risklere karşı korunması amacı ile önlem alma ve öneri geliştirilmesi
- Periyodik ve habersiz incelemeleriyle denetleniyor duygusunun oluşturulması
- Bulgu ve önerileriyle yönetim etkinliğinin arttırılması,

¹⁰⁰ Ali Kamil Uzun, “İç Denetim Nedir”, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/İç%20Denetim/İç%20Denetim%20Nedir-Makale.pdf> [23.09.2008]

- Faaliyetlerin organizasyonun plan ve bütçe hedefleri ile mevzuata uygunluğunun sağlanması,
- İç denetim çalışmaları ile şirkete saygınlık ve finansal tablolara güveni sağlamada rol oynaması,
- Üretim faktörlerinin kullanım verimliliğini ölçmek için çalışma yapılması
- Yönetim performansının değerlendirilmesi
- Yönetime doğruluğu denetlenmiş bilgiler sunarak daha sağlıklı kararlar alınmasına yardımcı olunması
- Konulan kurallara ve yasal düzenlemelere uygunluğu sağlanması,
- Otokontrolü sağlayarak iç kontrol sistemini değerlendirme oluşturmak, güncelleştirmek için öneri geliştirilmesi¹⁰¹.”

İç denetçiler kontrol sistemlerinin ölçümünde ve iç kontrolün zayıflıklarının tespitinde yönetimin çok güçlü yardımcılarıdır. Organizasyonun iç muhasebe kontrollerinin ve diğer iç kontrollerinin ölçümünde iç denetçilerin dikkat etmesi gereken, kontrollerin yönetimin amaçlarını başarmasına göre dizayn edilmesi gerektiğidir¹⁰².

İç denetçiler şirketlerin nerde olduklarını bilmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca gelecekte güvende olunması içinde rehberlik yapmaktadırlar. Bundan dolayı iç denetçilerden beklentiler çok yüksektir. İç denetçiler tarafından sadece kontrol, risk yönetimi ve yönetim faaliyetleri değil, bunların şirket içinde bütün olarak ele alınması gerekmektedir¹⁰³.

5.8. İç Denetimin Kapsamı

“Basel komitesi İç Denetim Raporu’na göre, iç denetim şunları kapsamaktadır:

- İç kontrol sisteminin yeterliliğinin ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi,

¹⁰¹ Biçer, **age**, 54-55.

¹⁰² Sawyer, **age**, 89.

¹⁰³ Sharon Allen, “The Value Of Internal Audit In Corporate Governance, **The Corporate Board**, c.29, s.173 (Kasım-Aralık 2008): 1

- Risk yönetim prosedürleri ve risk ölçüm metodolojilerinin etkinliğinin ve uygulamasının; mali bilgi sistemleri yönetiminin; muhasebe kayıtları ve mali raporların doğruluğu ve güvenilirliğinin; varlıkları koruma yollarının gözden geçirilmesi.

Araştırma, iç denetimin uygulamada, iç kontrol sistemleri, risk yönetim prosedürleri, mali bilgi sistemleri, yasal ve düzenleyici şartlara bağlılık, prosedür ve işlemlerin uygulanması gibi faaliyetleri kapsayan geniş bir alan olduğunu göstermektedir¹⁰⁴.”

“İç denetçiler iç denetimin başarısından sorumludur. İç denetim faaliyeti özünde üç alanı kapsar. Bunlar;

1) Risk yönetim süreçlerinin denetimi

2) İç kontrol süreçlerinin denetimi

- Kurum içinde üretilen her türlü bilgilerin tamlığı, doğruluğu ve güvenilirliği
- Kurum faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliği
- Faaliyetlerde yasalara ve mevzuata uygunluk
- Kurum varlıklarının korunması

3) Yönetimsel süreçlerin denetimi”¹⁰⁵

İç denetim finansal tablonun doğruluğunun araştırılmasından çok finansal tablolara temel oluşturan muhasebe bilgilerinin doğruluk ve güvenilirliğini araştırır. Hata ve hilelerin ortaya çıkarılması, önlenmesi, varlıkların mevcudiyetinin belirlenmesi bu denetimin kapsamı dahilindedir. İç denetimin bir başka görevi, işletme faaliyetlerinin işletme yönetimince belirlenmiş politikalara, planlara, programlara, prosedürlere, yasalara ve işletme içi diğer düzenlemelere uygunluğunun ölçülmesi ve bu anlamda iç kontrollerin etkililiğinin değerlendirilmesidir. Bu anlamda iç denetim bir iç kontrol aracıdır. Ayrıca işletme örgütünün veya biriminin faaliyet sonuçlarının önceden belirlenmiş amaçlara ve hedeflere ulaşp ulaşmadığı, kaynaklarının ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığının denetimi de yine iç denetimin görevidir¹⁰⁶.

¹⁰⁴ Mehtap Özşahin, “Sürekli ve Bağımsız İç Denetim”, **Activeline Gazetesi**, 1 Ekim 2002, 1

¹⁰⁵ Kaya, **age**.

¹⁰⁶ Cömert, Uzun, **age**, 14.

5.9. İç Denetimin Unsurları

İç denetimin unsurları dört ana başlıkta toplanabilir.

- Tarafsız ve bağımsız olması
- Güvence ve danışmanlık sağlaması
- Disiplinli ve sistematik olması
- İşletmenin bütün olarak değerlendirilmesi

5.9.1. Tarafsız ve Bağımsız Olması

İç denetim biriminin en önemli özelliği bağımsız olmasıdır. Bu şekilde doğru bir şekilde raporların hazırlanması sağlanmaktadır. Faaliyetlerini diğer departmanlardan bağımsız olarak gerçekleştirmektedirler. Ayrıca denetçilerin görevlerini yerine getirebilmeleri için kesinlikle tarafsız olmaları gerekmektedir.

5.9.2. Güvence ve Danışmanlık Sağlaması

İç denetim birimi mali tabloların incelemesini yaparak işletmenin maruz kalabileceği riskleri ortaya çıkarır. Bu şekilde şirkete güvence verir. Ayrıca saptamış oldukları durumlara göre üst yönetime danışmanlık yaparlar.

5.9.3. Disiplinli ve Sistematik Olması

İç denetçiler faaliyetlerini yürütürken disiplinli olmak zorundadırlar. Ayrıca baş denetçinin sorumluluğunda sistematik olarak çalışmaları gerekmektedir.

5.9.4. İşletmenin Bütün Olarak Değerlendirilmesi

İç denetçi çalıştığı şirketi iyi tanımalı ve şirketle ilgili tüm bilgilere sahip olmalıdır. İşletmeyi bir bütün olarak değerlendirmeli ve faaliyetlerini bu şekilde iletmelidir.

5.10. İç Denetimin Faaliyetleri

“İç denetim birimi denetim hedef ve hedefleri adına aşağıdaki faaliyetleri gerçekleştirmektedir.

- 1) Doğru finansal kontrolleri temin etme,
- 2) Doğru faaliyet kontrolleri temin etme,

- 3) Güvenilir finansal hükümleri temin etme,
- 4) Güvenilir faaliyet raporları temin etme,
- 5) * Yasalar ve düzenlemelere,
 - * Politikalar ve prosedürlere,
 - * Anlaşmalar ve diğer finansal araçlara,
 - * Doğru yönetim anlayışına ve
 - * Etik ve kültürel normlara uygunluk sağlama.
- 6) * Operasyon yönetiminin,
 - * Orta düzey yönetimin,
 - * Yüksek düzey yönetimin performanslarını değerlendirme.
- 7) Kurum varlıklarının,
 - * Fiziksel
 - * Kültürel
 - * Entelektüel korumasını sağlama¹⁰⁷.

5.11. İç Denetimin Aşamaları

İç denetimin bu günkü noktasına aşağıdaki aşamalardan geçilerek ulaşılmıştır.

- “Kurum içinde; iç işlemlerin kontrol edilmesi süreci,
- İşlem bazlı sürekli denetim yaklaşımı,
- İstatistiki yöntemler kullanarak denetim,
- Olasılık esasına dayalı bir yaklaşımla denetim,
- Anlık belirli noktaların kontrol edilmesine yönelik denetim,
- Risk analizine dayalı denetim,
- Sistem tabanlı yaklaşımla denetim,
- İdari işlemlerinde denetim kapsamına dahil edilmesi,

¹⁰⁷ Pınar Özalp, “ Faaliyet Denetimi Süreçlerinin İç Denetim Sisteminin Etkinliğinde Rolü “, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006), 13.

- Yönetim denetimi
- Risk odaklı denetim¹⁰⁸.

Denetim anlayışının günümüzde geldiği en son nokta risk odaklı denetimdir.

İç denetim sürekli ve disiplinli, risk değerlemesine dayanan bir deneyim anlayışı benimsediğinden bir işletmede etkin bir risk yönetiminin kurulmasına yardımcı olur¹⁰⁹.

5.11.1. Risk Odaklı Denetim

Yaşanan muhasebe skandalları, işletmelerin gelecekte karşılaşılabileceği risklerin tespit edilmesi ve bu risklerin yönetilmesi gereğini ortaya çıkarmıştır. Risk odaklı denetim işletmenin riskleri ve bu risklerin yönetilmesi ve denetlenmesi üzerine odaklanan bir süreçtir. Risk odaklı denetim yaklaşımında denetçiler şirketin başlıca risklerine ve bu riskleri yönetebilmesini ve kontrol edebilmesini sağlayan sistemlere odaklanmaktadır. Söz konusu denetim yaklaşımı temelde kurumsal yönetime dayanır ve kurumsal yönetimin etkin bir biçimde uygulanıp uygulanmadığını saptamaya çalışır¹¹⁰.

Geçmişte iç denetim kurumun finansal tablolarına odaklanmaktaydı ama günümüzde bu artık doğru değildir. Modern iç denetim risk odaklı denetimi benimsemektedir. Yöneticiler şu soruyu sormalıdır: Kurumun temel riskleri nelerdir ve bu riskler tanımlandı mı? Bu risklerin bir kısmı finansal tablolarla ilgilidir. Ama stratejik, operasyonel ve finansal risklerde önemlidir. İç denetim departmanı, kurumu aşağı çekebilecek risklere odaklanmaktadır¹¹¹.

Risk yönetimi genel anlamda, risklerin tanınması, değerlendirilmesi ve ölçülmesi neticesinde riski yönetmek için alınacak kararların bütünüdür. Risklerin tanımının yapılması ve ölçümünün sağlanması, her zaman yönetimlerin karar mekanizmalarında sağduyulu ve proaktif davranmalarını sağlayan en önemli

¹⁰⁸Kaya, age.

¹⁰⁹ Tamer Aksoy, **Tüm Yönleriyle Denetim**, (Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 2002), 62.

¹¹⁰ Nejat Yüzbaşıoğlu, “Dünya’da ve Türkiye’de Denetim”, **İç Denetim Dergisi**, s.5 (2002): .9

¹¹¹ Chris Jeffrey, “How Internal Audit Adds Strategic Value”, **Financial Executive**, c.24, s.10 (Aralık 2008): 19

aşamadır. Belirsizliklerle mücadele edebilmek için, riski önceden bilmek, tanımlamak ve derecelendirmek gereklidir¹¹².

Risk odaklı iç denetim sistemi aşağıdakileri içermelidir:

- “İş stratejileri ve aktivitelerden kaynaklı risklerin belirlenmesi
- Yönetim ve kurul tarafından organizasyondaki kabul edilebilir risk seviyesinin belirlenmesi
- Var olan risklerin azaltılması veya yönetim ve kurul tarafından belirlenen kabul edilebilir risklerin yönetilmesi
- Düzenli olarak risklerin yeniden değerlendirilmesi, aktivitelerin kontrol edilmesi
- Risk yönetimiyle ilgili rapor sonuçlarının yönetim ve kurul tarafından incelenmesi¹¹³.

Risk odaklı denetim, geleneksel denetim ve inceleme teknikleri de dahil olmak üzere tüm denetim ve inceleme tekniklerini içine alan sistematik bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır¹¹⁴.

Geleneksel iç denetim ile risk odaklı iç denetimin karşılaştırılması aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

¹¹² Selda Eke, “Risk Yönetimi ve Risk Yönetiminin Kurumsal Yönetim İlkeleri Açısından Önemi”, **Activeline Gazetesi**, Mart-Nisan (2005) :1.

¹¹³ Pickett, **age**, 78.

¹¹⁴ Mehmet Tahir Özsoy, “Risk Odaklı Denetim ABD Uygulaması ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi, **Activeline Gazetesi**, Mart-Nisan (2004): 1.

Tablo 5.1: Geleneksel ve Risk Odaklı İç Denetim Karşılaştırılması

Özellikler	Eski Yöntem	Yeni Yöntem
İç Denetimde Odak Nokta	İç kontrol	Risk
İç Denetim	Reaktif, olaylardan sonra harekete geçer, aralıklı gözetim	Proaktif, gerçek zamanlı, sürekli gözetim
Risk Değerleme	Risk faktörleri	Senaryo planlaması
İç Denetim Testleri	Kontrol odaklı	Risk odaklı
İç Denetim Metodları	Kontrol testlerindeki detayların eksiksiz olması önemli	İş risklerinin çerçevesinin geniş çizilmiş olması önemli
İç Denetim Tavsiyeleri	İç kontrole yönelik: Titiz, fayda-maliyet etkinliği sağlanmış mı?	Risk yönetimine yönelik: Risk çeşitlendirilmiş mi? / Riskten sakınılmış mı? , Risk paylaşılmış mı? / Transfer edilmiş mi?
Organizasyonda İç Denetimin Rolü	Bağımsız denetim fonksiyonunda	Risk yönetimi ve üst yönetimle tümleştirilmiş

Yunus Kishalı, Davut Pehlivanlı; “ Risk Odaklı İç denetim ve IMKB Uygulaması”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, s.30 (2006): 82.

Risk odaklı iç denetimin kapsamı şöyle sıralanabilir:

- “İç kontrol sisteminin yeterliğinin ve etkinliğinin incelenmesi ve değerlendirilmesi
- Risk yönetimi yöntemlerinin ve risk değerlendirme metodolojilerinin uygulanmasının ve etkinliğinin incelenmesi

- Elektronik bilgi sistemi ile elektronik hizmetlerde dahil olmak üzere yönetim ve mali bilgi sistemlerinin gözden geçirilmesi
- Muhasebe kayıtları ile mali tabloların doğruluğunun ve güvenilirliğinin incelenmesi
- İşletmenin risk tahmini ile bağlantılı olarak kendi sermayesini değerlendirme sisteminin incelenmesi
- Hem işlemlerin hem de belirli iç kontrol sistemi işleyişinin denetlenmesi
- Yasal ve düzenleyici otoritelerin koşullarına, etik kurallara, politika ve yöntemlerin uygulanmasına riayetinin incelenmesi
- Düzenleyici raporlamanın doğruluk, güvenilirlik ve zamanındalığının kontrolü¹¹⁵.

5.12. İç Denetimin Başlatılması

“Bir işletmede iç denetim faaliyetinin başlatılması, kurulması için süreç akışı genel olarak aşağıda belirtilen şekilde tasarlanır ve yürütülür:

- İç denetim fonksiyonunun yönetmeliğinin oluşturulması
- İç denetim fonksiyonunun organizasyondaki yerinin belirlenmesi
- İç denetim fonksiyonunun çalışanlarının iş tanımının oluşturulması
- İç kontrollerin değerlendirilmesi
- Risk değerlendirmesi
- Yıllık iç denetim planı

İç denetim faaliyetinin başlatılması, kurulması için öngörülen yukarıda özetlenen süreç akışında; gerek iç denetim faaliyetinin, gerekse işletme faaliyet konusunun gerektirdiği bilgi, beceri ve donanım ihtiyacı, işletme ölçeği, faaliyet gösterilen endüstrinin yasal düzenlemeleri, işletme politikaları, yönetimin tutum ve anlayışı

¹¹⁵ Yunus Kishalı, Davut Pehlivanlı; “ Risk Odaklı İç denetim ve IMKB Uygulaması”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, s.30 (2006): 79.

çerçevesinde iç veya dış kaynak kullanımı ya da her iki kaynağın birlikte kullanımı suretiyle iç denetimin yapılmasını biçimlendirecektir.”¹¹⁶

PricewaterhouseCoopers şirketine göre iç denetim değerlendirilirken, yöneticilerin aşağıdaki stratejik anahtar soruları sormaları gereklidir.

- İç denetimin mevcut değer önerileri net olarak anlaşılabilir mi?
- İç denetimin kontrollerle ilgili odaklanmasının sürdürülmesi isteniyor mu? Veya iç denetimin daha risk merkezli çalışmaları için şirket hazır mı?
- İç denetim risk yönetimine hazırsa, amaçların başarılması için ne gibi bilgi ve beceriler gereklidir?
- İç denetim, ortaya çıkan sorunların tespitinde denetim komitesine yardımcı olmakta mıdır?¹¹⁷

5.13. İç Denetimin Planlanması

İç denetim direktörü, iç denetim departmanının bütün sorumluluğunu taşıyacak şekilde planları düzenlemelidir. Bu planlar organizasyon için gerekli amaçları içermelidir. Planlama yöntemi amaçların tespitini, denetim çalışmaları listesini, personel planlarını, finansal bütçeyi ve aktivite raporlarını içermelidir. Denetim planı sırasında, iç denetçiler ilgili bütün bilgileri incelemelidir¹¹⁸.

Öncelikle uzun dönemli denetim planları hazırlanmaktadır. Bu plan hazırlanırken şirketin karşılaşılabileceği riskler dikkate alınmaktadır. Kaynakların en verimli şekilde kullanılacağı etkin bir denetim planı oluşturulmaktadır. Öncelikle yıllık denetim planı belirlenmekte, bu planlarda ayrıntıya girilmeden denetimin genel esasları oluşturulmaktadır. Bu planlarda bütçeye de yer verilmektedir. Yıllık denetim planı uzun bir dönemi kapsadığı için üç aylık dönemlerde bu planlar revize edilmekte ve daha ayrıntılı planlar hazırlanmaktadır. Değişen koşullardan dolayı planlarda değişiklik olduğu zaman bu değişiklikler için onay alınmaktadır.

¹¹⁶ Ali Kamil Uzun, “İşletmelerde İç Denetim Faaliyetinin Başlatılmasında Başarı Faktörleri”, <http://www.denetimnet.com/UserFiles/Documents/DeloitteMakaleleri/işLETMELERDE%20Başarı%20Faktörleri.pdf> [14.10.2008]

¹¹⁷ Dennis Bartolucci, Richard Chambers, “Five trends Reshaping Internal Audit”, **Directorship**, c.35, s.6 (Aralık 2007): 64

¹¹⁸ S.Rao Vallabhaneni, **Wiley CIA Exam Review**, (Hoboken, N.J. : Wiley, 2005), 3.

Planlama aşamasında yapılması gerekenler;

- “Amaçlar ve faaliyetler belirlenmeli,
- Daha önceden edinilmiş bilgiler incelenmeli,
- Hangi kaynaklardan yararlanılacağı hesaplanmalı,
- Araştırmalar yapılarak denetimin önemli alanları belirlenmeli ve yöneticilerden de bilgi alınmalı,
- Denetim için bir program oluşturulmalı,
- Denetim sonuçları doğrultusunda iletişime geçilecek kişiler belirlenmeli
- Denetim planı hazırlanmalı ve bu plan için onay alınmalıdır¹¹⁹.”

5.13.1. İç Denetimin Planlanmasında Risk Yaklaşımı

“İç denetim planı, kurumun faaliyetlerinin ve karşı karşıya olduğu risklerin kapsamlı bir incelemesi ve analizi yapıldıktan sonra hazırlanır. Yüksek riskli alanlar düşük riskli alanlara göre daha sıkı iç denetime tabi tutulur.

Risk temelli bir planlamada,

- İşletmenin strateji ve hedefleri
- Üst yönetimin beklentileri
- İşletmeyi etkileyen dış çevre
- Stratejik ve operasyonel riskler
- Öncelikli süreç ve alanlar
- İşletmenin ilişkide bulunduğu iştirakler
- Mevcut kontrol ortamları
- Geçmiş denetimlerin sıklığı ve
- Denetim bulguları dikkate alınmalıdır.”¹²⁰

¹¹⁹ Sawyer, **age**, 221.

¹²⁰ Cömert, Uzun, **age**, 186-187.

5.14. İç Denetim Raporu

İç denetim departmanı, belli dönemlerde şirketle ilgili operasyonel ve finansal kontrole ilgili bilgileri bir araya toplayarak bulduklarını, tavsiyelerini raporlamaktadırlar.¹²¹ Raporlama ne kadar iyi yapılırsa iç denetim çalışması o kadar başarılı olmaktadır. İç denetim raporları sayısal verileri ortaya koyarak yönetime bilgi sağlamak ve yönlendirmelere neden olmaktadır.

Her raporda mutlaka görevin amacı, kapsamı, unsurları, sonuçları ve tespitler belirtilmelidir.

5.14.1. İç Denetim Raporu Çeşitleri

İç denetim raporları iletim şekline ve hazırlanma zamanına göre ayrılmaktadır.

5.14.1.1. İletim Şekline Göre Raporlar

- Sözlü Raporlar
- Yazılı Raporlar

5.14.1.2. Hazırlanma Zamanına Göre Raporlar

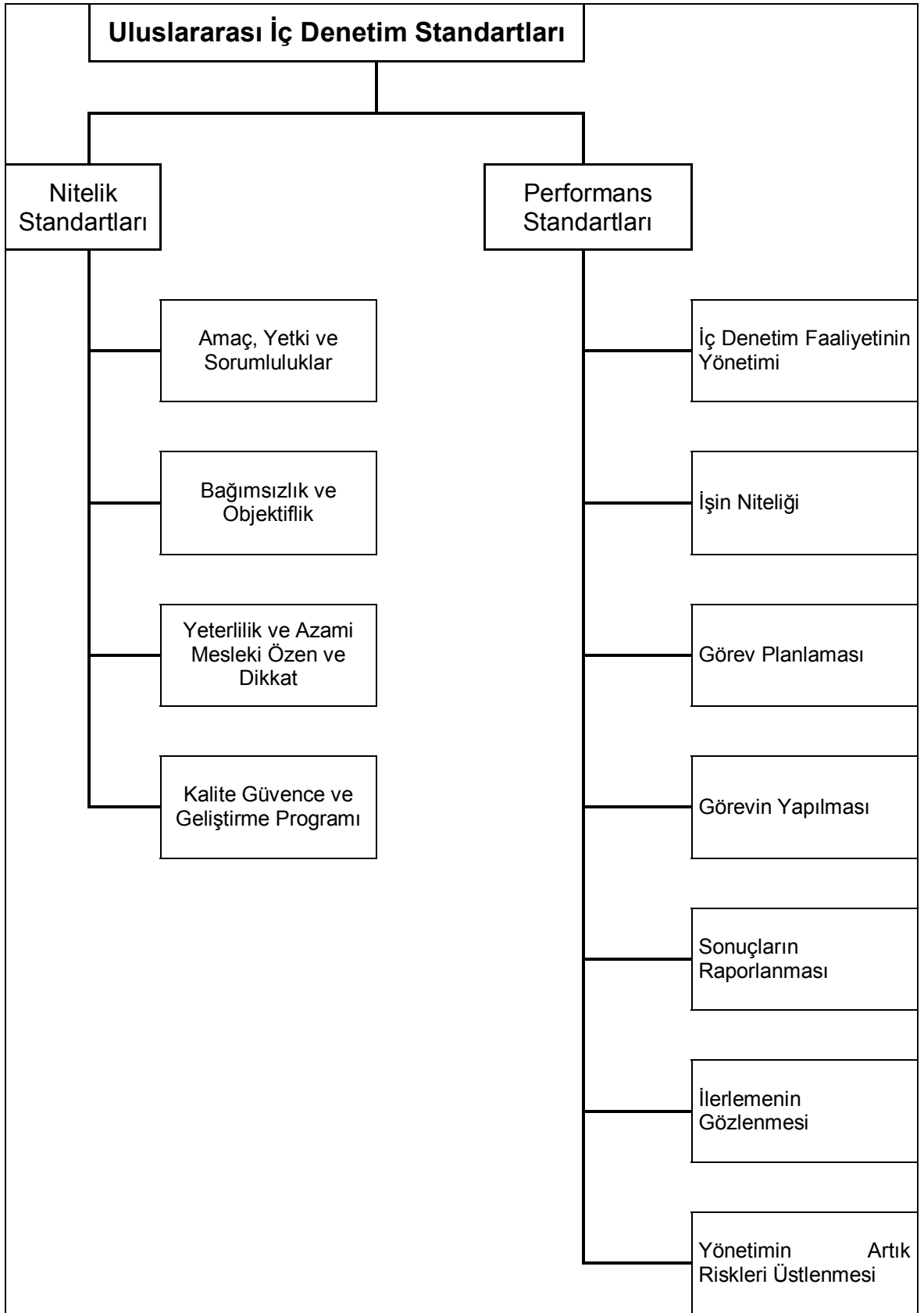
- Yıllık Raporlar
- Üç Aylık Raporlar
- Ara Raporlar

5.15. Uluslararası İç Denetim Standartları

Uluslararası İç denetim Standartları, nitelik standartları ve performans standartları olarak iki ana bölümden oluşmaktadır¹²².

¹²¹ Jay C. Thibodeou, Deborah Freier, **Auditing After Sarbanes-Oxley: Illustrative Cases**, (Boston, Mass. McGraw-Hill/Irwin, 2007), 95.

¹²² “Uluslar arası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları”, <http://tide.org.tr/TIDEWEB/IcSayfa.aspx?kodal=254&KS=20081024181038781> [12.09.2008]

Şekil 5.1: Uluslararası İç Denetim Standartları

“Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları”, <http://tide.org.tr/TIDEWEB/IcSayfa.aspx?kod=291> [12.09.2008], <http://tide.org.tr/TIDEWEB/IcSayfa.aspx?kod=292> [12.09.2008]’ den uyarlandı

5.15.1. Nitelik Standartları

5.15.1.1. Amaç, Yetki ve Sorumluluklar

“İç denetim faaliyetinin amaç, yetki ve sorumlulukları, Standartlarla uyumlu olan ve denetim komitesi ve yönetim kurulunca da onaylanan bir yönetmelikte açıkça tanımlanmalıdır.

Kuruma sağlanan güvence hizmetlerinin niteliği iç denetim yönetmeliğinde tanımlanmalıdır. Eğer kurum dışından taraflara güvence hizmeti temin edilecekse, bunların niteliği de yönetmelikte tanımlanmalıdır.

Danışmanlık hizmetlerinin niteliği, iç denetim yönetmeliğinde tanımlanmalıdır¹²³.”

5.15.1.2. Bağımsızlık ve Objektiflik

“İç denetim faaliyeti bağımsız olmalı ve iç denetçiler görevlerini yaparken objektif davranmalıdır.

5.15.1.2.1. Kurum İçi Bağımsızlık

İç denetim yöneticisinin, kurum içinde, iç denetim faaliyetinin sorumluluklarını yerine getirmesine imkân sağlayan bir yönetim kademesine bağlı olması gerekir.

5.15.1.2.2. Bireysel Objektiflik

İç denetçilerin tarafsız ve önyargısız bir şekilde davranması ve her türlü çıkar çatışmasından kaçınması gerekir.

5.15.1.2.3. Bağımsızlık ve Objektifliği Bozan Etkenler

Denetçilerin bağımsızlığı veya objektifliği fiilen bozulduğu veya bozulduğu izlenimi doğduğu takdirde, bozulmanın ayrıntıları ilgili taraflara açıklanmalıdır. Bu açıklamanın kapsamı, bozucu etkenin niteliğine bağlıdır¹²⁴.”

5.15.1.3. Yeterlilik ve Azamî Meslekî Özen ve Dikkat

“Görevlendirmeler, yeterlilik ve azamî meslekî özen ve dikkat ile yerine getirilmelidir.

¹²³ “Uluslar arası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları”, <http://tide.org.tr/TIDEWEB/IcSayfa.aspx?kod=291> [12.09.2008]

¹²⁴ age.

5.15.1.3.1. Yeterlilik

İç denetçiler, kişisel olarak, sorumluluklarını yerine getirmek için gereken bilgi, beceri ve diğer vasıflara sahip olmalıdır. İç denetim faaliyeti de, toplu olarak, kendi sorumluluklarını yerine getirmek için gereken bilgi, beceri ve diğer vasıflara sahip olmalı veya bunları edinmelidir.

5.15.1.3.2. Azamî Meslekî Özen ve Dikkat

İç denetçiler, makul sınırlar içinde tedbirli ve ehil bir iç denetçiden beklenen beceriye sahip olmalı, azamî özen ve dikkati göstermelidir. Azamî meslekî özen ve dikkat, hiç hata yapılmayacağı anlamına gelmez.

5.15.1.3.3. Sürekli Meslekî Gelişim

İç denetçiler, mevcut bilgi, beceri ve diğer vasıflarını sürekli meslekî gelişimle artırmalı ve güçlendirmelidir¹²⁵.”

5.15.1.4. Kalite Güvence ve Geliştirme Programı

“İç denetim yöneticisi, iç denetim faaliyetinin tüm yönlerini kapsayan ve etkinliğini sürekli gözleyen bir kalite güvencesi ve geliştirme programı hazırlamalı ve bunu sürdürmelidir. Bu program, dönemsel iç ve dış kalite değerlendirmelerini ve devamlı iç gözlem faaliyetini içermelidir. Programın her parçası, iç denetim faaliyetinin katma değer yaratmasına, kurumun faaliyetlerinin geliştirilmesine yardımcı olmalı ve iç denetim faaliyetinin etik kurallarına ve standartlara uyması konusunda güvence sağlamalıdır.

5.15.1.4.1. Kalite Programı Değerlendirmeleri

İç denetim bölümü, kalite programının genel etkinliğini gözlemek ve değerlendirmek amacına yönelik bir süreç uygulamalıdır. Bu süreç, hem iç hem de dış değerlendirmeleri içermelidir.

5.15.1.4.2. Kalite Programı Hakkında Raporlama

İç Denetim Yöneticisi, dış değerlendirme sonuçlarını denetim komitesi ve yönetim kuruluna raporlamalıdır.

¹²⁵ age.

5.15.1.4.3. "Standartlara Uygun Yapılmıştır" İbaresinin Kullanılması

İç denetçilerin, faaliyetlerinin “Uluslararası İç Denetim Meslekî Uygulama Standartlarına uygun yapıldığını” belirtmeleri teşvik edilir. Ancak iç denetçilerin bu ibareyi kullanabilmesi için, kurumun kalite geliştirme programı hakkındaki değerlendirmelerin, iç denetim faaliyetinin standartlara uyduğunu göstermesi gerekir.

5.15.1.4.4. Aykırılıkların Açıklanması

İç denetim faaliyetinin standartlara, iç denetçilerin etik kurallarına tam uyumu gerçekleştirmesi gerekmektedir. Birlikte, tam uyumun sağlanamadığı durumlar da olabilir. Aykırılıklar, iç denetim faaliyetinin genel kapsamını veya faaliyetlerini etkiler hâle geldiğinde, üst yönetime, denetim komitesine ve yönetim kuruluna özel durum açıklaması yapılmalıdır¹²⁶.”

5.15.2. Performans Standartları

5.15.2.1. İç Denetim Faaliyetinin Yönetimi

“İç denetim yöneticisi, iç denetim faaliyetini, faaliyetin kuruma değer katmasını sağlayacak etkili bir tarzda yönetmelidir.

5.15.2.1.1. Planlama

İç denetim yöneticisi, kurumun hedeflerine uygun olarak, iç denetim faaliyetinin önceliklerini belirleyen risk esaslı planlar yapmalıdır.

5.15.2.1.2. Bildirim ve Onay

İç denetim yöneticisi, önemli ara değişiklikler de dahil, iç denetim faaliyetinin planlarını ve kaynak ihtiyaçlarını, gözden geçirme ve onay için üst yönetime, denetim komitesine ve yönetim kuruluna bildirmelidir. İç Denetim Yöneticisi, kaynak sınırlamalarının etkilerini de bildirmelidir.

5.15.2.1.3. Kaynak Yönetimi

İç Denetim Yöneticisi, onaylı planın uygulanabilmesi için, iç denetim kaynaklarının uygun ve yeterli olmasını ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamalıdır.

¹²⁶ age.

5.15.2.1.4. Politika ve Prosedürler

İç denetim yöneticisi, iç denetim faaliyetini yönlendirmek amacına yönelik politika ve prosedürleri belirlemelidir.

5.15.2.1.5. Eşgüdüm

İç denetim yöneticisi; aynı çalışmaların gereksiz yere tekrarlanmasını asgariye indirmek ve işin kapsamını en uygun şekilde belirlemek amacıyla, ilgili güvence ve danışmanlık hizmetlerini yerine getiren diğer iç ve dış sağlayıcılarla, mevcut bilgileri paylaşmalı ve faaliyetleri bunlarla eşgüdüm içinde sürdürmelidir.

5.15.2.1.6. Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve Üst Yönetime Raporlamalar

İç denetim yöneticisi, iç denetim faaliyetinin amacı, yetkileri, görev ve sorumlulukları ve plana kıyasla performansı konularında, denetim komitesi ve yönetim kuruluna ve üst yönetime dönemsel raporlar sunmalıdır. Bu raporlar, önemli riskleri, kontrol sorunlarını, kurumsal yönetim sorunlarını ve denetim komitesinin, yönetim kurulunun ve üst yönetimin ihtiyaç duyabileceği veya talep edebileceği başka konuları da içermelidir¹²⁷.

5.15.2.2. İşin Niteliği

“İç denetim faaliyeti; sistematik ve disiplinli bir yaklaşımla, risk yönetimi, kontrol ve yönetim sistemlerini değerlendirmeli ve bu sistemlerin iyileştirilmesine katkıda bulunmalıdır.

5.15.2.2.1. Risk Yönetimi

İç denetim faaliyeti; önemli risk maruziyetlerini tespit edip değerlendirerek ve risk yönetimi ve kontrol sistemlerinin iyileştirilmesine katkıda bulunarak kuruma yardımcı olmalıdır.

5.15.2.2.2. Kontrol

İç denetim faaliyeti, kontrollerin etkinlik ve verimliliğini değerlendirmek ve sürekli gelişimi teşvik etmek suretiyle, kurumun etkin kontrollere sahip olmasına yardımcı olmalıdır.

¹²⁷ “Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları”, <http://tide.org.tr/TIDEWEB/IcSayfa.aspx?kod=292> [12.09.2008].

5.15.2.2.3. Yönetişim

İç denetim faaliyeti, aşağıdaki amaçların gerçekleştirilmesi amacıyla yönetim sürecinin iyileştirilmesi için gerekli tavsiyelerde bulunmalı ve tavsiyeleri değerlendirmelidir:

- Kurum içinde gerekli etik ve diğer değerlerin geliştirilmesi,
- Etkili bir kurumsal performans yönetimi ve hesap verebilirlik,
- Risk ve kontrol bilgilerinin kurumun gerekli alanlarına etkili bir şekilde iletilmesi,
- Yönetim kurulunun, denetim kurulunun, iç ve dış denetçilerin ve üst yönetimin faaliyetleri arasında eşgüdüm sağlanması ve bunlar arasında gerekli bilgilerin etkili bir şekilde iletiminin sağlanması¹²⁸.”

5.15.2.3. Görev Planlaması

“İç denetçiler, her görev için, kapsam, amaçlar, zamanlama ve kaynak dağılımı hususlarını da dikkate alan ayrı bir plan hazırlamalı ve kaydetmelidir.

5.15.2.3.1. Görev Amaçları

Görev amaçları, denetlenen faaliyetle ilgili riskleri, kontrolleri ve yönetim süreçlerini kapsamalıdır.

5.15.2.3.2. Görev Kapsamı

Görevin kapsamı, görevin amaçlarına ulaşılmasına yetecek seviyede olmalıdır.

5.15.2.3.3. Görev Kaynaklarının Tahsisi

İç denetçiler, görevin amaçlarına ulaşmak için gereken kaynakları tespit etmelidir. Görev kadrosu, görevin niteliği, karmaşıklığı, zaman kısıtlamaları ve mevcut kaynaklar dikkate alınarak teşkil edilmelidir.

5.15.2.3.4. Görev İş Programı

İç denetçiler, görev amaçlarına yönelik iş programları hazırlamalıdır. Bu iş programları, kayıtlı hâle getirilmelidir¹²⁹.”

¹²⁸ age.

¹²⁹ age.

5.15.2.4. Görevin Yapılması

“İç denetçiler, üstlendikleri görevin hedeflerine ulaşmak için yeterli bilgileri belirlemeli, analiz etmeli, değerlendirmeli ve kaydetmelidir.

5.15.2.4.1. Bilgilerin Tespiti ve Tanımlanması

İç denetçiler, görev amaçlarına ulaşmak için yeterli, güvenilir, ilgili ve faydalı olan bilgileri tespit etmeli ve tanımlamalıdır.

5.15.2.4.2. Analiz ve Değerlendirme

İç denetçiler, vardıkları sonuçları ve görev sonuçlarını uygun analiz ve değerlendirmelere dayandırmalıdır.

5.15.2.4.3. Bilgilerin Kaydedilmesi

İç denetçiler, vardıkları kanaatlere ve görev sonuçlarına dayanak teşkil eden bütün bilgileri kaydetmelidir.

5.15.2.4.4. Görevin Gözetim ve Kontrolü

Görevler; görev amaçlarına ulaşılmasını, kalitenin güvence altına alınmasını ve personelin geliştirilmesini sağlayacak bir tarzda gözetlenmeli ve kontrol edilmelidir¹³⁰.”

5.15.2.5. Sonuçların Raporlanması

“İç denetçilerin, görev sonuçlarını raporlaması gerekir.

5.15.2.5.1. Raporlama Kıstasları

Raporlamalar, varılan sonuçlar, yapılan tavsiyeler ve önerilen eylem planlarının yanında görevin hedeflerini ve kapsamını da içermelidir.

5.15.2.5.2. Raporlamaların Kalitesi

Raporlamalar, doğru, objektif, açık, özlü, yapıcı, tam olmalı ve zamanında sunulmalıdır.

¹³⁰ age.

5.15.2.5.3. Görevlendirmelerde Standartlara Aykırılıkların Açıklanması

Standartlara aykırılıklar belli bir görevi etkilediğinde, sonuçların raporlanırken şu hususlar özel durum olarak açıklanmalıdır:

- Tam olarak uyulamayan Standart(lar)
- Aykırılık sebepleri
- Aykırılığın göreve etkisi

5.15.2.5.4. Sonuçların Raporlanması

İç denetim yöneticisi, görev sonuçlarını uygun taraflara raporlamalıdır¹³¹.”

5.15.2.6. İlerlemenin Gözlenmesi

“İç denetim yöneticisi, yönetime rapor edilen sonuçların akıbetinin gözlenmesi için bir sistem kurmalı ve uygulamalıdır.

İç denetim yöneticisi, yönetimin aldığı tedbirlerin etkili bir şekilde uygulanmasını veya üst yönetimin, gerekli tedbiri almamasının riskini üstlenmeyi kabul etmesini sağlamak ve gelişmeleri gözlemek amacına yönelik bir takip süreci kurmalıdır.

İç denetim faaliyeti, müşterileriyle mutabık kalındığı ölçüde, danışmanlık görevlerinin sonuçlarının akıbetini gözlemelidir¹³².”

5.15.2.7. Yönetimin Artık Riskleri Üstlenmesi

“İç denetim yöneticisi, üst yönetimin kurum için kabul edilemeyebilecek bir artık (bakiye) risk düzeyini üstlenmeyi kabul ettiğine inandığı takdirde, konuyu üst yönetimle tartışmalıdır. Artık riskle ilgili bir karara varılamazsa, İç denetim yöneticisi ve üst yönetim, konuyu çözümlenmesi için denetim komitesi ve yönetim kuruluna rapor etmelidir¹³³.”

¹³¹ age.

¹³² age.

¹³³ age.

6. SERMAYE PİYASASI ARACI KURUMLARINDA İÇ DENETİM

6.1. Aracı Kurumlarda İç Denetimle İlgili Mevcut Düzenlemeler

Aracı kurumların karşılaştıkları risklerin izlenmesi ve kontrollerin sağlanması için iç denetim sistemlerine ilişkin esas ve usuller düzenlenmiştir.

6.1.1. Aracı Kurumlarda İç Denetim Sistemine İlişkin Düzenlemeler

Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ'in (Seri:5, No:46) faaliyet izin ve esaslarıyla ilgili 9. maddesinin (e) bendinde aracı kurumlarda iç kontrol ve denetim sisteminin kurulması gerektiği belirtilmiştir. Aracı Kurumlarda Uygulanacak İç Denetim Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ'in (Seri:5, No:68) iç denetim sistemine ilişkin esaslarına ilişkin 4. maddesinde de aracı kurumların, bünyelerinde faaliyetlerinin kapsam ve yapısıyla uyumlu, değişen koşullara cevap verebilecek nitelik, yeterlilik ve etkinlikte iç denetim sistemlerini kurmak, idame ettirmek ve geliştirmek zorunda oldukları belirtilmiştir.

Aracı Kurumlarda Uygulanacak İç Denetim Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ'in (Seri:5, No:68) iç denetim sistemine ilişkin esaslarına ilişkin 5. maddesinde ise aracı kurumların oluşturdukları iç kontrol sistemlerine ilişkin tüm politika ve prosedürlerini yazılı hale dönüştürmeleri zorunlu tutulmuştur

Aracı Kurumlarda Uygulanacak İç Denetim Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ'in (Seri:5, No:68) iç denetim sistemine ilişkin esaslarına ilişkin 8. maddesinde yönetim kurulu üyelerinden birinin, iç kontrolden sorumlu yönetim kurulu üyesi olarak seçilmesi gerektiği belirtilmiştir. Böylece yönetim kurulunun bilgisi olmadan değişiklikler yapılamayacaktır.

İç denetim sistemi, iç kontrol sistemi ile teftiş sisteminden oluşan bütünleştirilmiş süreçtir. İç kontrol sistemi, aracı kurumun merkez dışı örgütleri dahil tüm iş ve işlemlerinin yönetim stratejisi ve politikalarına uygun olarak düzenli, verimli ve etkin bir şekilde mevcut mevzuat ve kurallar çerçevesinde yürütülmesi, hesap ve kayıt düzeninin bütünlüğünün ve güvenilirliğinin, veri sistemindeki bilgilerin zamanında

ve doğru bir şekilde elde edilebilirliğinin sağlanması, hata, hile ve usulsüzlüklerin önlenmesi ve tespiti amacıyla aracı kurumda uygulanan organizasyon planı ile bunlara ilişkin tüm esas ve usulleri, teftiş sistemi ise aracı kurumun günlük faaliyetlerinden bağımsız, yönetimin ihtiyaçları ve aracı kurumun yapısına göre mevzuat ve aracı kurum politikalarına uygunluk denetimleri şeklinde müfettişlerce gerçekleştirilen, iç kontrol sisteminin işleyişi başta olmak üzere aracı kurumların tüm faaliyetlerini ve birimlerini kapsayan ve bu alanlara ilişkin değerlendirme yapılmasını sağlayan, değerlendirmelerde kullanılan kanıt ve bulguların raporlama, izleme ve inceleme sonucunda elde edildiği sistematik denetim sürecini ifade etmektedir.¹³⁴

6.1.2. Aracı Kurumlarda Teftiş ve İç Kontrol Birimlerine İlişkin Düzenlemeler

6.1.2.1. Teftiş Birimi

“Teftiş faaliyeti, aracı kurumun tüm faaliyetlerini ve birimlerini kapsar. Aracı kurumların bünyelerinde bir teftiş birimi oluşturmaları ve bu birimde münhasıran çalışmak üzere yeter sayıda müfettiş istihdam etmeleri zorunludur. Teftiş birimi doğrudan yönetim kuruluna bağlı ve sorumlu olarak çalışır. Yönetim kurulu bu birime ilişkin yetkilerini, genel müdür dışında olmak üzere en az iki yönetim kurulu üyesine devredebilir.

Teftiş, aracı kurum içinde tüm varlıkların, hesap ve kayıtların, belgelerin, personelin ve aracı kurumun güvenliğini etkileyebilecek diğer tüm unsurların yerinde incelenmesinin yanı sıra, aracı kurum yapısı ve faaliyetlerinin özelliğine göre merkezden de inceleme ve denetleme faaliyetlerinde bulunulmasını, gerektiğinde soruşturma yapılmasını, ifade alınmasını, savunma istenmesini, belge ve bilgilere el konulmasını, gerekli görülmesi halinde sorumlu personelin inceleme sonuçlandırılıncaya kadar işten uzaklaştırılmasının aracı kurum yönetim kuruluna önerilmesi gibi eylemleri de kapsar.”¹³⁵

“Teftiş birimi yöneticisi teftiş kapsamındaki faaliyetlerin gerçekleştirilmesi ve koordinasyonu ile birlikte;

¹³⁴ “Aracı Kurumlarda Uygulanacak İç Denetim Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri:V, No:68)”, **Resmi Gazete**, 25168 (Temmuz 2003): Md. 3.

¹³⁵ Seri: V, No:68, **age**, Md. 12.

- a) Düzenlemelere ve organizasyonun hedeflerine göre iç kontrolden sorumlu yönetim kurulu üyesi tarafından belirlenen kabul edilebilir risk düzeylerini baz alan bir risk temelli iç kontrol programı hazırlar.
- b) Onaylanan iç kontrol programının uygulanabilmesi için gerekli kaynakları (yazılım, donanım, çalışma saati/uzman sayısı) belirler; öngördüğü kaynaktan yapılacak kısıtlamaların etkilerini hesaplar ve sorumlu yönetim kurulu üyesinin onayına sunar.
- c) İş akış prosedürlerini her aşamada izler ve gerektiğinde sorumlu yönetim kurulu üyesine değişiklik ihtiyacını bildirir.
- d) Görevlerini yerine getirirken ihtiyaç duymaları halinde, iç kontrol faaliyetinin yeterli ve sağlıklı olarak sürdürülebilmesini teminen gerekli desteği ister, yeterli bilgi veya yardım sağlanamadığı durumlarda hazırladığı raporda söz konusu eksiklikleri açıkça belirler¹³⁶.

Teftiş biriminde görev alan müfettişlerin çalışma esasları Tebliğ'de şöyle belirtilmiştir. Müfettişler her türlü belgeye erişim imkanına sahip kılınırlar. Müfettişlerin aracı kurum bünyesindeki tüm bilgi ve belgelere ulaşma yetkisi, yazılı politikalar arasında açıkça yer alır. Müfettişlerin görevleri ile ilgili olarak düzenli ve yeterli bir kayıt düzenine sahip olmaları gerekir. Müfettişler kayıt düzenini çalışma kağıtlarının hazırlanması ve bunların dosyalanmasıyla sağlar. Çalışma kağıtları, müfettişlerin izlediği denetim yöntem ve tekniklerini, uyguladığı denetim testlerini, topladığı bilgileri ve incelemelerle ilgili olarak ulaştığı sonuçları gösteren hazırlanması zorunlu belgelerdir¹³⁷.

6.1.2.1.1. Teftiş Biriminin Çalışma Usul ve Esaslarıyla İlgili Düzenlemeler

Mesleki Yeterlilik: Aracı kurumlar, teftiş biriminde görev yapacak müfettişlerde mesleki yeterliliği aramak zorundadırlar. Mesleki yeterlilik lisans düzeyinde ve sonrasındaki eğitim ve öğretim ile mesleki deneyiminin denetleme yapacak düzeyde olmasını ifade eder. Müfettiş olarak atanacaklarda iktisat, işletme, kamu yönetimi, muhasebe, maliye ve hukuk konularında en az 4 yıllık lisans eğitimi veren kurumlardan mezun olma şartı aranır. Yüksek öğrenim yanında sermaye piyasaları,

¹³⁶ age, Md. 13.

¹³⁷ age, Md. 14.

muhasebe, vergi, banka ve kambiyo, işletme analizi, organizasyonu, denetimi veya hukuk konularında en az 3 yıllık mesleki tecrübe şartı aranır¹³⁸.

Ücretlendirme ve Özlük Hakları: Müfettişlerin ücret ve diğer özlük hakları yönetim kurulu tarafından belirlenir¹³⁹.

Tarafsızlık: Müfettişler görevlerini tarafsız olarak yerine getirmelerini engelleyecek görev ya da ilişkiler içinde yer alamazlar, bu sonuca yol açabilecek görev ve sorumlulukları kabul edemezler. Faaliyetleri sırasında tarafsızlığını zedeleyebilecek bir durumun ortaya çıkması halinde müfettiş bu durumu birim yöneticisine iletir. Ayrıca, herhangi bir çalışması sırasında tarafsızlığını etkileyebilecek bir durum ortaya çıktığında, çalışma sonuçları ile birlikte tarafsızlığı bozan durumu da açıklamakla yükümlüdür¹⁴⁰.

Sır Saklama: Müfettişler görevleri gereği eriştikleri bilgilerin gizliliğine özen gösterirler. Bu türden bilgileri hiç bir durumda kişisel fayda sağlamak amacıyla ya da yasalar, diğer hukuki düzenlemeler veya meslek etiğine aykırı biçimde kullanamazlar¹⁴¹.

6.1.2.2. İç Kontrol Birimi

“Aracı kurumlar bünyelerinde tüm işlevlerinin güvenli bir biçimde icra edilmesini iç kontrol mekanizmaları vasıtasıyla izlemek, incelemek ve kontrol etmek amacıyla iç kontrol birimi oluşturarak faaliyetlerinin kapsam ve yapısıyla uyumlu yeter sayıda iç kontrol elemanı istihdam edebilirler. Sürekli kontrol faaliyetini icra edecek olan iç kontrol elemanları, iç kontrol dışındaki başka görev ve sorumluluklar yüklenemezler.

İç kontrol birimi iç kontrol sistemine ilişkin politika ve prosedürlerin uygulanmasını gözetir ve kontrol eder. İç kontrol elemanları iç kontrol faaliyeti kapsamında bilgi talebinde bulunurlar, çeşitli kontrol dokümanları ve araçları üzerinden genel veya özel gözlemlere ve izlemeye dayalı kontrol ya da inceleme yaparlar, tespitlerini raporlara bağlarlar veya uyarı raporları hazırlayarak ilgili birimlere tebliğ ederler. İç kontrol elemanlarına, izledikleri, inceledikleri ve kontrol ettikleri hususlara ilişkin olarak aracı kurum personelinin ilave açıklama isteme, bunların bilgi ve görüşlerine

¹³⁸ age, Md. 16.

¹³⁹ age, Md. 17.

¹⁴⁰ age, Md. 18.

¹⁴¹ age, Md. 19.

başvurma, gerekli gördüklerinde teftiş ile aracı kurumda bulunan diğer birimlere uyarıda bulunma yetkisi verilir.

Ayrı bir iç kontrol birimi kurulmuş olması halinde, teftiş biriminin iç kontrol faaliyeti kapsamında icra edeceği fonksiyonlar iç kontrol birimi tarafından ve teftiş birimi yöneticisinin iç kontrol faaliyeti kapsamında icra edeceği fonksiyonlar iç kontrol birimi yöneticisi tarafından yerine getirilir. Teftiş birimi de iç kontrol biriminin işleyişini denetler¹⁴².”

6.1.3. Görev Ayrımı ve Sorumluluklarla İlgili Düzenlemeler

“İç kontrol mekanizmalarını sağlıklı ve etkin bir biçimde kurmak ve çalıştırabilmek için aracı kurum faaliyetlerine ilişkin işlevsel ayrımlar tesis edilir.

a) Kredilendirme sürecinde; talep sahibinin kredi değerliliğinin tespitine yönelik gerekli belgelerin temini, söz konusu belgelerin yeterliliğinin ve talep sahibinin kredi değerliliğinin incelenerek onaylanması ve müşterinin takibine yönelik faaliyetler,

b) Ödemelere ilişkin işlemlerde; ödemenin onaylanması ile fiili olarak gerçekleştirilmesi,

c) Menkul kıymet alım-satım işlemlerinde; işlemin fiilen gerçekleştirilmesi ile kaydedilmesi,

d) Menkul kıymet fiziki teslimlerinde; işlemin onaylanması ile fiili olarak gerçekleştirilmesi,

gibi değişik işlevler için tanınan yetkiler ve sorumluluklar birbirinden ayrılır ve aynı kişilerde toplanmaması sağlanır.

İç denetim birimi, aracı kurumlar için risk yaratabilecek işlevleri tespit eder ve bu işlevler çapraz kontrollere imkan verecek şekilde farklı personelin sorumluluğuna verilir¹⁴³.”

6.1.4. İç Denetimin İş Akış Prosedürleriyle İlgili Düzenlemeler

“Aracı kurumlar iç kontrol işlevini etkin bir şekilde yerine getirmek amacıyla, asgari olarak;

a) Müşteri hesaplarının açılışı,

¹⁴² age, Md. 21.

¹⁴³ age, Md. 9.

- b) Müşteri tarafından ve müşteriye yapılan fiili sermaye piyasası aracı teslimleri,
- c) Müşteriden gelen ve müşteriye yapılan Elektronik Fon Transferi (EFT) ve havale işlemleri,
- d) Müşteriden tahsilat ve müşteriye yapılan ödeme işlemleri,
- e) Şirket içi sermaye piyasası aracı virman işlemleri,
- f) Şirket dışına yapılan ve şirket dışından gelen sermaye piyasası aracı virman işlemleri,
- g) Şirket içi nakit virman işlemleri,
- h) Müşteri emirlerinin alımı ve gerçekleştirilmesi,
- ı) Aracı kurum portföyünün oluşturulması ve yönetilmesi,
- i) İşlemlerin muhasebe sistemine aktarılması,
- j) Kurul düzenlemeleri ile müşterilere gönderilmesi zorunlu tutulan hesap ekstreleri ve diğer belgelerin gönderimi,
- k) Risklerin tanımlanması, risklerle ilgili limit ve standartların belirlenmesi, kontrolü,
- l) Portföy yönetim faaliyeti,
- m) Yatırım danışmanlığı faaliyeti,
- n) Repo-ters repo işlemleri,
- o) Halka arza aracılık faaliyeti,
- ö) Mali yapıya ilişkin hazırlanması öngörülen tablo ve raporlar,
- p) Belgelerin saklanma ve korunmasına ilişkin usul ve yöntemler,
- r) Aracı kurum personelinin işlem yapma esasları,
- s) Hatalı işlemlerde izlenecek yöntemler,
- t) Personel politikası,
- u) Bilgi işlem sistemlerinin güvenliği,
- ü) İç denetim biriminin çalışma usul ve esasları, hususlarında yazılı prosedürler oluşturmak zorundadırlar¹⁴⁴.”

¹⁴⁴ **age**, Md. 10.

“Bu iş akış prosedürleri hazırlanırken aşağıdaki hususlara yer verilmelidir.

a) Hesap açılışı sırasında yeni hesap açan müşterinin kimlik bilgilerinin doğruluğunun tespiti, açılan hesabın niteliğine göre çerçeve sözleşmesi imzalanması ve müşteri tanıma formunun doldurulması ile ilgili olarak yapılması gereken işlemler ve hazırlanması öngörülen belgeler belirlenir. Bu kapsamda hazırlanan iş akış prosedürlerinde asgari olarak; hesabın açılışından önce müşteri tarafından nüfus hüviyet cüzdanı, sürücü belgesi, pasaport veya kimliği tespiti yarayan resmi belge niteliğindeki diğer belgelerin aslının veya noterce onaylanmış suretlerinin ibrazının sağlanması, akabinde asıl veya noterce onaylanmış suretlerinin okunabilir fotokopilerinin alınması ve çerçeve sözleşmeleri, müşterinin risk ve getiri tercihlerini içeren tanıma formları ve imza kartonlarının isim ve adres kısımlarının silinmez yazı araçlarıyla müşterinin el yazısıyla doldurularak imzalanması ve yapılan işlemlerin kontrol esasları yer alır.

b) Aracı kurum merkezi ile şubelerinden müşteriye yapılan ya da müşteri tarafından yapılan fiili hisse senedi ve/veya nakit teslimlerinde yapılması gereken işlemler ve düzenlenmesi öngörülen belgeler tanımlanır. Şube ve merkez kasalara bir kerede kabul edilebilecek ve bu kasalardan bir kerede ödenebilecek azami nakit tutarları ile belirli bir anda kasalarda bulundurulabilecek azami nakit tutarları belirlenir.

c) Aracı kurum tarafından müşteri hesabından yapılan EFT, havale ve menkul kıymet virman işlemlerindeki aşamalar ile düzenlenmesi öngörülen belgeler tanımlanır. İş akış prosedürleri diğer işlemlerin yanı sıra müşteri talimatlarında bulunması gereken tarih, müşteri imzası, müşteri telefon numarası gibi asgari unsurların belirtilmesi, müşteri tarafından verilen EFT veya havale talimatlarında müşteriye ait imzaların kontrollerinin yapılması, talimatlara onay işlemlerinin iş akış prosedürlerinde belirlenen yetki tanımlarına uygunluğunun kontrolü, müşteriye kayıtlı telefon vasıtasıyla ulaşılarak onay alınması ve müşteri talebine ilişkin belgelerin asıllarının temin edilmesi usullerini kapsar.

d) Aracı kurumun müşterileri arasında gerçekleştirilen nakit ve menkul kıymet virman işlemlerindeki aşamalar ile düzenlenmesi öngörülen belgeler tanımlanır. İş akış prosedürleri diğer işlemlerin yanı sıra müşteri talimatlarında bulunması gereken tarih, müşteri imzası, müşteri telefon numarası gibi asgari unsurların belirtilmesi,

müşteri tarafından verilen virman talimatlarında müşteriye ait imzaların kontrollerinin yapılması, talimatlara onay işlemlerinin iş akış prosedürlerinde belirlenen yetki tanımlarına uygunluğunun kontrolü, müşteriye kayıtlı telefon vasıtasıyla ulaşılarak onay alınması ve müşteri talebine ilişkin belgelerin asıllarının temin edilmesi usullerini kapsar.

e) Aracı kurum müşterilerinin emirlerinin alımı ve gerçekleştirilmesi aşamasındaki işlemler ile düzenlenmesi öngörülen belgeler tanımlanır.

f) Aracı kurumların mali durumlarına ilişkin rapor ve tabloların hazırlanması aşamasında yapılması gereken işlemler ve düzenlenmesi gereken belgeler tanımlanır. İş akış prosedürleri diğer işlemlerin yanı sıra aktif ve pasifte yer alan kalemler ile nazım hesapların mutabakatının yapılmasını, aktif değerler üzerinde mevcut bulunan toplam ipotek, teminat veya bloke tutarları ile pasifte yer almayan taahhütlerin toplam tutarının takibi, muhtemel gider, zarar ve borçları için yeterli düzeyde karşılık ayrılıp ayrılmadığının incelenmesi esaslarını kapsar.

g) Aracı kurumun müşterilerine hesap ekstreleri, müşteri menkul kıymet hareket dökümü ve Kurulumuz düzenlemeleri ile zorunlu tutulan diğer belgelerin gönderimine ilişkin esaslar belirlenir. Söz konusu esaslar, diğer işlemlerin yanı sıra ekstrelerin müşterilere ulaşp ulaşmadığının kontrolü, geri dönen ekstrelerin müşterilere ulaştırılması ve müşterilerden gerçekleştirilen işlemlere ilişkin dönemsel yazılı mutabakat alınması ile müşterilere ekstre gönderim işlemlerinin müşteri işlemlerini yapan veya kaydeden birimlerin dışında tek bir merkezden gerçekleştirilmesi hususlarını içerir.

h) Aracı kurum müşterilerinin işlemlerinin mevzuat ve aracı kurumların risk politikaları kapsamında oluşturdukları limitler çerçevesinde gerçekleştirilmesini teminen sınır aşımaları ile ilgili uyarı sistemleri tanımlanır. Uyarı sistemleri diğer hususların yanı sıra, emrin alınması aşamasında ilgili kişinin hesaplarında işlemin gerektirdiği nakdin ve menkul kıymetin olup olmadığının tespitini, kredili menkul kıymet veya açığa satış işlemlerinde Kurul düzenlemeleri ile aracı kurumun belirlediği risk politikaları çerçevesinde limitlere uyulup uyulmadığının kontrolünü kapsar.

ı) Aracı kurum işlemlerinin muhasebe kayıtlarına aktarılmasına, fiili ve kaydi durumun mutabakatına ilişkin işlemler tanımlanır. İş akış prosedürlerinde; günlük, haftalık veya aylık periyotlarda mutabakat yapılacak işlemler açık olarak belirlenir.

j) Personelin seçilme, atanma, ilerleme ve görevden alınma usul ve esasları ile özlük hakları tanımlanır.

k) Aracı kurumların bilgi sistemlerinin güvenliğine yönelik olarak aracı kurum personelinin görev tanımları dikkate alınarak yetkilendirmeler yapılır. Erişim ve yetkilendirme işlemleri ile sistemin sürekliliğini temin edecek yedekleme işlemleri dahil olmak üzere, bilgi sistemleri ile ilgili faaliyetlere ilişkin tüm hususlar belirlenir¹⁴⁵.

6.1.5. Dış Denetim ile İç Denetim Arasındaki İlişkilerle İlgili Düzenlemeler

“İç kontrol sistemlerinin işleyişi ve prosedürlere uyumu konusunda ilgili olarak, aşağıda sayılan aracı kurumların Kurulun bağımsız denetim standartlarına ilişkin düzenlemeleri çerçevesinde yıllık bazda düzenlenecek özel amaçlı bağımsız denetim raporunu ilgili yılın bitimini izleyen 12 hafta içerisinde Kurula göndermeleri zorunludur.

- a) Hisse senetleri halka arz edilmiş olanlar veya halka arz edilmiş sayılanlar,
- b) Şube ve irtibat bürolarının toplam sayısı 10 veya daha fazla olanlar,
- c) Yurtdışı piyasalarda işlem gören türev araçların alım satımına aracılık yetki belgesine sahip olanlar.

Kurul gerekli görmesi halinde yukarıda belirtilen kapsama girmeyen aracı kurumlardan da iç kontrol sistemlerinin işleyişi ve prosedürlere uyumu konusunda Kurulun bağımsız denetim standartlarına ilişkin düzenlemeleri çerçevesinde hazırlanan özel amaçlı bağımsız denetim raporu isteyebilir¹⁴⁶.

¹⁴⁵ age, Md. 11.

¹⁴⁶ age, Md. 20.

6.2. Aracı Kurumlarda İç Denetimle İlgili Mevcut Düzenlemelerin Değerlendirilmesi

Aracı kurumlarda uygulanacak iç denetim sistemine ilişkin esaslar hakkındaki tebliğ incelendiği zaman çoğu yerde uluslararası standartlara uygun olduğu görülse de eksiklikler de vardır.

Öncelikle aracı kurumlarda iç denetim sisteminin kurulmasının zorunlu tutulması iç denetime verilen önemi göstermektedir. İç denetim, faaliyetlerin geliştirilmesini, iyileştirilmesini sağlamakta, şirkete değer katmakta ve amaçlara ulaşılmasında yardımcı olmaktadır.

Tebliğ iç kontrole ilişkin tüm politika ve prosedürlerin yazılı hale dönüştürülmesini zorunlu tutarak aracı kurumların iç kontrol konusunda kurumsallaşmalarını teşvik etmiştir. Nitekim yazılı prosedürlerin oluşturulması iç kontrolün etkinliğini artırırken en alttan en üste kadar iç kontrolü sağlamaya yönelik politika ve prosedürlerin doğru bir biçimde yorumlanmasına ve uygulanmasına yardım edecektir. Ayrıca yazılı hale gelmiş politika ve prosedürler bağımsız dış denetçilerin iç kontrol sisteminin işleyişini değerlemesinde de büyük yarar sağlayacaktır. Ancak dikkat edilmesi gereken husus bu tür bir standartlar bütünü, aracı kurumun her bölümünde çalışanların ortak çabası sonucu oluşması, sürekli bir yenileme içerisinde olması ve yönetici ile personelin söz konusu prosedürlere uyum konusunda gerekli hassasiyeti göstermesi gereğidir. Son derece iyi hazırlanmış prosedürlere aracı kurum çalışanlarının uymaması durumunda ilgili prosedürlerin herhangi bir önemi kalmayacaktır.¹⁴⁷ Ayrıca yazılı olması gereken kurum prosedürlerinin yürürlüğe girmesi veya yürürlükten kalkması yönetim kurulu kararıyla olacağından prosedürler yönetim kurulunun bilgisi olmadan kesinlikle değiştirilemeyecektir.

Tebliğde iç denetim sistemi, iç kontrol sistemi ve teftiş sisteminden oluşan bütünleşik bir süreç olarak belirtilmiştir. Bu tanımda iç denetim ve iç kontrol yanlış yorumlanmıştır. İç denetim ve iç kontrol birbirinden farklı ama birbirini tamamlayan iki ayrı kavramdır. İç kontrol, iç denetim tarafından izlenmelidir. Tebliğde geçtiği gibi iç kontrolün tasarlanması ve yürütülmesinden sorumlu olmamalıdır. İç denetim iç kontrolü içerirse bağımsız olarak çalışmalar sürdürülemez. Dolayısıyla tebliğde iç

¹⁴⁷ Dağlı, age, 11.

denetim ve iç kontrol sistemlerinin birbirlerinden farklılığı belirtilmeli ve tanım değiştirilmelidir.

Tebliğde teftiş biriminde çalışan müfettişlerin uygunluk denetimi yapmaları gerektiği belirtilmiştir. Kaynakların ne kadar etkin ve verimli olarak kullanıldığının saptandığı performans denetiminden, sistem denetimi ve bilgi teknolojileri denetim türlerinden açıkça bahsedilmemiştir. Sadece iç kontrol sisteminin tanımında, hesap ve kayıt düzeninin bütünlüğünün ve güvenilirliğinin, veri sistemindeki bilgilerin zamanında ve doğru bir şekilde elde edilebilirliğinin sağlanması gerektiği ifade edilmiştir.

Tebliğ, müfettişleri merkez dışı örgütlerin faaliyetlerini de denetlemede görevli kılmıştır. Ancak yılda birkaç kez yapılabilen denetimler yeterli olmayacağından daha kapsamlı bir denetleme yapılmalıdır.

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü tarafından kabul edilen tanımına göre iç denetim; bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacına yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur¹⁴⁸. Tebliğde sistematiklikten bahsedilmekle beraber disiplinli bir yaklaşım olduğu belirtilmemiştir. Ayrıca tebliğin 18. maddesinde tarafsızlık açıklanmakla beraber objektiflik ve bağımsızlıktan bahsedilmemiştir. Bunların haricinde tanımda iç denetimin danışmanlık faaliyeti de olduğu belirtilirken tebliğde danışmanlık hiç yer almamaktadır.

Uluslararası iç denetim standartlarının nitelik standartlarının birincisinde amaç, yetki ve sorumlulukların yönetmelikte açıkça tanımlanması gerektiği belirtilirken tebliğde yönetmelikten bahsedilmemiş, sadece yazılı prosedürler olması gerektiği belirtilmiştir.

Aracı kurumlarda çalışan yönetici ve diğer çalışanlar lisanslamayla ilgili sınavlara tabi tutulurken teftiş biriminde çalışan müfettişler için 4 yıllık lisans diploması ve 3 yıllık deneyim aranmaktadır. Müfettişlerinde sınava tabi tutulması gereklidir. Ayrıca uluslararası iç denetim standartlarında iç denetçilerin sürekli mesleki gelişimle bilgi ve becerilerini geliştirmeleri gerektiği belirtilirken tebliğde sadece mesleki yeterlilikten bahsedilmiştir.

¹⁴⁸ Sawyer, **age**, 9.

Denetim komitesi etkin bir denetimin yapılmasında etkili olurken aracı kurumlarla ilgili tebliğde denetim komitesinden de hiç bahsedilmemiştir.

6.3. Aracı Kurumlarda Risk Odaklı İç Denetim

İç denetçiler stratejik bir yol ayrımındadırlar. Mevcut durumu devam ettirebilecekleri gibi etkinliğe dayalı risk merkezli yaklaşım olan ikinci yolu seçebilirler. İkinci yol, daha çok ihtiyaçları değişen ve yönetimin beklentilerinin arttığı kurumlara yöneliktir.¹⁴⁹

Risk denetimi, finansal ve yönetsel sistem ve kontrol mekanizmalarının risk, hata ve zayıflıkların belirlenmesi ve iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması yoluyla mevzuata uygunluk, yönetim ve davranış standartları ile iç kontrollerin denetimi konularına yoğunlaşan bir denetim türüdür. İç denetim enstitüsü tarafından yayımlanan İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları 2010 nolu İç Denetim Mesleki Uygulama Standartlarına göre iç denetim yöneticisi denetim faaliyeti önceliklerinin organizasyonun hedeflerine uyumlu hale getirecek risk tabanlı planlama yapmalıdır. Risk odaklı denetim süreci; risklerin tanımlanması, risklerin ölçülmesi, risk ağırlıklarının belirlenmesi, risklerin sınıflandırılması, risklerin minimize edilmesi veya transfer edilmesi aşamalarından oluşur. İşletmenin içinde bulunduğu olası tüm riskler tanımlanır. Bu riskler ağırlık derecesine göre sıraya konur ve risk seviyesi belirlenir. Risklerin azaltılması için gereken önlemler alınır ve uygulanır. Risk denetimine ilişkin raporlama yapılır. Son olarak risk yönetimi etkinleştirilir ve denetlenir.¹⁵⁰

Örgütlerde meydana gelen hızlı ve kesin değişimler risk odaklı iç denetim yönteminin doğmasına zemin hazırlamıştır. Risk odaklı iç denetim, denetim kaynaklarının sınırsız olmadığı, denetlenecek birim faaliyetlerinin farklı risklerle karşı karşıya olduğu ve denetlenecek birim faaliyetlerinin göreceli olarak farklı önem derecesine sahip olduğu varsayımlarına dayanmaktadır. Bu varsayımların ışığında iç denetim yöneticisi kurumun hedeflerine uygun olarak, iç denetim faaliyetlerinin önceliklerini belirleyen risk odaklı planlar yapar ve bunları uygular.¹⁵¹

¹⁴⁹ Bartolucci, **age**, 64.

¹⁵⁰ Süleyman Uyar, “Risk Odaklı Denetim”, [http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/suleyman/004/\[02.09.2008\]](http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/suleyman/004/[02.09.2008]).

¹⁵¹ Kishalı, **age**, 79.

6.4. Aracı Kurumlarda İç Denetimin Rolü

İç denetim, kurumlarda yönetsel hesap verebilirliğin yerleşmesine katkı sağlamaktadır. İç Denetçilerin, kurumların iç kontrol sisteminin etkinliği ve yeterliliği ile iş süreçlerinin yerindeliği, performans kalitesi hakkında yönetime bilgi sağlanması hususunda sorumlulukları bulunmaktadır. İşin doğru yapılmasının yanı sıra doğru işin yapılması konusunda görüş ve önerileri ile iç denetim faaliyeti kurumlara katma değer sağlar. İş süreçlerinin etkinliği ve verimliliği, mali raporlama sistemini güvenilirliği, yasa ve düzenlemelere uygunluk konularında makul bir güvence sağlamak için kurum yöneticilerince tasarlanan iç kontrol sistemi, iç denetim faaliyeti ile değerlendirilir. Hata, hile ve suistimallerin, gelir ve varlık kayıplarının önlenmesinde iç kontrol sistemi ve iç denetim faaliyetinin etkinliği önemli rol oynamaktadır. İç denetimin; süreçlerin iyileştirilmesi, insan kaynağının gelişimi, kurumsal performans ve verimlilik yönetimi, iç iletişim, iyi uygulamaların paylaşılması, katma değer yaratılmasında rolü olmaktadır. İç denetim, kurum ve kuruluşlarda yönetsel hesap verebilirliğin yerleşmesine çok büyük katkı sağlamaktadır. Risk yönetiminin bir parçası olarak önleyici niteliği bulunmaktadır. Kurumsal yönetim kalitesini geliştirir, kurumsal değeri yükseltir. Pay ve menfaat sahipleri için güvence sağlar. Kurumsal itibarın sigortasıdır.¹⁵²

Muhasebe ve mali raporlama uygulamaları, küreselleşme, teknolojik gelişmeler, kamu yönetimi, düzenleyici otoriteler, ulusal düzenlemeler ve uluslararası standartlar, işletme yönetimi, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı, eğitim düzeyi olarak sıralayabileceğimiz çeşitli faktörler saydamlığa ulaşmada iç denetimin rolünü etkilemektedir. Söz konusu faktörler, iç denetçiye sürekli bir mesleki ve sosyal değişim, gelişim süreci yaşatmaktadır. İç denetçinin; değişimin getirdiği yeni rol ve sorumluluklara uyum sağlaması, teknolojinin sağladığı hız ve verim artışı ile emek ve zaman tasarrufunun getirdiği avantajları kullanarak işlevini stratejik akıl ortaklığına dönüştürmesi gerekmektedir. Bu nedenle iç denetçilerin teknoloji destekli denetim ve raporlama uygulamalarında kendilerini geliştirmesi, teknolojiyi bugüne

¹⁵² Ali Kamil Uzun, “İşletmelerde İç Denetim Faaliyetinin Rolü ve Katma Değeri, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/DeloitteMakaleleri/İŞLETMELERDE%20İÇ%20DENETİM%20FAALİYETİNİN%20ROLÜ%20VE%20KATMA%20DEĞERİ.pdf> [09.10.2008].

kadar yaptığı işleri basitleştirmenin ötesinde işlevlerine yeni hizmet alanları eklemek için kullanarak profesyonel değerlerini arttırmaları beklenmektedir.¹⁵³

İç denetimin yönetim için temel rolü, onların problemleri ve ihtiyaçlarını anlamakla başlar. Daha sonra iç denetim, yönetime şirketin amaçlarına ulaşmasında maksimum derecede yardımcı olur. Yönetimi asitse etmek iç denetçilerin amaçlarındandır. Yönetimin ihtiyaçlarının karmaşık olmasından ve sürekli değişmesinden dolayı yönetimin iç denetime olan ihtiyacı sürekli artmaktadır.¹⁵⁴

İç denetçilerin yönetime yaptıkları yardımlar aşağıda sıralanmıştır.

- “Üst yönetimin kendi başına kontrol edemediği aktiviteleri kontrol etmek
- Riskleri belirleyip en aza indirmek
- Kıdemli yönetime raporları onaylatmak
- Teknik alanlarda yönetimi korumak
- Karar verme işlemlerinde yardımcı olmak
- Sadece geçmiş değil, geleceği incelemek
- Yöneticilerin kararlarına yardım etmek.
 - Programı planlamak
 - Programı organize etmek
 - Programı yönetmek
 - Programı kontrol etmek¹⁵⁵.

İç denetim,geriye değil ileriye bakmalıdır: Hızla değişen iş dünyasında iç denetimin gelecekteki değişikliklere, olaylara, sorunlara ve bunların risklere etkisi ve kontrolüne dair daha proaktif yaklaşımlara ihtiyacı vardır.¹⁵⁶

¹⁵³ Ali Kamil Uzun, “ Saydamlığa Ulaşmada İç Denetimin Rolü ve Sorumlulukları “, <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/SAYDAMLIGA-ULASMADA-IC-DENETIMIN-ROL-VE-SORUMLULUKLARI.pdf> [03.01.2009].

¹⁵⁴ Robert R. Moeller, **Brink’s Modern Internal Auditing**, 6. bs. (Hoboken, N.J. : John Wiley & Sons. Inc., 2005), 18-19

¹⁵⁵ Sawyer, **age**, 34-47

¹⁵⁶ Nick Betts, “Internal Audit”, **New Zealand Management**, c.55, s.1, (Şubat 2008):74

İç denetimin “daha iyi” olmasını sağlayacak fonksiyonlar aşağıda belirtilmiştir.

- “Daha iyi insanlar: Etkin iç denetim fonksiyonu kişilerde başlar ve biter. Kalifiye insanlardan oluşan iç denetim takımı, iç denetimin görev ve amaçlara bağlı olarak daha iyi işler başarmaktadırlar.
- Daha iyi risk yönetimi: Risk yönetimi iç denetimin kalbi gibidir. Doğru yapılan kapsamlı risk yönetimi daha iyi sonuçlar alınmasını, daha etkin olunmasını, kuruma değer katılmasını sağlamaktadır.
- Daha iyi teknoloji kullanılması: İç denetçiler daha iyi teknoloji kullanarak daha iyi doğrulama yaparlar, daha büyük güce sahip olurlar. Teknoloji, operasyonların incelenmesinde, anahtar performans göstergelerinin taranmasında ve veritabanlarının sorgulanmasında kullanılmaktadır. Teknoloji kullanımı değer katılmasını ve etkinliğin artmasını sağlamaktadır.
- Daha detaylı işlem: İç denetim işlemleri değerlendirilip, verimlilik ve etkinlik ölçülür. Uluslararası iç denetim standartlarına göre kalite güvencesi gözden geçirmeleri en az beş yılda bir yapılmalıdır. Ayrıca bu iç denetim fonksiyonları yeni iç denetim personeline danışman olup iç denetim faaliyetlerinin yüksek performansta devam etmesine neden olacaktır.
- Daha iyi risk liderliği: Liderler sorumluluklarını arttıracak proaktif roller üstlenmektedirler.
- Limitlerin daha iyi bilinmesi: İç denetim liderleri herkesin her şeyleri olamayacaklarını bilmektedirler. Yönetime yakın çalışmaktadırlar ve onların isteklerini yerine getirmektedirler. Kurumun kontrolü dışında olan risklerin belirlenip bunların kontrol edilebilir olmasını sağlamaktadırlar.¹⁵⁷

6.5. Aracı Kurumlarda İç Denetimin Önemi

Etkin bir iç kontrol sisteminin oluşturulması, aracı kurum yönetiminin en önemli unsuru olduğu gibi aynı zamanda sermaye piyasası faaliyetlerinin tam ve güvenli

¹⁵⁷ Robert B. Hirth Jr., “Better Internal Audit Leads to Better Controls”, **Financial Exevutive**, c.24, s.9: (Aralık 2008): 50-51

olarak sürdürülmesi, aracı kurumun amaçlarına ulaşması, uzun dönemli kar hedeflerini gerçekleştirmesi, aracı kurum ve müşteri varlıklarının korunması ve güvenilir mali raporlama için gerekmektedir. Öte yandan etkin bir iç kontrol sistemi aracı kurumların hem ilgili yasa ve yönetmeliklere hem de kendi politika ve yöntemlerine uyumlu olarak faaliyet göstermesine ve aracı kurumun ticari itibarını olumsuz etkileyebilecek beklenmedik risklerin en aza indirilmesine yardımcı olmaktadır. İç denetim fonksiyonu ve bu fonksiyonu yerine getiren iç denetçiler ise aracı kurumun iç kontrol amaçlarının başarılmasına yardımcı olmakta ve iç kontrol sisteminin kalitesi konusunda aracı kurum yönetimi, kurul ve bağımsız denetçiler için değerli bir bilgi kaynağı olmaktadır¹⁵⁸.

Biçimsel ve belgelendirilmiş bir süreç olan iç denetim vasıtasıyla yönetim ve çalışanlar kendi faaliyetlerini analiz etmekte ve ilgili iç kontrol prosedürlerinin etkililiğini değerlendirmektedirler.¹⁵⁹

6.6. Sermaye Piyasası Aracı Kurumlarında İç Denetimin Etkinliğine Yönelik Anket Çalışması

6.6.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Araştırmanın konusu sermaye piyasasında faaliyet gösteren aracı kurumlarda iç denetimin mevcut durumu, etkinliği ve faydalarıdır.

Aracı kurumların sermaye piyasasında faaliyetlerinin mali tablolara ve yasalara uygun olarak yürütülmesi, risklerin belirlenip en aza indirilmesi, kurumun amaç ve hedeflerine ulaşılabilmesi için iç denetim gereklidir. Bu çalışma da Aracı Kurumlarda Uygulanacak İç Denetim Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri:5, No:68) çerçevesinde hazırlanan soruları ile aracı kurumlardaki mevcut durumun yasalara uygunluğunun ve etkinliğinin ölçmesi açısından önemlidir.

6.6.2. Araştırmanın Amacı

Aracı kurumlarda iç denetim sisteminin etkinliğinin yürürlükteki düzenlemeler çerçevesinde tespit edilmesi, mevcut durumla anketi yanıtlayan yetkilinin etkinlik hakkındaki kanaatlerinin kıyaslanması ve sonuçlar doğrultusunda öneriler geliştirilmesi amacıyla bu araştırma hazırlanmıştır.

¹⁵⁸ Dağlı, **age**, 10.

¹⁵⁹ Cömert, Uzun, **age**, 11.

6.6.3. Araştırmanın Kapsamı, Sınırları ve Kısıtları

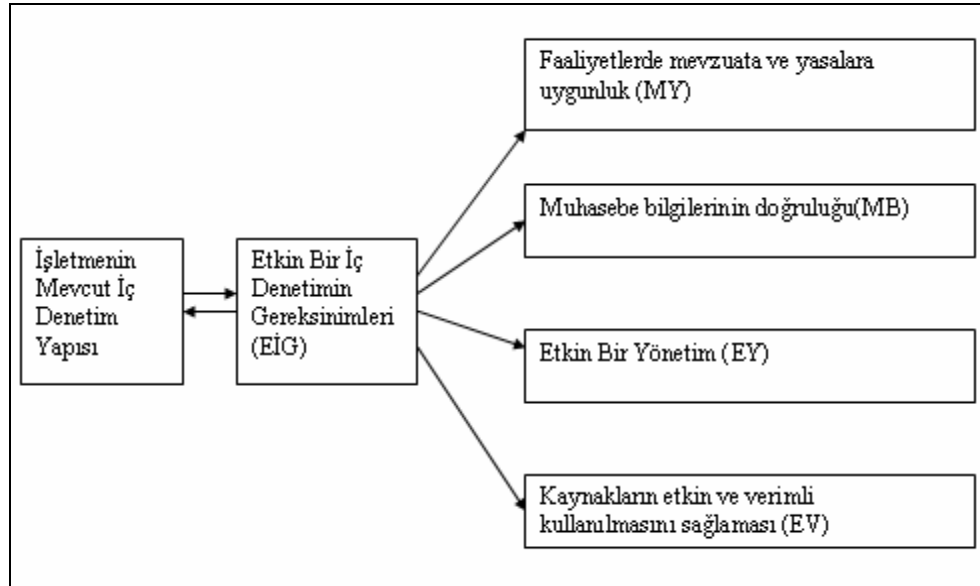
Araştırmanın kapsamı sermaye piyasasında faaliyeti devam eden aracı kurumlarla sınırlandırılmıştır. Faaliyeti sürekli veya geçici olarak durdurulan aracı kurumlar kapsam dışı bırakılmıştır.

Bu araştırmada karşılaşılan en önemli kısıtlar zaman ve maddi kaynak yetersizliğidir.

6.6.4. Araştırma Türü

Bu araştırmada aracı kurumlarda iç denetimin etkinliğine yönelik hazırlanan tanımsal bir çalışmadır.

6.6.5. Araştırmanın Modeli ve Değişkenleri

Şekil 6.1: Araştırmanın Modeli

6.6.6. Araştırma Yöntemi

Ana kütle ve örnek kütlenin seçimi, veri toplama yöntemi, anket sorularının hazırlanması, veri analizinde kullanılan istatistiksel yöntemlere ilişkin bilgilere bu bölümde değinilmektedir.

6.6.6.1. Ana Kütle ve  rnek Kütlenin Seçimi

Bu çalışmada ana kütle olarak Türkiye’de faaliyeti devam eden 89 aracı kurumun tamamı belirlenmiştir.

6.6.6.2. Veri Toplama Yöntemleri

Faaliyeti devam etmekte olan 89 aracı kurumdan mail, fax ve telefon yoluyla anketlere cevap vermeleri istenmiştir. Bu alışma zamanaşımına uğramaması dolayısıyla veri sonuçlarının sağlığı açısından 16.02.2009 - 02.03.2009 tarihleri arasında uygulanmıştır. Bu zaman diliminde ana kütleyi temsil edebilecek yetmiş altı (% 85.39 cevaplama oranıyla) ankete cevap alınmıştır.

6.6.7. Anket Sorularının Hazırlanması, Araştırmada Kullanılan  lekler ve Test Edilmesi

Bu araştırmada aracı kurumlarda iç denetim sisteminin mevcut durumu, etkin bir iç denetimin gereksinimleri ve faydalarıyla ilgili sorular Aracı Kurumlarda Uygulanacak iç Denetim Sistemine işlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri:5, No:68) erevesinde hazırlanmıştır.

Anket formu 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, yürürlükteki düzenlemeler çerçevesinde nominal ölçek kullanılarak aracı kurumların mevcut i denetim yapıları tespit edilmiştir. i kinci bölümde etkin bir i denetim sisteminin gereksinimleriyle ilgili sorular beşli likert ölçeğiyle hazırlanmıştır.   nc  bölümde etkin iç denetimin faydalarıyla ilgili sorular beşli likert ölçeğiyle hazırlanmış ve aracı kurumlardaki yöneticilerin eğilimleri tespit edilmiştir. Dördüncü bölümde iç denetim sisteminin özellikleriyle ilgili, beşinci bölümde ise anketi yanıtlayan yetkilinin demografik özellikleriyle ilgili çoktan seçmeli sorular sorulmuştur.

6.6.8. Verilerin Analizi

Bu çalışmada elde edilen veriler SPSS for Windows 16.0 istatistik paket programı ile istatistiki analize tabi tutulmuştur. Verilerin analizi sürecinde aşağıdaki istatistiksel yöntemler kullanılmıştır.

6.6.9. Araştırmanın Geçerliliği ve Güvenilirliği

Araştırmanın geçerliliği açısından araştırmanın mümkün olan en kısa sürede tamamlanılmasına özen gösterilmiştir. Ayrıca anket formu uzmanlara gösterilerek görüşleri alınmış ve bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Araştırmada yer alan ölçeklere güvenilirlik analizi yapılmış, sonuçlar Cronbach's Alfa Katsayısına bakılarak değerlendirilmiştir.

Anketin tamamının Cronbach's Alfa Katsayısı 0,823 olarak bulunmuştur. Anketin 1. bölümünde “İşletmenin Mevcut İç Denetim Yapısı” 12 soruyla ölçülmüş ve Cronbach's Alfa Katsayısı 0,794 olarak bulunmuştur. Anketin 2. bölümünde “Etkin Bir İç Denetimin Gereksinimleri” 12 soruyla ölçülmüş ve Cronbach's Alfa Katsayısı 0,904 olarak bulunmuştur. Anketin 3. bölümünde “Etkin Bir İç Denetimin Faydaları” 4 soruyla ölçülmüş ve Cronbach's Alfa Katsayısı 0,909 olarak bulunmuştur.

Sosyal bilimlerde Cronbach's Alfa Katsayılarının 0,70'in üzerinde olması, anketin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

6.6.10. Demografik Bilgilere Ait İstatistiksel Veriler

Tablo 6.1: Demografik Bilgiler

Cinsiyet	Frekans	Yüzde	Medeni Durum	Frekans	Yüzde
Kadın	31	40,8	Evli	45	59,2
Erkek	45	59,2	Bekar	31	40,8
Eğitim	Frekans	Yüzde	Yaşınız	Frekans	Yüzde
İlk Öğretim	0	0,0	19-25	0	0,0
Lise	6	7,9	26-32	24	31,6
Üniversite	62	81,6	33-39	33	43,4
Yüksek Lisans-Doktora	8	10,5	40-46	16	21,1
			47-53	3	3,9
			54 ve üzeri	0	0,0

Örnekleme süresince ulaşılan 76 adet anketin dağılım profili 31’i kadın, 45’i erkek katılımcılar şeklindedir. Bu katılımcıların 45’i evli bireylerden oluşurken geriye kalan 31 birey bekindir. Katılımcıların eğitim düzeyleri incelendiğinde % 81,6 ile çoğunluk gösteren grup üniversite mezunudur. % 10,5’i yüksek lisans-doktora düzeyi iken % 7,9’u ise lise mezunudur. Anketi cevaplayanlar yöneticiler olduğu için yaş ortalamasında 19-25 yaş aralığında hiç kimse bulunmamaktadır. Katılımcıların 33’ü 33-39 yaş aralığında, 24’ü 26-32 yaş aralığında, 16’sı 40-46 yaş aralığında ve 3’ü 47-53 yaş aralığındadır.

6.6.11. İşletmelerin Mevcut Yapısı Ve Etkin Bir Yapı İçin Gereksinimlere Dair İstatistik Veriler

Aracı kurumların mevcut yapılarına ve bu yapının etkinlik açısından değerlendirme amaçlı sorulan sorulara dair istatistik verileri aşağıdaki gibidir.

Tablo 6.2:Mevcut-Etkin Yapıda İç Denetim Sistemi İle İlgili İstatistiki Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	Ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda iç denetim sistemi mevcut mudur?	Evet	76	100	1	0,0000
		Hayır	0	0,0		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim sistemi olmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	58	76,3	4,6974	0,63287
		Katılıyorum	15	19,7		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	1	1,3		
		Katılmıyorum	2	2,6		
		Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0		

Kurumun mevcut yapısı incelendiğinde ankete katılan tüm aracı kurumların Sermaye Piyasası Kurulu düzenlemelerinde belirtildiği gibi iç denetim sistemine sahip oldukları anlaşılmıştır. Katılımcıların görüşleri de pozitif yönü temsil eden %76,3 ve %19,7 ile iç denetim sisteminin olması gerektiği yönündedir.

Tablo: 6.3:Mevcut-Etkin Yapıda İç Denetim Yönetmeliği İle İlgili İstatistiki Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda iç denetim yönetmeliği var mıdır?	Evet	74	97,4	1,0263	0,16114
		Hayır	2	2,6		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim yönetmeliği olmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	57	75,0	4,6711	0,70025
		Katılıyorum	16	21,1		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	1	1,3		
		Katılmıyorum	1	1,3		
		Kesinlikle Katılmıyorum	1	1,3		

Aracı kurumda iç denetim yönetmeliği bulunup bulunmadığı yönündeki soruya aracı kurumların % 97,4'ü olumlu yanıt vermiştir. İç denetim yönetmeliği bulunmadığını beyan eden aracı kurum oranı ise % 2,6'dır. Katılımcıların % 75'i yönetmelik olması gerektiğine kesinlikle katılmakta, % 21,1'i katılmaktadır. Buda mevcut yapıda etkinliğin sağlanabilmesi için yönetmeliğin gerekliliğiyle paralel bir yapı sergilemiş olduğunu göstermektedir.

Tablo 6.4: Mevcut-Etkin Yapıda Tarafsızlık İle İlgili İstatistik Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda iç denetim birimi çalışmalarını tarafsız olarak yürütmekte midir?	Evet	76	100	1	0,0000
		Hayır	0	0,0		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim birimi çalışmalarında tarafsız olmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	67	88,2	4,8026	0,69320
		Katılıyorum	7	9,2		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	0	0,0		
		Katılmıyorum	0	0,0		
		Kesinlikle Katılmıyorum	2	2,6		

İç denetim birimi çalışmalarını tarafsız olarak 76 kurumun tamamında yürütmekte olduğu cevabı alınmıştır. Katılımcıların genel görüşü de iç denetim biriminin tarafsız olması gerektiği yönündedir.

Tablo 6.5: Mevcut-Etkin Yapıda İç Denetim Raporu İle İlgili İstatistik Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda yıllık iç denetim faaliyet raporu yapılmakta mıdır?	Evet	62	81,6	1,1842	0,39023
		Hayır	14	18,4		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim raporları hazırlanmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	57	75,0	4,6711	0,70025
		Katılıyorum	16	21,1		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	1	1,3		
		Katılmıyorum	1	1,3		
		Kesinlikle Katılmıyorum	1	1,3		

Yıllık iç denetim faaliyet raporu yapılıp yapılmadığı konusunda % 81,6 oranında yapıldığı, % 18,4 oranında ise yapılmadığı yönünde cevap alınmıştır. Katılımcıların görüşleri incelendiğinde kurumlarında rapor yapılmadığı halde yapılması gerektiğini düşünenler olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6.6: Mevcut-Etkin Yapıda Raporlarda Onay İle İlgili İstatistik Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda iç denetim biriminin hazırladığı raporlarda onay alınmakta mıdır?	Evet	41	53,9	1,4605	0,50175
		Hayır	35	46,1		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir i denetim sağlanabilmesi için iç denetim biriminin hazırladığı raporlarda onay alınmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	28	36,8	1,8553	0,35417
		Katılıyorum	22	28,9		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	4	5,3		
		Katılmıyorum	15	19,7		
		Kesinlikle Katılmıyorum	7	9,2		

İç denetim biriminin hazırladığı raporlarda aracı kurumların % 53,9’unda onay alınırken, % 46,1’inde onay alınmamaktadır. Katılımcıların % 9,2 si onay alınması gerektiğine kesinlikle katılmazken, % 19,7 si katılmamaktadır. Dolayısıyla bu kişiler iç denetim biriminin bağımsız olarak çalışması gerektiğini ve hazırladıkları raporlarda onaya gerek olmadığını düşünmektedirler.

Tablo 6.7: Mevcut-Etkin Yapıda İç Denetim Planı İle İlgili İstatistik Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda iç denetim planı hazırlanmakta mıdır?	Evet	61	80,3	1,1974	0,40066
		Hayır	15	19,7		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir i denetim sağlanabilmesi için iç denetim planı hazırlanmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	57	75,0	4,6711	0,66107
		Katılıyorum	15	19,7		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	2	2,6		
		Katılmıyorum	2	2,6		
		Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0		

İç denetim planının hazırlanmasıyla ilgili soruya verilen yanıtlara göre %80,3 aracı kurumda plan hazırlanırken %19,7 kurumda hazırlanmamaktadır. Katılımcıların görüşleri ise iç denetim planının hazırlanması gerektiği yönündedir.

Tablo 6.8: Mevcut-Etkin Yapıda Risk Analizleri İle İlgili İstatistiki Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda iç denetim birimi risk analizleri yapmakta mıdır?	Evet	60	78,9	1,2105	0,41039
		Hayır	16	21,1		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim birimi risk analizleri yapılmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	48	63,2	4,4737	0,87138
		Katılıyorum	21	27,6		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	4	5,3		
		Katılmıyorum	1	1,3		
		Kesinlikle Katılmıyorum	2	2,6		

Sermaye Piyasası Kurulu’nun düzenlemelerine göre iç denetim biriminin risk analizleri yapması gerekirken ankete katılan aracı kurumlardan %21,1’inin düzenlemelere aykırı olarak risk analizleri yapmadığı belirlenmiştir. Katılımcıların %63’ü risk analizleri yapılması gerektiğine kesinlikle katılmaktayken, %27,6’sı katılmakta, %5,3’ü ne katılmakta ne katılmamakta, 1,3’ü katılmamakta, %2,6’sı kesinlikle katılmamaktadır.

Tablo 6.9: Mevcut-Etkin Yapıda Görevler İle İlgili İstatistiki Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda iç denetim biriminde çalışan personel başka görevler üstlenmekte midir?	Evet	11	14,5	1,8553	0,35417
		Hayır	65	85,5		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim biriminde çalışan personelin üstlendiği başka görevler olmamalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	54	71,1	4,5395	0,90097
		Katılıyorum	15	19,7		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	3	3,9		
		Katılmıyorum	2	2,6		
		Kesinlikle Katılmıyorum	2	2,6		

İç denetim biriminde çalışan personelin başka görevler üstlenmemesi gerekirken 11 kurumda bunun aksine başka görevler de üstlendikleri belirtilmiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğu da mevcut durumu destekleyerek başka görevler üstlenilmemesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 6.10: Mevcut-Etkin Yapıda Mali Tablolar Denetimi İle İlgili İstatistik Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda mali tablolar denetimi uygulanmakta mıdır?	Evet	72	94,7	1,0526	0,22478
		Hayır	4	5,3		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için mali tablolar denetimi uygulanmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	48	63,2	4,5132	0,80818
		Katılıyorum	24	31,6		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	0	0,0		
		Katılmıyorum	3	3,9		
		Kesinlikle Katılmıyorum	1	1,3		

Aracı kurumların %94,7'sinde mali tablolar denetimi uygulanırken %5,3'ünde uygulanmamaktadır. Genel olarak mali tablolar denetimini uygulamayan kurumların katılımcılarının fikirleri de uygulanmaması gerektiği yönündedir.

Tablo 6.11: Mevcut-Etkin Yapıda Uygunluk Denetimi İle İlgili İstatistik Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda uygunluk denetimi uygulanmakta mıdır?	Evet	58	76,3	1,2368	0,42797
		Hayır	18	23,7		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için uygunluk denetimi uygulanmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	43	56,6	4,4079	0,83551
		Katılıyorum	25	32,9		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	5	6,6		
		Katılmıyorum	2	2,6		
		Kesinlikle Katılmıyorum	1	1,3		

Aracı kurumların % 76,3'ünde uygunluk denetimi uygulanırken % 23,7'sinde uygulanmamaktadır. Ankete katılanların % 56,6'sı uygunluk denetiminin uygulanmasına tamamen katılmakta, % 32,9'u katılmakta, % 6,6'sı uygunluk denetimi konusunda kararsız kalırken, % 2,6'sı ve % 1,3'ü bu konuda olumsuz fikir beyan etmişlerdir.

Tablo 6.12: Mevcut-Etkin Yapıda Performans Denetimi İle İlgili İstatistik Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda performans denetimi uygulanmakta mıdır?	Evet	39	51,3	1,4868	0,50315
		Hayır	37	48,7		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için performans denetimi uygulanmalıdır.	Kesinlikle Katılıyorum	38	50,0	4,1447	1,02897
		Katılıyorum	19	25,0		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	11	14,3		
		Katılmıyorum	8	10,5		
		Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0		

Kaynakların ne kadar etkin ve verimli olarak kullanıldığını denetleyen performans denetimi aracı kurumların % 51,3'ü tarafından uygulanırken % 48,7'si tarafından uygulanmamaktadır. Katılımcıların görüşleri ise 4,1447 (üst sınırı bu ölçekte 5'dir) ortalamayla performans denetimi uygulanması yönündedir.

Tablo 6.13: Mevcut-Etkin Yapıda Eğitim İle İlgili İstatistik Veriler

	Sorular	Seçenekler	n	%	ort	Std Sapma
Mevcut Yapı	Kurumunuzda iç denetimle ilgili eğitim verilmekte midir?	Evet	36	47,4	1,5263	0,50262
		Hayır	40	52,6		
Etkin Yapı	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetimle ilgili eğitimler verilmelidir.	Kesinlikle Katılıyorum	45	59,2	4,4342	0,82196
		Katılıyorum	23	30,3		
		Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	4	5,3		
		Katılmıyorum	4	5,3		
		Kesinlikle Katılmıyorum	0	0,0		

Aracı kurumların % 52,6'sında eğitim verilmezken % 47,4'ünde eğitim verilmektedir. Katılımcılar ise mevcut durumun aksine eğitim verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

6.6.12. Örnek Kütlenin Yönetim Yapısına Dair İstatistikî Bilgiler

Tablo 6.14: Mevcut ve Etkin Yapıda Raporlama Sıklığı İle İlgili İstatistikî Veriler

		İç denetim birimi hangi sıklıkla raporlama yapmalıdır?				Toplam
		günlük	haftalık	aylık	yıllık	
İç denetim birimi hangi sıklıkla raporlama yapmaktadır?	günlük	27	0	4	1	32
	haftalık	0	9	0	0	9
	aylık	0	7	19	0	26
	yıllık	0	0	2	7	9
Toplam		27	16	25	8	76

Ankete katılan aracı kurumların çoğunluğu günlük veya aylık raporlama yapmaktadırlar. Günlük raporlama yapan toplam aracı kurum sayısı 32 iken bu kurumlardan 5'i günlük yerine daha az sıklıkla raporlama yapılması gerektiğini düşünmektedirler. Mevcut sistemde raporlamalarını aylık yapan 26 aracı kurumun yöneticilerinin 19'u bu raporlama sıklığının doğru olduğu kanaatindedir. Kalan 7 kurum ise haftalık raporlama yapılması yönünde bir eğilim göstermiştir.

Tablo 6.15: İç Denetim Biriminin Bağlı Olduğu Birim İle İlgili İstatistikî Veriler

İç denetim birimi kime bağlıdır?	n	%
Yönetim kuruluna	71	93,4
Genel müdüre (CEO)	4	5,3
Mali işlerden sorumlu genel müdür yardımcısına (CFO)	1	1,3
Toplam	76	100,0

Mevzuata göre aracı kurumlarda iç denetim biriminin yönetim kuruluna bağlı olması gerekirken araştırmaya katılan kurumlardan 4'ünün genel müdüre, 1'inin ise genel müdür yardımcısına bağlı olarak çalıştığı görülmüştür. 71 aracı kurumda ise tebliğde belirtildiği gibi iç denetim biriminin yönetim kuruluna bağlı olduğu belirlenmiştir.

Tablo 6.16: İç Denetim Biriminde Çalışan Personel ve Müfettiş Sayıları İle İlgili İstatistik Veriler

		İç denetim biriminde kaç müfettiş çalışmaktadır?					Toplam
		0	1	2	3	4	
İç denetim departmanında kaç kişi çalışmaktadır?	1-2	0	53	6	0	0	59
	3-4	0	3	6	1	3	13
	5-6	0	1	2	1	0	4
Toplam		0	57	14	2	3	76

Ankete katılan aracı kurumların tamamında en az 1 müfettiş çalışmaktadır. Tebliğ’de de aracı kurumların yeterli sayıda müfettiş istihdam etmeleri gerektiği belirtilmiştir. 57 aracı kurumda sadece 1 müfettiş bulunurken 14 aracı kurumda 2, 2 aracı kurumda 3, 3 aracı kurumda da 4 müfettiş çalışmaktadır. İç denetim biriminde çalışanların toplam sayılarına baktığımız zaman 59 aracı kurumda 1-2 kişi çalıştığı görülmektedir. 13 aracı kurumda 3-4 kişi çalışırken 5-6 kişinin çalıştığı aracı kurum sayısı sadece 4’tür. İç denetim biriminde 6 kişiden fazla çalışan sayısı da araştırma çerçevesinde sorgulanmış ve 6 kişiden fazla çalışanı olan aracı kurum bulunmadığı tespit edilmiştir.

Tablo 6.17: İç Denetim Biriminde Çalışanların Eğitim Durumu İle İlgili İstatistik Veriler

	Lisansüstü	Lisans	Lise	İlköğretim	Toplam
İç denetim biriminde çalışan personelin eğitim durumu nedir?	9	131	5	0	145

Ankete katılan 76 aracı kurumun iç denetim departmanlarında toplam 145 kişinin çalıştığı tespit edilmiştir. Çalışanların eğitim durumları, 131 kişinin lisans mezunu, 9 kişinin lisansüstü mezunu ve 5 kişinin de lise mezunu olduğu görülmüştür.

Tablo 6.18: İç Denetim Biriminde Çalışanların Denetim Süreleri İle İlgili İstatistiki Veriler

Deneyim süresi	n	%
2-3 yıl	9	11,8
4-5 yıl	22	28,9
6-7 yıl	10	13,2
8 yıl ve daha fazla	35	46,1
Toplam	76	100,0

Aracı kurumlarda iç denetim departmanında çalışanların ortalama deneyim süreleri incelendiğinde % 46,1 ile 8 yıl ve üstü çalışanların çoğunlukta olduğu görülmektedir. %11,8 ile en düşük yüzdeyi ise 2-3 yıl deneyimi olan kişiler oluşturmaktadır. Dolayısıyla aracı kurumlar, iç denetim departmanlarında tecrübesi çok olan kişileri tercih etmektedirler.

6.6.13. Etkin Bir İç Denetimin Aracı Kurumlara Sağlayacağı Faydalara Dair İstatistiki Bilgiler

Tablo 6.19: Etkin İç Denetimin Faydaları İle İlgili İstatistiki Veriler

Fayda		Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Faaliyetlerde mevzuata ve yasalara uygunluk (MY)	N	62	12	1	0	1
	%	81,6	15,8	1,3	0,0	1,3
	Ort	4,7632				
	std.sapma	0,60813				
Muhasebe bilgilerinin doğruluğu (MB)	N	51	22	1	2	0
	%	67,1	28,9	1,3	2,6	0,0
	Ort	4,6053				
	std.sapma	0,65481				
Etkin bir yönetim (EY)	N	53	16	5	1	1
	%	69,7	21,1	6,6	1,3	1,3
	Ort	4,5658				
	std.sapma	0,78885				
Kaynakların etkin ve verimli kullanılmasının sağlanması (EV)	N	49	17	8	2	0
	%	64,5	22,4	10,5	2,6	0,0
	Ort	4,4868				
	std.sapma	0,79151				

Aracı kurumlarda iç denetimin faydalarıyla ilgili olan sorulara tamamen katılıyorum veya katılıyorum şeklinde yanıt verenlerin oranları birinci soruda (MY) % 97,4 , ikinci soruda (MB) % 96,0 , üçüncü soruda (EY) % 90,8 ve son soruda (EV) % 86,9'dur. Dolayısıyla ankete katılanlar büyük oranda iç denetimin faaliyetlerde

mevzuata ve yasalara uygunluk, muhasebe bilgilerinin doğruluğu, etkin bir yönetim, kaynakların etkin ve verimli kullanılması konularında pozitif yönlü bir fayda sağladığını düşünmektedirler. Bunların ne oranda etkinliğe katkı sağladığı regresyon analizi sonuçlarında verilmiştir.

6.6.14. İşletmelerin Mevcut İç Denetim Yapısı ile Etkin Bir İç Denetimin Gereksinimleri Arasındaki Farklılığın Analizi

Aracı kurumlarda mevcut iç denetim yapısına ait edinilen veriler ile etkin bir iç denetimin gereksinimlerine dair yapılan sorgulama sonucunda aşağıdaki hipotezler kurulmuştur. Hipotezlerin değerlendirilmesinde t-testi kullanılmış bu test ile mevcut durum ve mevcut durumun, etkinlik için gerekliliği arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının test edilmesi amaçlanmıştır.

H1: Aracı kurumların mevcut iç denetim sistemi ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H2: Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde yönetmeliğin varlığı ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Aracı kurumlarda mevcut iç denetim sisteminin çalışmalarını tarafsız ve objektif olarak yürütmesi ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H4: Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde iç denetim faaliyet raporunun hazırlanması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H5: Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde hazırlanan raporlarda onay alınması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H6: Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminin iç denetim planı hazırlaması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H7: Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde risk analizlerinin yapılması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H8: Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde çalışan personelin başka görevler üstlenmemesi ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H9: Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminin mali tablolar denetimi uygulaması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H10: Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminin uygunluk denetimi uygulaması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H11: Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminin performans denetimi uygulaması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H12: Aracı kurumların mevcut iç denetim sistemi için eğitim verilmesi ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotezler t - testine tabi tutulmuş, sonuçlar aşağıdaki tablolarda özetlenmiştir.

Tablo 6.20: Mevcut ve Etkin Yapıda İç Denetim Sistemi Analizi

	Mevcut yapıda iç denetim sisteminin varlığı	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda iç denetim sisteminin olması gereği	Evet	76	4,6974	0,63287	0,07260	-0,479	0,633
	Hayır	-	-	-	-		

Aracı kurumlarda iç denetim sisteminin varlığı ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim sisteminin olması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olmadığı (Sig (2-tailed) > 0.05) ¹⁶⁰ tespit edilmiştir. Bu durumda H1 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sistemi ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” reddedilir. Bu sebeple mevcut sistemdeki iç denetim sisteminin varlığının etkinlik için gerekli olduğu saptanmıştır. Örneklemenin % 100’ünde iç denetim sisteminin var olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 6.21: Mevcut ve Etkin Yapıda İç Denetim Yönetmeliği Analizi

	Mevcut yapıda iç denetim yönetmeliğinin varlığı	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda iç denetim yönetmeliğinin olması gereği	Evet	74	4,6757	0,70435	0,08188	0,347	0,785
	Hayır	2	4,5000	0,70711	0,50000		

Aracı kurumlarda iç denetim yönetmeliğinin varlığı ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim yönetmeliğinin olması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olmadığı (Sig (2-tailed) > 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H2 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde yönetmeliğin varlığı ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” reddedilir. Araştırmaya konu olan aracı kurumların etkinlik için yönetmelik olması gerektiğini düşündükleri sonucuna ulaşılır.

¹⁶⁰ Mustafa Ergün, **Bilimsel Araştırmalarda Bilgisayarla İstatistik Uygulamaları – SPSS**, (Ankara: Ocak Yayınları, 1995), 102.

Tablo 6.22: Mevcut ve Etkin Yapıda Tarafsızlık Analizi

	Mevcut yapıda çalışmaların tarafsız ve objektif yürütülmesi	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda çalışmaların yürütülmesi gereği	Evet	76	4,8026	0,69320	0,07952	-0,285	0,777
	Hayır	-	-	-	-		

Aracı kurumlarda iç denetim biriminin çalışmalarını tarafsız ve objektif olarak yürütmeleri ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim biriminin çalışmalarının objektif ve tarafsız olması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olmadığı (Sig (2-tailed) > 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H3 hipotezi “Aracı kurumlarda mevcut iç denetim sisteminin çalışmalarını tarafsız ve objektif olarak yürütmesi ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” reddedilir. Örneklemenin tamamı iç denetim departmanının çalışmalarını tarafsız ve objektif olarak yürüttüğünü ve etkinlik içinde böyle olması gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo 6.23: Mevcut ve Etkin Yapıda Faaliyet Raporu Analizi

	Mevcut yapıda faaliyet raporunun hazırlanması	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda faaliyet raporunun hazırlanması gereği	Evet	62	4,7742	0,61189	0,07771	2,232	0,040
	Hayır	14	4,2143	0,89258	0,23855		

Aracı kurumlarda iç denetim faaliyet raporunun yapılması ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim faaliyet raporunun olması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olduğu (Sig (2-tailed) < 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H4 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde iç denetim faaliyet raporunun hazırlanması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” kabul edilir. Faaliyet raporu hazırlamayan 14 aracı kurumun 11’i etkinlik için faaliyet raporu hazırlanması gerektiğini düşünmektedir.(Bkz, tablo 4, sayfa 121) Ortalama (mean) değerinin 4,7742 olması ile farklılığın faaliyet raporunun hazırlanmasının gerektiği yönünde olduğunu göstermektedir.

Tablo 6.24: Mevcut ve Etkin Yapıda Onay Analizi

	Mevcut yapıda hazırlanan raporlarda onay alınması	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda hazırlanan raporlarda onay alınması gereği	Evet	41	4,4634	0,67445	0,10533	6,825	0,000
	Hayır	35	2,6857	1,40945	0,23824		

Aracı kurumlarda iç denetiminin hazırladığı raporlarda onay alınması ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim biriminin raporlarında onay olması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olduğu (Sig (2-tailed) < 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H5 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde hazırlanan raporlarda onay alınması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” kabul edilir. Aracı kurumların %46,1’i hazırladıkları raporlarda onay almazken bu kurumların bazıları etkinlik için onay alınması gerektiğini düşünmektedirler.(Bkz, tablo:5)

Tablo 6.25: Mevcut ve Etkin Yapıda İç Denetim Planı Analizi

	Mevcut yapıda iç denetim planının hazırlanması	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda iç denetim planının hazırlanması gereği	Evet	61	4,8197	0,50027	0,06405	3,177	0,006
	Hayır	15	4,0667	0,88372	0,22817		

Aracı kurumlarda iç denetim planı hazırlanması ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim planı hazırlanması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olduğu (Sig (2-tailed) < 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H6 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminin iç denetim planı hazırlanması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” kabul edilir. Bu farklılığın nedeni incelendiğinde örneklemdeki 15 aracı kurum iç denetim planı hazırlamazken ortalamanın 4,8197 olması büyük çoğunluğun etkinlik için iç denetim planı hazırlanması gerektiğini düşündüklerini göstermektedir.

Tablo 6.26: Mevcut ve Etkin Yapıda Risk Analizi

	Mevcut yapıda risk analizlerinin yapılması	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda risk analizleri yapılması gereği	Evet	60	4,6833	0,62414	0,08058	3,217	0,005
	Hayır	16	3,6875	1,19548	0,29887		

Aracı kurumlarda iç denetim biriminin risk analizleri yapması ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim biriminin risk analizleri yapması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olduğu (Sig (2-tailed) < 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H7 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde risk analizlerinin yapılması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” kabul edilir. Katılımcı cevaplarına göre 4,6833 ile etkinlik için risk analizleri yapılması gerektiği görülmektedir.

Tablo 6.27: Mevcut ve Etkin Yapıda Görev Analizi

	Mevcut yapıda personelin başka görevler üstlenmesi	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda personelin başka görevler üstlenmemesi gereği	Evet	11	4,000	1,26491	0,38139	-1,600	0,137
	Hayır	65	4,6308	0,80174	0,09944		

Aracı kurumlarda iç denetim biriminde çalışanların başka görevler üstlenmemeleri ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim biriminde çalışanların başka görevler üstlenmemesi gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olmadığı (Sig (2-tailed) > 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H8 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminde çalışan personelin başka görevler üstlenmemesi ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” reddedilir. Mevcut sistemde personele farklı görevler verilmemekte olup etkin sistem için de örneklem bunu teyit etmiştir.

Tablo 6.28: Mevcut ve Etkin Yapıda Mali Tablolar Denetimi Analizi

	Mevcut yapıda mali tablolar denetiminin uygulanması	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda mali tablolar denetiminin uygulanması gereği	Evet	72	4,6389	0,56433	0,06651	3,776	0,131
	Hayır	4	2,2500	1,25831	0,62915		

Aracı kurumlarda mali tablolar denetimi uygulanması ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için mali tablolar denetiminin uygulanması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olmadığı (Sig (2-tailed) > 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H9 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminin mali tablolar denetimi uygulaması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” reddedilir. Mevcut sistemde mali tablolar denetimi uygulanmakta olup etkin sistem içinde örneklem mali tablolar denetiminin uygulanması gerektiği yönünde sonuç alınmıştır.

Tablo 6.29: Mevcut ve Etkin Yapıda Uygunluk Denetimi Analizi

	Mevcut yapıda uygunluk denetiminin uygulanması	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda uygunluk denetiminin uygulanması gereği	Evet	58	4,5690	0,75189	0,09873	2,906	0,008
	Hayır	18	3,8889	0,90025	0,21219		

Aracı kurumlarda uygunluk denetimi uygulanması ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için uygunluk denetiminin uygulanması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olduğu (Sig (2-tailed) < 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H10 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminin uygunluk denetimi uygulaması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” kabul edilir. Etkinlik için uygunluk denetimi uygulanması gerektiği düşünülmekle beraber 18 aracı kurumda uygunluk denetimi yapılmamaktadır. Farklılığın kaynağı da etkinlik için uygunluk denetimi yapılması 4,5690 yönünde tespit edilmiştir.

Tablo 6.30: Mevcut ve Etkin Yapıda Performans Denetimi Analizi

	Mevcut yapıda performans denetiminin uygulanması	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda performans denetiminin uygulanması gereği	Evet	39	4,4872	0,85446	0,13682	3,131	0,003
	Hayır	37	3,7838	1,08359	0,17814		

Aracı kurumlarda performans denetimi uygulanması ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için performans denetiminin uygulanması gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olduğu (Sig (2-tailed) < 0.05) tespit edilmiştir. Böylece H11 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sisteminin performans denetimi uygulaması ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” kabul edilir. 37 aracı kurumda performans denetimi uygulanmazken bu aracı kurumların 4,4872 yönünde performans denetiminin uygulanması gerektiği sonucuna ulaşılır.

Tablo 6.31: Mevcut ve Etkin Yapıda Eğitim Analizi

	Mevcut yapıda iç denetimle ilgili eğitim verilmesi	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	t	Sig (2-tailed)
Etkin yapıda iç denetimle ilgili eğitim verilmesi gereği	Evet	36	4,8056	0,40139	0,06690	4,271	0,000
	Hayır	40	4,1000	0,95542	0,15106		

Aracı kurumlarda iç denetimle ilgili eğitim verilmesi ile aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için eğitim verilmesi gerektiği arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair yapılan t testi analizi sonucu anlamlı bir fark olduğu (Sig (2-tailed) < 0.05) tespit edilmiştir. Bu durumda H12 hipotezi “Aracı kurumların mevcut iç denetim sistemi için eğitim verilmesi ile etkin bir iç denetim sisteminin sahip olması gereken yapısı arasında anlamlı bir farklılık vardır.” kabul edilir. Aracı kurumlarda iç denetimle ilgili eğitim vermeyenlerin oranı daha çok olmakla beraber etkinlik için eğitim verilmesi gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla şirketlerin eğitime daha çok önem vermeleri gerekmektedir.

6.6.15. Regresyon Analizi ve Sonuçları

Regresyon analizi, aralarında ilişki olan iki yada daha fazla değişkenden birinin bağımlı değişken, diğerlerinin bağımsız değişken olarak ayrımı ile aralarındaki ilişkinin bir matematiksel eşitlik ile açıklanması sürecini anlatmaktadır¹⁶¹.

Çok değişkenli regresyon analizinde bağımsız değişkenler eş zamanlı olarak bağımlı değişkenlerdeki değişimi açıklamaya çalışmaktadır. Çok değişkenli regresyon;

$$Y_i = a + b_1 X_1 + b_2 X_2 + \dots + b_n X_n \text{ şeklindeki bir genel formül ile gösterilir}^{162}.$$

Araştırmanın modeli ve amaçları doğrultusunda geliştirilen iç denetim faydalarının etkin bir iç denetimin gereksinimleri üzerindeki etkisine ait hipotezler aşağıdaki gibidir:

H1: Faaliyetlerde mevzuata ve yasalara uygunluk etkin bir iç denetimin gereksinimlerini olumlu yönde etkiler.

H2: Muhasebe bilgilerinin doğruluğu etkin bir iç denetimin gereksinimlerini olumlu yönde etkiler.

H3: Etkin bir yönetim etkin bir iç denetimin gereksinimlerini olumlu yönde etkiler.

H4: İç denetim biriminin kaynakların etkin ve verimli kullanılmasını sağlaması etkin bir iç denetimin gereksinimlerini olumlu yönde etkiler.

Bağımlı değişken kabul edilen etkin iç denetimin gereksinimlerine bağımsız değişkenlerin etkisinin incelenmesi amacıyla Regresyon Analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları aşağıdaki gösterilmiştir.

Tablo 6.32: Model Özeti

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	Tahminin Standart Hatası
4	0,801	0,642	0,622	0,370

Tablo 5.32 de bağımsız değişkenler bağımlı değişkenin % 64'ünü açıkladığı görülmektedir.

¹⁶¹ Şener Büyüköztürk, **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**, 3.bs, (Ankara: Pegem Yayıncılık, 2003), 87.

¹⁶² Remzi Altunışık ve diğ., **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri – SPSS Uygulamalı**, 4. bs. (Adapazarı: Sakarya Kitabevi, 2005), 209.

Tablo 6.33: ANOVA

Model		Karelerinin Toplamı	sd.	Ortalama Kare	F	p- değeri
4	Regresyon	17.413	4	4.353	31.809	0,000
	Kalıntı	9.717	71	0,137		
	Total	27.129	75			

Regresyon analizi sonucu tutuma etki eden faktörlerin etkisi ile beta değerleri (B) gösterimi, standart hataları, t değerleri, VIF değerleri ve p değerleri gösterimi aşağıdaki gibidir.

$$EİG = 0,812 + 0,379 MY + 0,120 MB + 0,321 EY + 0,116 EV$$

Tablo 6.34: Regresyon Değerleri

std. hata değ.	0,417	0,132	0,160	0,144	0,111
t değeri	1,947	2,881	-0,124	2,234	1,044
p değeri	0,045	0,005	0,002	0,029	0,030
VIF değeri		1,572	1,323	1,114	1,216

Regresyon analizi sonucu $p < 0.05$ ($p = 0.000$) çıkması sonucu analiz edilen modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

VIF değerinin 5'in altında olması değişkenlerin birbirini etkilemediğini ifade eder.¹⁶³ Bu çalışmada VIF değerleri “1,572”, 1,323”, “1,114”, 1,216” değerlerini aldıklarından bağımsız değişkenlerin birbirini etkilemediği sonucuna varılır.

Etkin iç denetimin gereksinimleri ile aracı kurumlara faydaları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu faydaları aracı kurumların hepsi pozitif yönde değerlendirmiştir. Bu faydaların içinde faaliyetlerde mevzuata ve yasalara uygunluk (MY) 0,379 ile etkin iç denetim için en büyük katkıyı sağlamaktadır. Etkin yönetim (EY) 0,321 ve muhasebe bilgilerinin doğruluğu (MB) 0,120 oranında katkı sağlarlarken kaynakların etkin ve verimli kullanılması (EV) 0,116 ile pozitif yönde olumlu bir katkı sağladığı halde diğer bağımsız değişkenlere oranla en düşük düzeyde katkısı olduğu tespit edilmiştir.

¹⁶³ Ergün, **age**, 137.

6.6.16. Araştırma Bulguları ve Değerlendirilmesi

Aracı kurumların iç denetim sistemleriyle ilgili olan anket çalışması istatistiki bilgiler verilerek, t testi ve regresyon analizi yapılarak değerlendirilmiştir.

İstatistiki bilgiler kısaca incelendiğinde, iç denetim biriminin % 93,4'ünün tebliğde belirtildiği gibi yönetim kuruluna bağlı olarak çalıştığı ama % 6,6'lık kısmın tebliğe uymayarak genel müdüre ve mali işlerden sorumlu genel müdür yardımcısına bağlı olduğu tespit edilmiştir. İç denetim biriminde çalışan müfettiş sayısı sorulduğunda katılımcı aracı kurumların tamamında en az 1 müfettişin istihdam edildiği belirtilmiştir. 76 aracı kurumda toplam 93 tane müfettiş çalışmaktadır. Aracı kurumlarda aracı kurum başına yaklaşık 1 (1,22) adet müfettiş düştüğü dikkate alındığında, bir aracı kurumun faaliyetlerinin kanun ve düzenlemelere, şirket politika ve prosedürlere uygunluğunu gereği gibi denetleyecek müfettiş sayısının sektörde yeterli olmadığı görülmektedir. Aracı kurumların iç denetim birimlerinde toplamda 145 kişi çalışmaktadır. Çalışanların büyük çoğunluğunu % 90,3'lk oranla lisans mezunları oluştururken, % 6,2'si lisansüstü mezunu ve % 3,4' lise mezunudur.

Anket çalışmasında, mevcut yapının etkin olup olmadığına dair sorular belirlenmiştir. Mevcut yapıyla karşılaştırılması için aracı kurumun iç denetim sisteminin varlığı, iç denetim yönetmeliğinin oluşturulması, iç denetim birimi alışanlarında görevlerini tarafsız ve objektif olmaları, faaliyet raporunun hazırlanması, raporlarda onay alınması, iç denetim planının hazırlanması, risk analizleri yapılması, i denetim biriminde çalışanların başka görevler üstlenip üstlenmemeleri, mali tablolar, uygunluk ve performans denetimlerinin uygulanması ve i denetimle ilgili eğitim verilmesiyle ilgili sorular sorulmuştur. Aracı kurumlarda mevcut i denetim ile etkin bir i denetim sağlanabilmesi için gerekenler arasında anlamlı bir fark olup olmadığına dair t testi analizi yapılmıştır. T testi analizi sonucunda mevcut durumla etkin durum arasında i denetim sistemi, iç denetim yönetmeliği, mali tablolar denetiminin yapılması, i denetim birimi çalışanlarının tarafsızlığı ve başka görevler üstlenmemeleri konularında fark olmadığı, faaliyet raporunun hazırlanması, raporlarda onay alınması, iç denetim planının oluşturulması, risk analizlerinin yapılması, uygunluk ve performans denetimlerinin yapılması ve eğitim verilmesi konularında fark olduğu tespit edilmiştir.

İç denetimin faaliyetlerde mevzuata ve yasalara uygunluk, muhasebe bilgilerinin doğruluğu, etkin bir yönetim ve kaynakların etkin ve verimli kullanılması konularında fayda sağladığının incelenmesi için regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenin % 64'ünü açıkladığı saptanmıştır. Faydaları aracı kurumların hepsi etkin iç denetim için gerekli olarak görmüş ve pozitif yönde değerlendirmiştir. Bu faydaların içinde faaliyetlerde mevzuata ve yasalara uygunluk (MY) 0,379 ile etkin iç denetim için en büyük katkıyı sağlamaktadır. Etkin yönetim (EY) 0,321 ve muhasebe bilgilerinin doğruluğu (MB) 0,120 oranında katkı sağlarlarken kaynakların etkin ve verimli kullanılması (EV) 0,116 ile en düşük oranda katkısı olan değişkendir.

7. SONUÇ

Bu çalışmada sermaye piyasası aracı kurumlarındaki mevcut iç denetim sistemi ile sistemin etkinliği ulusal ve uluslararası denetim standartları çerçevesinde araştırılmış ve değerlendirilmiştir. Anketle elde edilen araştırma verilerine uygulanan istatistik analiz yöntemleri sonucunda iç denetim sistemi, iç denetim yönetmeliği, mali tablolar denetiminin yapılması, iç denetim birimi çalışanlarının tarafsızlığı ve başka görevler üstlenmemeleri konularında mevcut durumla etkin durum arasında fark olmadığı tespit edilmiştir. Dolayısıyla bu konularda etkinlik için olması gerekenler mevcut yapıda bulunmaktadır. Diğer yandan faaliyet raporunun hazırlanması, raporlarda onay alınması, iç denetim planının oluşturulması, risk analizlerinin yapılması, uygunluk ve performans denetimlerinin yapılması ve eğitim verilmesi konularında mevcut durumla etkin durum arasında fark olduğu tespit edilmiştir. Aracı kurumların farkın tespit edildiği konulara önem vermeleri gerekmektedir.

Araştırma sonuçları Aracı Kurumlarda Uygulanacak İç Denetim Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri:5, No:68) çerçevesinde incelenmiştir. Tebliğde faaliyet raporunun hazırlanması, raporlarda onay alınması, iç denetim planının oluşturulması, performans denetiminin uygulanması ve eğitim verilmesi ile ilgili maddeler bulunmazken risk analizleri ve uygunluk denetiminin yapılması gerekli kılınmıştır. Madde 4'te aracı kurumların iç denetim sistemi kurmak, idame ettirmek ve geliştirmek zorunda olduğu belirtilmiştir. Mevcut yapıda da tüm aracı kurumların bünyelerinde iç denetim sistemi bulundurdıkları belirlenmiştir. Madde 5'te iç denetim sistemine ilişkin tüm politika ve prosedürlerin yazılı hale dönüştürmeleri zorunlu tutulmuştur. Bu maddeye mevcut yapının tamamına yakın kısmı uymaktadır. Madde 18'de müfettişlerin tarafsız olmaları gerektiği belirtilmiş ve mevcut yapıda da tüm aracı kurumlarda iç denetim çalışmalarının tarafsız olarak yürütüldüğü saptanmıştır. Madde 21'de iç denetim elemanlarının iç kontrol dışında başka görev ve sorumluluk yüklenemeyecekleri belirtilmiş ve aracı kurumların %85,5'inin bu kurala uyduğu gözlemlenmiştir. Madde 3'te hesap ve kayıt düzeninin bütünlüğünün ve güvenilirliğinin sağlanması gerektiği belirtilmekte beraber

uygulamada bu maddeye aracı kurumların % 94,7'sinin uyduğu görülmektedir. Madde 12'de müfettişler tarafından yapılan denetim çalışmalarının ve iç kontrol birimi tespitlerinin rapora bağlandığı belirtilmiştir. Mevcut yapıda bütün aracı kurumlar raporlamalar yapmakla beraber faaliyet raporunu hazırlayan aracı kurumlar %81,6'dır. Raporlama sıklıkları incelendiğinde çoğunluğun aylık veya günlük raporlama yaptığı tespit edilmiştir. Madde 14'te teftiş bölümünün risk temelli iç kontrol programı hazırlaması gerektiği belirtilmiştir. Yalnız mevcut yapıda risk analizi yapan aracı kurumlar %78,9'dur. Madde 3'te aracı kurumun yapısına göre mevzuata ve aracı kurum politikalarına uygunluk denetimleri yapılması gerektiği belirtilmesine rağmen aracı kurumların %23,7'si bu maddeye uymamaktadırlar. Madde 12'de aracı kurumların yeter sayıda müfettiş istihdam etmeleri gerektiği ifadesi yer almaktadır. Mevcut durumda da tüm aracı kurumlarda müfettiş çalıştığı saptanmıştır. Son olarak yine Madde 12'de iç denetim sisteminin yönetim kuruluna bağlı olarak çalışması gerektiği belirtilmiş, anket sonuçlarında ise iç denetim biriminin % 93,4'ünün Tebliğ'de belirtildiği gibi yönetim kuruluna bağlı olarak çalıştığı saptanmıştır.

İç denetimin faaliyetlerde mevzuata ve yasalara uygunluk, muhasebe bilgilerinin doğruluğu, etkin bir yönetim ve kaynakların etkin ve verimli kullanılması konularında fayda sağladığı yapılan anket çalışması sonucunda belirlenmiştir.

Aracı kurumların şirket amaçlarına ulaşabilmesi için iç kontrol sisteminin kurulmuş olması ve uluslararası standartlara uygun olarak faaliyet gösteren iç denetim sistemi ile desteklenmesi gerekmektedir. Etkin bir iç denetim sistemiyle aracı kurumlar yatırımcılar için daha doğru ve uygun bilgilendirme yapılabilecek, müşteri varlıkları korunacak ve yatırımcıların güveni arttıkça şirketler ve piyasalar daha da güçlü hale gelecektir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, Tamer. **Tüm Yönleriyle Denetim**. Ankara: Yetkin Hukuk Yayınları, 2002.
- _____. **Tüm Yönleriyle Denetim: AB müzakere ve uyum sürecinde denetimde yeni bir paradigma**. Ankara: Yetkin Yayınları, 2006.
- Aktuğlu, Mehmet Ali. **Denetim ve Revizyon**. İzmir: Bilgehan Basımevi, 1986.
- Akyüz, Abdullah. **Türk Sermaye Piyasasında Birincil El ve İkincil El Piyasalar**. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu, 1990.
- Allen, Sharon. “The Value Of Internal Audit In Corporate Governance”. **The Corporate Board**, c.29. s.173 (2008): 1-4.
- Altunışık, Remzi, Recai Coşkun, Serkan Bayraktaroğlu, Engin Yıldırım. **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri – SPSS Uygulamalı**. 4. bs. Adapazarı: Sakarya Kitabevi, 2005.
- Alvin, Arens, Elder J.Randal, Beasley Mark. **Auditing And Assurance Services**. 11. bs. New Jersey: Pearson Education, 2006.
- “Aracılık Faaliyetleri ve Aracı Kuruluşlara İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri:V, No:46)”. **Resmi Gazete**, 24163 Eylül 2000.
- “Aracı Kurumların Sermayelerine ve Sermaye Yeterliliğine İlişkin Esaslar Tebliği (Seri:V, No:34)”. **Resmi Gazete**, 23384 Haziran 1998.
- “Aracı Kurumlarda Uygulanacak İç Denetim Sistemine İlişkin Esaslar Hakkında Tebliğ (Seri:V, No:68)”, **Resmi Gazete**, 25168 Temmuz 2003.
- Aras, Güler. “İşletmelerde Sürdürülebilir Değer Yaratma ve İç Denetim”. **İç Denetim Dergisi**. s.16 (2006): 20-21.
- Argun, Doğan. **Sermaye Piyasası Aracı Kurumlar Muhasebesi**. İstanbul: M.Ü. Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, 2005.
- Bartolucci, Dennis, Richard Chambers. “Five trends Reshaping Internal Audit”. **Directorship**. c.35. s.6 (2007): 64-68.
- Başoğlu, Ufuk, İlker Parasız, Ali Ceylan. **Teori, Kurum ve Araçlar**. Bursa: Ekin Kitabevi, 2001.
- Başpınar, Ahmet. “Türkiye’de ve Dünya’da Denetim Standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış”. **Maliye Dergisi**. s.148 (2005): 35-62.
- Betts, Nick. “Internal Audit”. **New Zealand Management**. c.55. s.1 (2008):74-75.

- Biçer, Ali Altuğ. “ İç Kontrol Sisteminin Etkinliğini Sağlamada İç Denetimin Rolü ve Bir Uygulama”. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Bozkurt, Nejat. **Muhasebe Denetimi**. İstanbul: Alfa Basım Yayım Ltd. Şti, 2000.
- Budak, Alpaslan. **Turkish Capital Markets & The Brokerage Industry 2007**. İstanbul: TSPAKB, 2008.
- Büyüköztürk, Şener. **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**. 3.bs. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2003.
- Canbaş, Serpil, Hatice Doğukanlı. **Finansal Pazarlar**. İstanbul: Beta Yayınları, 1997.
- Cangemi, Micheal P., Tommie Singleton. **Managing The Audit Function: A Corporate Audit Department Procedures Guide**, 3. bs. New York : John Wiley, 1996.
- Cömert, Nuran, Ali Kamil Uzun. **İşletmelerde İç Kontrol ve İç Denetim**. Deloitte Academy, 2007.
- Çakmak, Nezaket. “İşletmelerde İç ve Dış (Bağımsız) Denetim Faaliyetleri ve Bankalarda Uygulanışı”. Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Çarıkçıoğlu, Peyami. “Türkiye’de Muhasebe Denetiminin Gelişimi”, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/Sempozyum/01SEMPOZYUM/3GUN1OTURUM/02-PEYAMI CARIKCIOGLU.doc>, [11.03.2009].
- Dağlı, M. Kubilay. “Aracı Kurumlarda İç Kontrol Sisteminin Önemi ve İç Kontrol Sisteminin Etkinleştirilmesi”. SPK Yeterlik Etüdü, 2000.
- Değertekin, Efsun Ayça, Gökben Altaş, Özcan Çikot. **Turkish Capital Markets & The Brokerage Industry 2007**. İstanbul: TSPAKB, 2008.
- Değertekin, Efsun Ayça. **Turkish Brokerage Industry 2008 Semiannual Review**. İstanbul: TSPAKB, 2008.
- Doyrangöl, Nuran Cömert. **Sermaye Piyasası Aracı Kurumlarında Etkili Bir İç Kontrol Sistemi ve Denetim Fonksiyonu**. İstanbul: Lebib Yalkın Matbaası, 2002.
- Duman, Ömer. **Muhasebe Denetimi ve Raporlama**, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2008.
- Eke, Selda. “Risk Yönetimi ve Risk Yönetiminin Kurumsal Yönetim İlkeleri Açısından Önemi”. **Activeline Gazetesi**. Mart-Nisan 2005.
- Elitaş, Cemal. “Kontrol Önlem ve Yordamlarının İç Denetçi Açısından Rolü ve Önemi”. **İç Denetim Dergisi**. s.8 (2004): 34-35.

- Erdoğan, Melih. **Denetim: Kavramsal ve Teknolojik Yapı**. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, 2005.
- _____. **Denetim**. Ankara: Özkan Matbaacılık, 2005 .
- Erdoğan, Murat. “Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği”. **Doğuş Üniversitesi Dergisi**. s.5 (2002):51-63.
- Ergün, Mustafa. **Bilimsel Araştırmalarda Bilgisayarla İstatistik Uygulamaları – SPSS**. Ankara: Ocak Yayınları, 1995.
- Fabozzi, Frank J, Franco Modigliani. **Capital Markets: Institutions and Instruments**. Upper Saddle River, NJ : Prentice Hall, 2003.
- Fertekligil, Azmi. **Türkiye’de Borsa’nın Tarihçesi**. İstanbul: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yayınları, 1993.
- Fıkırkoca, Ekin, Efsun Ayça Değertekin, Gökben Altaş, Özcan Çikot. **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2007**. İstanbul: TSPAKB,2008.
- _____. **Türkiye Sermaye Piyasası Raporu 2008**. İstanbul: TSPAKB,2009.
- Gazez, Seda. “ Türkiye’de Yediden Yapılanma Çalışmaları İçerisinde Denetim Fonksiyonunun Yeri ve Önemi ”. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Gegin, Eren. “Türkçe İç denetim Terminolojisinin Geliştirilmesi İhtiyacı: İç Denetimde Etkinlik, Verimlilik, Etkililik ve Ekonomiklik Kavramlarının Netleştirilmesi”.<http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Ic%20Denetim%20Terminoloji%20Gelistirme%20Ihtiyaci.pdf> [10.12.2008]
- Gleim, Irvin N. **CIA Review**. Gainesville, Fla: Gleim Publications, 2004.
- Gray, Iain, Stuart Manson. **The Audit Process: principles, practise and cases**. 3. bs. London: International Thomson Business, 2005.
- Gürbüz, Hasan. **Muhasebe Denetimi**. İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi, 1995.
- Güredin, Ersin. **Denetim**. İstanbul: Beta Basım Dağıtım, 1998.
- Hirth Jr, Robert B. “Better Internal Audit Leads to Better Controls”. **Financial Exevutive**. c.24. s.9 (2008): 49-51.
- İbiş, Cemal. **Yatırım Fonlarında Muhasebe Sistemi**. İstanbul: M.Ü. Nihad Sayar Eğitim Vakfı Yayınları, 2000.
- İstanbul Menkul Kıymetler Borsası. **Sermaye Piyasası ve Borsa Temel Bilgiler Kılavuzu**. İstanbul, 2008.
- Jeffrey, Chris. “How Internal Audit Adds Strategic Value”. **Financial Executive**. c.24. s.10 (2008): 19.

- Kaya, H. Abdullah. “İç Denetim”. <http://www.irc.com.tr/docpdf/5icdenetim.pdf> [21.11.2008]
- Kepekçi, Celal. **Bağımsız Denetim**. 5.bs. İstanbul: Avcı Ofset Matbaacılık, 2004.
- Kishalı, Yunus, Davut pehlivanlı. “Risk Odaklı İç Denetim ve İMKB Uygulaması”. **Muhasebe ve Finansman Dergisi**. s.30 (2006): 75-87.
- Manavgat, Çağlar. **Sermaye Piyasası’nda Aracı Kurumlar**. Ankara: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, 1991.
- Mandacı, Pınar Evrim, Halit Soydan. **Capital Markets**. İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2002.
- Marks, Norman. “Internal Audits of Governance”. **Internal Auditor**. c.64. s.6 (2007):31-32.
- Moeller, Robert R. **Brink’s Modern Internal Auditing**. 6. bs. Hoboken, N.J. : John Wiley & Sons. Inc., 2005.
- Özalp, Pınar. “Faaliyet Denetimi Süreçlerinin İç Denetim Sisteminin Etkinliğinde Rolü”. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.
- Özdemir, H. Serdar. “Türleri ve Fonksiyonları Bakımından Denetim Kavramı”. **Vergi Raporu Dergisi**. s.45 (Şubat-Mart 2000): 48-56.
- Özsoy, Mehmet Tahir. “Risk Odaklı Denetim ABD Uygulaması ve Türkiye Açısından Değerlendirilmesi”. **Activeline Gazetesi**. Mart-Nisan 2004.
- Özşahin, Mehtap. “Sürekli ve Bağımsız İç Denetim”. **Activeline Gazetesi**. 1 Ekim 2002.
- Parasız, İlker. **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**. 7. bs. Bursa: Ezgi Yayınevi, 2000.
- _____. **Kriz Ekonomisi Hiper Enflasyon ve Yüksek Enflasyonla Mücadelede Ünlü İstikrar Politikaları ve 5 Nisan 1994 Kararları**. Bursa: Ezgi Kitapevi Yayınları, 1996.
- Pickett, K.H.Spencer. **The Essential Handbook of Internal Auditing**. Hoboken, NJ: Wiley, 2005.
- Rodoplu, Gültekin. **Para ve Sermaye Piyasaları**. Isparta: Tuğra ofset, 2002.
- Sawyer, Lawrence B. **Sawyer’s Internal Auditing**. 5. bs. Florida: The Institute of Internal Auditors, 2003 .
- “Sermaye Piyasası Kanunu (2499 S.K.)”. **Resmi Gazete**, 17416 Temmuz 1981.
- Thibodeou, Jay C., Deborah Freier. **Auditing After Sarbanes-Oxley: Illustrative Cases**. Boston, Mass. McGraw-Hill/Irwin, 2007.

- Tuncer, Selahattin. **Türkiye’de Sermaye Piyasası**. İstanbul: Okan Yayıncılık, 1985.
- Türkiye Sermaye Piyasası Aracı Kurumlar Birliği. **Fırsatlar Ülkesi Türkiye Kitapçığı**. 2002.
- “Uluslararası İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları”, <http://tide.org.tr/TIDEWEB/IcSayfa.aspx?kod=254&KS=20081024181038781> [12.09.2008]
- Uyar, Süleyman. “Risk Odaklı Denetim”. <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/suleyman/004/> [02.09.2008].
- Uzay, Şaban. **İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye’deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma**. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, 1999.
- Uzun, Ali Kamil. “İşletmelerde İç Kontrol Sistemi”. http://www.denetimnet.com/UserFiles/Documents/Makaleler/Ali%20Kamil%20Uzun/İŞLETMELERDE%20İÇ%20KONTROL%20SİSTEMİ_AKU.pdf [11.01.2009]
- _____. “İç Denetim Nedir”. <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/İç%20Denetim/İç%20Denetim%20Nedir-Makale.pdf> [23.09.2008]
- _____. “İşletmelerde İç Denetim Faaliyetinin Başlatılmasında Başarı Faktörleri”. <http://www.denetimnet.com/UserFiles/Documents/DeloitteMakaleleri/işLETMELERDE%20Başarı%20Faktörleri.pdf> [14.10.2008]
- _____. “İşletmelerde İç Denetim Faaliyetinin Rolü ve Katma Değeri”. <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/DeloitteMakaleleri/İŞLETMELERDE%20İÇ%20DENETİM%20FAALİYETİNİN%20ROLÜ%20VE%20KATMA%20DEĞERİ.pdf> [09.10.2008].
- _____. “Saydamlığa Ulaşmada İç Denetimin Rolü ve Sorumlulukları”. <http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/SAYDAMLİĞA ULAŞMADA-İÇ-DENETİMİN-ROL-VE-SORUMLULUKLARI.pdf> [03.01.2009].
- Uzunoğlu, Sadi. **Para ve Döviz Piyasaları**. İstanbul: Litaratür Yayıncılık, 2003.
- Ünal, Targan. **Finans Kesiminin Reel Sektöre Kaynak Yaratma Kapasitesi**. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları, 1996.
- Vallabhaneni, S. Rao. **Wiley CIA Exam Review**. Hoboken, N.J. : Wiley, 2005.
- Yüzbaşıoğlu, Nejat. “Dünya’da ve Türkiye’de Denetim”. **İç Denetim Dergisi**. s.5 (2002): 9.

EKLER

Ek 1. Anket Formu

Bu araştırma Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Yönetimi Bilim Dalında Doç. Dr. Sezayi DUMANOĞLU danışmanlığında yürütülen yüksek lisans tezine ilişkin bir çalışmadır. Bu anket Sermaye Piyasası'nda faaliyet gösteren ve anket kapsamına alınan aracı kurumlarda uygulanan iç denetim sisteminin ne kadar etkin olduğunu ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır.

Anket, genel müdür/genel müdür yardımcısı veya iç denetim müdürü tarafından doldurulacaktır. Bize vereceğiniz cevaplar sadece ilgili bilimsel araştırma dahilinde kullanılacak ve kimlik bilgileriniz istenmeyecektir. Anketin sonuçları katılımcı firmalar belirtilmeksizin (sektörel anlamda faydalanmanız üzere) sizlere aktarılacaktır.

Anket sorularını ilgili kutulara (x) işareti koymak suretiyle yanıtlayınız. Cevap için boşluk bırakılan soruları ayrıntılı olarak cevaplayınız.

(Bu anket sizin sadece 5 dakikanızı alacaktır)

Bu araştırmaya vereceğiniz katkı için şimdiden teşekkür ederiz.

Doç. Dr. Sezayi DUMANOĞLU
Melek ALTAŞ

1. Bölüm: İşletmenin Mevcut İç Denetim Yapısı	1	Kurumunuzda iç denetim sistemi mevcut mudur?	Evet () Hayır ()
	2	Kurumunuzda iç denetim yönetmeliği var mıdır?	Evet () Hayır ()
	3	Kurumunuzda iç denetim birimi çalışmalarını tarafsız ve objektif olarak yürütmekte midir?	Evet () Hayır ()
	4	Kurumunuzda yıllık iç denetim faaliyet raporu yapılmakta mıdır?	Evet () Hayır ()
	5	Kurumunuzda iç denetim biriminin hazırladığı raporlarda onay alınmakta mıdır?	Evet () Hayır ()
	6	Kurumunuzda iç denetim planı hazırlanmakta mıdır?	Evet () Hayır ()
	7	Kurumunuzda iç denetim birimi risk analizleri yapmakta mıdır?	Evet () Hayır ()
	8	Kurumunuzda iç denetim biriminde çalışan personel başka görevler üstlenmekte midir?	Evet () Hayır ()
	9	Kurumunuzda mali tablolar denetimi uygulanmakta mıdır?	Evet () Hayır ()
	10	Kurumunuzda uygunluk denetimi uygulanmakta mıdır?	Evet () Hayır ()
	11	Kurumunuzda performans denetimi uygulanmakta mıdır?	Evet () Hayır ()
	12	Kurumunuzda iç denetimle ilgili eğitim verilmekte midir?	Evet () Hayır ()

		Kesinlikle Katılıyor	Katılıyor	Ne Katılıyor Ne Katılmıyor	Katılmıyor	Kesinlikle Katılmıyor
2. Bölüm: Etkin Bir İç Denetimin Gereksinimleri	1	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim planı hazırlanmalıdır.				
	2	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim biriminde çalışan personelin üstlendiği başka görevler olmamalıdır.				
	3	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetimle ilgili eğitimler verilmelidir.				
	4	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim birimi risk analizleri yapmalıdır.				
	5	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim yönetmeliği olmalıdır.				
	6	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için mali tablolar denetimi uygulanmalıdır.				
	7	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim sistemi olmalıdır.				
	8	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim biriminin hazırladığı raporlarda onay alınmalıdır.				
	9	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için performans denetimi uygulanmalıdır.				
	10	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için uygunluk denetimi uygulanmalıdır.				
	11	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim raporları hazırlanmalıdır..				
	12	Aracı kurumlarda etkin bir iç denetim sağlanabilmesi için iç denetim birimi çalışmalarında objektif ve tarafsız olmalıdır.				
3. Bölüm: Etkin İç Denetimin Faydaları	1	Etkin bir iç denetim, aracı kurumların faaliyetlerinde mevzuata ve yasalara uygunluk sağlar.				
	2	Etkin bir iç denetim, aracı kurumların faaliyetlerinde muhasebe bilgilerinin doğruluğunu sağlar.				
	3	Etkin bir iç denetim, aracı kurumlarda etkin bir yönetim sağlar.				
	4	Etkin bir iç denetim, aracı kurumlarda kaynakların verimli kullanılmasını sağlar.				
4. Bölüm	1	İç denetim birimi kime bağlıdır? () Yönetim kuruluna () Genel müdüre () Genel müdür yardımcısına () Diğer (Belirtiniz)				
	2	İç denetim birimi hangi sıklıkla raporlama yapmaktadır? () Günlük () Haftalık () Aylık () Yıllık				
	3	İç denetim birimi hangi sıklıkla raporlama yapmalıdır? () Günlük () Haftalık () Aylık () Yıllık				
	4	İç denetim biriminde kaç kişi çalışmaktadır? () 1-2 () 3-4 () 5-6 () 7-8 () 9 ve daha fazla				
	5	İç denetim biriminde çalışan sayısını mezun oldukları okula göre belirtiniz. (sayı belirtiniz)				
		Lisansüstü Üniversite Lise İlköğretim				
	6	İç denetim biriminde kaç müfettiş çalışmaktadır? () 0 () 1 () 2 () 3 () 4 () 5 ve daha fazla				
5. Bölüm	1	Cinsiyetiniz Kadın () Erkek ()				
	2	Medeni durumunuz Evli () Bekar ()				
	3	En son mezun olduğunuz eğitim kurumu İlk Öğretim () Lise () Üniversite () Lisansüstü ()				
	4	Yaşınız 19-25 () 26-32 () 33-39 () 40-46 () 47-53 () 54 ve üzeri ()				

ÖZGEÇMİŞ

Adı-Soyadı: Melek ALTAŞ

Doğum Tarihi-Yeri: 1984 – Çamlıhemşin/Rize

Uyruğu: T.C.

Medeni Hali: Bekar

Sürekli Adres: İstanbul Evleri, Çayır Sokak, Gökçe 2 Apartmanı, Daire: 29
Bahçelievler / İSTANBUL

e-posta: meltass@hotmail.com

melek.altas@erenholding.com.tr

Eğitim Durumu:

1991-1998: Ziya Gökalp İlköğretim Okulu

1998-2002: Adile Mermerci Anadolu Lisesi

2002-2006: Yıldız Teknik Üniversitesi İktisat Bölümü

2006- : Yıldız Teknik Üniversitesi İşletme Yönetimi Yüksek Lisans

İş Deneyimleri:

Nisan 2007-Temmuz 2007: Mavi Jeans, Bütçe Planlama Asistanı

Ağustos 2007- : Eren Holding (Lacoste Perakende), Analist